

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน
ชุดที่ 1 บทเรียนจากภาคเหนือ

คำนำ

ผลการวิจัยที่นำมาเสนอเป็นความรู้ที่ได้จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในช่วงที่ชุมชนได้รับการจัดสร้างกองทุนหมู่บ้านจากวัสดุป้าด เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในระยะยาวที่จะให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการสร้างกระบวนการพัฒนาของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการสร้างเสริมศักยภาพของชุมชน ในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึงตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต ดังนั้นถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะให้ยุทธศาสตร์ของการจัดสร้างลงไปให้หมู่บ้านในวงเงิน 1 ล้านบาทเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน พัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ ให้กับสมาชิกของชุมชน แต่เป้าหมายสำคัญมิใช่เป็นเพียงการสร้างระบบสินเชื่อหรือระบบธนาคารให้กับชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงนับเป็นทุนอย่างหนึ่งที่ได้นำเข้าไปในชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทุนนี้ ร่วมกับทุนทางด้านทรัพยากร สังคม ความรู้ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิม เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน การวิจัยนี้จึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมโดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้ และเทคโนโลยี รวมทั้งสามารถติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรทางสังคมภายนอกอื่น ๆ อย่างเสมอภาค ทั้งนี้ความรู้และความเข้าใจในมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

การสร้างความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากแต่ละชุมชนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้งที่มีการคมนาคมติดต่อกับเมืองหรือชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างสะดวกเป็นต้น โดยชุมชนแต่ละแห่งได้มีกระบวนการของกิจกรรมทางสังคมและความรู้ที่จะทำมาหากิน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต ฯลฯ ซึ่งต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนหรือการจ้างแรงงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ การร่วมมือกันสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชนมาโดยตลอด ก่อให้เกิดเป็นทุนในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ซึ่งทุนเหล่านี้เมื่อกรุ๊ปเข้าก็จะช่วยให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไปอีก โดยกระบวนการนี้จะดำเนินต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

เป้าหมายสำคัญของการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การศึกษาถึงกระบวนการการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค และเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการการสะส茅ทุนชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนจากดูยืนของชุมชนได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผู้วางแผนนโยบายจะได้ใช้ประโยชน์จากการวิจัยและความรู้ เพื่อการวางแผนนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ตั้งไว้ อันจะเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบาย และเพื่อให้นโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในการดำเนินการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้เลือก ชุมชน 53 แห่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case studies) เพื่อทำความเข้ากับกระบวนการการสะส茅ทุนชุมชนซึ่งรวมถึงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีจิตใจความพร้อม และกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานรากเน้นการสร้างความรู้จากจุดยืนและมุมมองของชุมชน โดยมีได้รุ่งตรวจสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่มีอยู่ ทฤษฎีและความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ การรับรู้ ความคิดของชุมชน

นอกจากนี้ โครงการวิจัยนี้ยังได้เลือกชุมชนอีก 9 แห่งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน โดยใช้วิธีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งมีกระบวนการการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ชุมชนกับนักวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยนักวิจัยและชุมชนจะรวมกันประสานงานกับสถาบันวิชาการ องค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อเข้ามาร่วมกันทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จะเลือกดำเนินการในชุมชนซึ่งมีปัญหาอุปสรรคที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะช่วยให้สามารถเข้าใจความต้องการและอุปสรรค แลปัญหาได้

การวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการการสะส茅ทุนของชุมชน โดยทุนของชุมชนมีความหมายกว้างหมายรวมถึง สิ่งที่ชุมชนได้พัฒนาสร้างและสะสมเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอิทธิพลต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายรวมถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำงานกิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้เจ็บป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโรคผู้วัย การพึ่งพาภัยและกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ

ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้นหรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของชุมชน การสืบคันเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และรวมไปถึงการวางแผนชุมชนที่มีอยู่เกิดการสะสมทุนของชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน โดยรวมวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยกรณีศึกษา มีดังต่อไปนี้

(1) เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่ม ระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)

(2) เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน สัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรสังคมภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับความพอดีย์ของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอดีย์ในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด

(3) เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจ อันมีผลต่อของการปรับเปลี่ยนมาจากการอดีต ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อได้อย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

(4) ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

(5) เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องการทำมาหากิน การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

ผลจากการศึกษากรณีศึกษาได้แก่องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน ซึ่งโครงการวิจัยนี้จะนำเสนอเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่

(1) ช่วงก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ (เช่น การผลิตเพื่อขาย การซื้อสินค้าเพื่อบริโภคแทนการผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ การแลกเปลี่ยนผ่านกลไกตลาด ฯลฯ)

(2) ช่วงที่ชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน

(3) ช่วงที่กองทุนหมุนบ้านเข้าไปในชุมชน ซึ่งในช่วงนี้จะได้องค์ความรู้จากการศึกษาติดตามชุมชนในระยะเวลา 2 ปี คือเริ่มจากช่วงเวลาที่ชุมชนได้รับกองทุนหมุนบ้านและศึกษาติดตามชุมชนเหล่านี้ไปจนสิ้นปีที่ 2 และจากการศึกษาแบบย้อนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนที่ได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมุนบ้านไปแล้วเมื่อเริ่มต้นโครงการวิจัย

คณะกรรมการศึกษาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าในแต่ละวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน (เช่น การปลูกข้าว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปสินค้า การท่องเที่ยวและบริการอื่น ๆ ฯลฯ) จะต้องมีเงินไข่ไดบ้าง (เช่น ทางด้านภูมิศาสตร์ ระบบตลาดสาธารณูปโภค ระบบสินเชื่อ ความรู้และเทคโนโลยี องค์กรสนับสนุน ฯลฯ) ไดบ้างที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในระดับที่ชุมชนมีอำนาจอยู่ และสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับองค์กร/บุคลภายนอก ในด้านความรู้และเทคโนโลยี ในด้านเงินทุน และในด้านการตลาด ซึ่งในแต่ละวิถีการดำเนินชีวิตต้องการเครือข่ายของการติดต่อสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก (เช่น กรณีของการนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ไปขายในตัวจังหวัด กรณีของการส่งออกผลผลิตไปขายต่างประเทศ)

ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ จะช่วยให้ผู้วางแผนนโยบายชุมชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณะมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในสภาวะการณ์ต่าง ๆ กัน ต้องการความรู้จากนักวิชาการที่เหมาะสมรวมทั้งความต้องการจำเป็นในระดับการวางแผนนโยบายและกำหนดแผนการพัฒนาที่แยกออกได้หลายระดับ ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความรู้ของนักวิชาการ และกระบวนการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากกว่าที่เป็นมาในอดีตผลจากการวิจัยนี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตและกระบวนการสะสมทุน โดยบทเรียนจากชุมชนหนึ่งเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การนำความรู้จากชุมชนเผยแพร่ไปสู่ผู้วางแผนนโยบาย นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณะจะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ภายนอกชุมชนบนฐานของความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ไม่เกิดข้อสงสัยว่างทางความรู้และความคิดอย่างที่เคยเป็นมา

นางสาวน์ หวานท์
เพ็ญสิริ จีระเดชาภุล
สุรุ่ย ปัสดีวงศ์

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ

การสะสมเงินตราของชุมชนช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

ดร. พรachee ลีหงอิน

สีบ้านความรู้ส่วนบุคคลไทยเลือง

ศรีชัย พรประชาธรรม

พลิกฟื้นหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสีบ้านชุมชน

ดร. เกตุณี มากมี

บ้านเนื้อทราย: ความเข้มแข็งจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ดร. ศศิธร ศรีประเสริฐกุล

ถุงจะสันยุคเมือง: สร้างสรรค์องค์ความรู้เชิงอนุรักษ์

ดร. เกตุณี มากมี

หนึ่งสินของชุมชนช่วยขับเคลื่อนกองทุนหมู่บ้านในการเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ

การสะสมเงินตราของชุมชนชายขอบในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พริจิ ลีทองอิน

บทที่ 1

บทนำ

การหันมาผลิตเพื่อขายแทนการ “นาอยู่ห่างกัน” ในบริบทของการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ทำให้ภารกิจการดำเนินชีวิตของชุมชนชนบทต้องอาศัยทุนในรูปของเงินตรามากกว่าในอดีต แม้ว่าบทบาทของทุนเงินตราที่เพิ่มขึ้นในแต่ละชุมชน จะผันแปรมากน้อยแตกต่างกันไปตามระดับของการเข้าไป ข้องี้เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนในระบบทุนนิยมก็ตาม ท่ามกลางแรงกดดันของความต้องการทุนเงินตรา ที่เพิ่มขึ้นนี้ ความพยายามที่จะปรับตัวหรือแสวงหาทางออกในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนชนบทหลายแห่ง ดังเช่นความพยายามสะสมเงินทุนหมุนเวียนร่วมกันในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ที่ดำเนินอยู่ในชุมชนชนบทส่วนใหญ่ ย่อมแสดงเห็นว่า ชุมชนเหล่านี้มีได้ยอมจำนำที่จะยอมรับสภากาражที่ถูกกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว แน่นอนว่าในกระบวนการสะสมทุนของชุมชนร่วมกันนี้ ชุมชนบางแห่งไม่สามารถที่จะทนแรงเสียดทานที่รายล้อมอยู่โดยรอบได้ กลุ่มออมทรัพย์ในหลายชุมชนจึงล้มลุกคลุกคลาน จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการทุนเงินตราที่เพิ่มขึ้นอย่างหนักหน่วงของสมาชิกในกลุ่มได้ แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มออมทรัพย์ในบางชุมชน กลับเติบโตและสามารถสะสมทุนเงินตราจนอยู่ในระดับที่สามารถตอบสนองภารกิจชีวิตที่เพิ่งพาทุนเงินตราได้อย่างแข็งแกร่ง ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทุนเงินตราที่กลุ่มออมทรัพย์เหล่านี้สร้างขึ้น ถ่ายทอดและสะสมอยู่ในชุมชน จึงน่าจะเป็นบทเรียนที่ทำให้ชุมชนเหล่านี้อาจจะไม่ต้อง “ลองผิดลองถูก” ในกระบวนการเกี่ยวกับกองทุนหมุนบ้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทุนเงินตราที่สะสมและดำเนินอยู่ในชุมชน น่าจะเป็นฐานที่ทำให้ชุมชนเหล่านี้สามารถบริหารจัดการและทำกิจกรรมเกี่ยวกับกองทุนหมุนบ้านไปในทิศทางที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน หรือสามารถวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อนำทุนที่ได้รับจัดสรรมากราชตั้นให้เกิดกระบวนการสะสมทุนต่อไปได้อย่างยั่งยืนนั่นเอง

การวิจัยและประเมินกองทุนหมุนบ้านในส่วนของกรณีศึกษา (case studies) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมุนบ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน รวมทั้งจุดอ่อนจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมุนบ้าน อันจะมี

ผลต่อระดับความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน และผลที่ชุมชนได้รับจากการมีกองทุนหมู่บ้าน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีกระบวนการตรวจสอบสมทุนเงินตราในระดับที่มีความเข้มแข็งก่อนการประกฎตัวขึ้นของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพราะไม่เพียงเป็นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบสมทุนชุมชนในรูปของเงินตราเท่านั้น หากแต่การวิจัยในชุมชนเช่นนี้ย่อมทำให้ทราบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบสมทุนที่ดีรวมอยู่ในชุมชนจะมีผลต่อกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินกองทุนหมู่บ้านอย่างไร รวมทั้งทุนเงินตราที่จัดสรรเงินลงไปในชุมชนภายใต้กฎระเบียบ ความช่วยเหลือและคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกองทุนหมู่บ้าน มีผลอย่างไรต่อกระบวนการตรวจสอบสมทุนเงินตราที่ดีรวมอยู่เดิมของชุมชน สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการตรวจสอบสมทุนต่อไปได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้วยความปราร듯ในการผลิตนโยบายกองทุนหมู่บ้านหรือไม่ และในลักษณะอย่างไร

ชุมชนที่ศึกษา

บ้านดอนแก้ว¹ ถูกเลือกเป็น 1 ใน 50 กรณีศึกษา เพื่อศึกษากระบวนการตรวจสอบสมทุนของชุมชน และกระบวนการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในการนี้ตัวอย่างของชุมชนที่มีระบบการจัดการทุนเงินตราของตนเอง บ้านดอนแก้วถูกเลือกเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีระบบนิเวศน์อยู่ในเขตที่สูงในภาคเหนือและอยู่นอกเขตชลประทานของรัฐ อันเป็นผลให้ชาวบ้านต้องอาศัยน้ำฝนในการทำการเกษตร ที่นาส่วนใหญ่ในชุมชนจึงปลูกข้าวได้เพียงหนึ่งครั้ง นอกจากนั้นบ้านดอนแก้วยังถูกเลือกเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีพในฐานะของชาวไร่ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในที่ส่วนเพื่อขาย แม้ว่าในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านจะเริ่มทยอยปลูกลำไยในที่ที่ปลูกข้าวโพดเพื่อลดแรงกดดันของความต้องการใช้ปัจจัยการผลิตที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่กระนั้นการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ก็ยังมีส่วนกำหนดวิถีชีวิตของชุมชน ดังจะเห็นได้ทั้งในมิติของการใช้เวลาในแต่ละรอบฤดูกาล ผลิต การกำหนดประเภทของการให้สินเชื่อในกลุ่มกองทุนพัฒนา และเงินสดที่ได้จากการปลูกข้าวโพดยังคงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนอีกด้วย แน่นอนว่าจากกระบวนการนิเวศน์และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแล้ว ความสามารถในการสร้างกระบวนการที่ทำให้ทุนทางเศรษฐกิจสั่งคง และวัฒนธรรมของชุมชนเติบโตและมีความมั่นคงในรูปของกลุ่มกองทุนพัฒนาเป็นเหตุผลร่วมที่

¹ ชื่อหมู่บ้าน ตำบล และชาวบ้าน เป็นชื่อสมมุติ

สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้บ้านดอนแก้วถูกเลือกเป็นกรณีศึกษา กระบวนการจราจรนากรทุนทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมเข้าหากันในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ที่ดำเนินมาเป็นเวลา 23 ปี นับตั้งแต่มีการก่อตั้งกลุ่มในปี พ.ศ. 2522 ด้วยสมาชิก 18 คน เงินสักจะ 900 บาท จนถึงปัจจุบันกลุ่มนี้สมาชิกทั้งหมด 339 คน ครอบคลุมหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลบ้านปงที่เป็นคนเมืองถึง 7 หมู่บ้าน และมีรายได้จากการดำเนินกิจการในปี พ.ศ. 2544 ถึง 2,579,245 บาท โดยเป็นเงินสักจะออมทรัพย์ 1,861,691 บาท และเงินฝากออมทรัพย์พิเศษ 308,160 บาท ขณะที่กลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลบ้านปงที่ตั้งขึ้นมาในระยะเวลาใกล้เคียงกันกลับล้มลุกคลุกคลาน บ้านดอนแก้วจึงถูกเลือกในฐานะของชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นแหล่งของการเรียนรู้ และเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชนในมิติของการจัดการการทุนเงินตราของชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตแบบชาวไร่

บ้านดอนแก้วอยู่ในอำเภอรอบนอกของจังหวัดลำพูน หมู่บ้านอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 17 กิโลเมตร มีถนนสายลัด-ลาก่อน และสายบ้านปง-ทุ่งหัวข้างเป็นถนนสายหลัก บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเป็นที่ราบบันเนินเข้า มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 500 เมตร ทิศเหนือของหมู่บ้านติดกับพื้นที่ป่า และบ้านแม่เดง ตำบลลงช้าง ส่วนทิศตะวันตก ทิศตะวันออก และทิศใต้ติดกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลบ้านปง คือบ้านห้อง บ้านดอนออม และบ้านปงพื้นที่ทำกินของชาวบ้านมีแม่น้ำลี้และห้วยแม่ปวงซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำลี้ไหลผ่าน แม่น้ำลี้และห้วยแม่ปวงจึงเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของชาวบ้าน ปัจจุบันบ้านดอนแก้วมีประชากร 602 คน เป็นชาย 319 คน หญิง 283 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 167 ครัวเรือน

ก่อนปี พ.ศ. 2456 บริเวณที่ตั้งบ้านดอนแก้วเป็นป่าแพะ และเป็นปางวัวปางควายของชาวบ้านจากบ้านปง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่คับแคบ จนไม่สามารถนำวัวควายที่เลี้ยงไว้เข้าไปในหมู่บ้านได้ชาวบ้านเหล่านี้จึงสร้างกระตืบอบพักแรมเพื่อเลี้ยงวัวควาย ขณะเดียวกันก็มีผู้ทางป่าเพื่อป่าพืชที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ฝ้าย พริก พืชผักต่าง ๆ ด้วย ต่อมากว่าบ้านปงได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในบ้านดอนแก้วมากขึ้น ประชากรส่วนใหญ่ในบ้านดอนแก้วจึงมากจากบ้านปง บ้านดอนแก้วได้รับการยกฐานะเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2456

พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน มีที่นาประมาณ 300 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณที่ราบลุ่มติดเชิงเขาในเขตบ้านปง โดยมีเมืองฝ่ายที่คุนรุ่นพ่อรุ่นแม่ชุดขึ้นเพื่อทดแทนน้ำจากแม่น้ำลีและห้วยแม่ปวงเข้าสู่ที่นา ชาวบ้านจึงทำนาดำเนินการในฤดูแล้ง น้ำในแม่น้ำลีและห้วยแม่ปวงลดระดับลงจนกระทั่งไม่มีน้ำเข้าสู่ระบบแม่น้ำฝ่าย ที่นาส่วนใหญ่ยกเว้นบริเวณที่อยู่ริมแม่น้ำและลำห้วย จึงไม่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้งได้ ข้าวที่ปลูกได้ส่วนใหญ่เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน ครัวเรือนที่ปลูกข้าวไม่พอกิน มักจะปลูกข้าวในที่ไร่เสริมด้วย แต่ปัจจุบันครัวเรือนที่ปลูกข้าวไว้ลดลงเหลือเพียง 3-4 ครัวเรือนเท่านั้น พื้นที่ปลูกข้าวไว้จึงถูกแปรเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวโพดจนเกือบจะเต็มพื้นที่แล้ว ส่วนที่ส่วนที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนและที่สูงนั้น ชาวบ้านจะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ไว้ขาย พื้นที่ปลูกข้าวโพดในปัจจุบันมีประมาณ 1000 ไร่ เมื่อประมาณ 2-3 ปีที่ผ่านมา มีบางครัวเรือนได้หันมาปลูกห้อมแดงด้วย ส่วนไม่ยืนต้น เช่นลำไย เริ่มมีการปลูกเมื่อประมาณ 4-5 ปีที่ผ่านมาในไร่ข้าวโพด ดังนั้นเมื่อต้นลำไยโตเต็มที่ พื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในบ้านดอนแก้วก็คงจะลดลง นอกจากข้าวโพดจะเป็นแหล่งรายได้ที่เป็นเงินสดของชาวบ้านแล้ว นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ศินค้าหัตถกรรมได้กลายเป็นแหล่งรายได้ที่เป็นเงินสดอีกทางหนึ่งของชาวบ้าน เนื่อง เพราะผู้คนในบ้านดอนแก้วเริ่มหันมาหอผ้าใหม่ ยกดอกขายให้กับโรงงานผ้าใหม่ที่มาตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านใกล้เดียง

ป้าที่อยู่รับหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาด้วยการกันพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าอนุรักษ์ และจำแนกพื้นป่าบริเวณห้วยไถออกเป็นป่าใช้สอยประมาณ 2000 ไร่ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากป่าบริเวณนี้ ในฐานะของแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร และแหล่งไม้ใช้สอยของชุมชน เป็นทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน

วิธีการศึกษา

เนื่องจากการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านดอนแก้ว มีเป้าหมายเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการสะสมทุนเงินตราในวิถีการดำรงชีพของชุมชนว่ามีลักษณะ เงื่อนไข และกระบวนการเป็นอย่างไร รวมทั้งมีเป้าหมายเพื่อศึกษาว่า กองทุนหมู่บ้านมีส่วนอย่างไรต่อกระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนที่ดำรงอยู่ ทำให้ลดน้อยถอยลง หรือพอกพูนต่อเนื่องยั่งยืน การศึกษานี้จึงมุ่งที่การพยายามทำความเข้าใจกระบวนการดังกล่าวจากวิถีของชุมชน โดยข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์มาจากการ 3

แหล่ง คือ 1) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก 2) ข้อมูลที่ได้จากการจัดกลุ่มชนทนา และ 3) ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก เป็นการสัมภาษณ์โดยมีแนวคิด (guideline) การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ใช้หลักการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) ซึ่งเป็นกระบวนการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎี โดยใช้ทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากข้อมูลเป็นตัวช่วยในการกำหนดและควบคุมกระบวนการเก็บข้อมูล กล่าวคือ ผู้วิจัยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักไว้กว้าง ๆ ตามกรอบในการวิจัย ทั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 5 กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มแรกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและสภาพของชุมชนในอดีต โดยเลือกอดีตผู้ใหญ่บ้านคนก่อน ๆ และผู้สูงอายุทั้งสูบบุหรี่ ปานกลางและยากจนที่ยังมีความทรงจำได้เกี่ยวกับชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มที่สองเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดยเลือกชาวบ้านที่เป็นผู้นำพืชพานิชย์ประเภทต่าง ๆ มาปลูกเป็นรายแรก ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกแตงโม ห้อมแดง มันครัว ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วและถั่วปูน มะเขือเทศ ลำไย ฯลฯ ชาวบ้านที่เพิ่งเลิกปลูกข้าวไว้และยังปลูกข้าวไว้อยู่ ชาวบ้านที่เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู และเลี้ยงวัวควาย ชาวบ้านที่ทำงานกับโรงงานผ้าไหม โรงงานเย็บผ้าหอล ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของร้านค้าประเภทต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งร้านขายอาหารสด อาหารแห้ง ร้านขายสัง ร้านซ่อมรถและอุปกรณ์การเกษตร ชาวบ้านที่มีสมาชิกในครอบครัวอยู่พอกันไปทำงานรับจ้างนอกชุมชน ทั้งต่างประเทศ และต่างจังหวัด ชาวบ้านที่เป็นผู้รับเหมาสร้างบ้านในชุมชน (สร้าง) ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของสวนลำไยขนาดใหญ่ ชาวบ้านที่ปลูกข้าวโพดรายใหญ่ ชาวบ้านที่มีที่นาขนาดใหญ่ ชาวบ้านที่ฐานะปานกลาง ชาวบ้านที่ฐานะยากจน ทั้งที่มีที่นาขนาดเล็กไม่พอปลูกข้าวกินและต้องเช่านาเพิ่ม ชาวบ้านที่ไม่มีที่นาและรับจ้างรายวัน ชาวบ้านที่ยังซึ่งอยู่ด้วยการเก็บของป่า

กลุ่มที่สามเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องฝ่าย โดยเลือกเก้าฝ่ายปัจจุบัน ที่มีสมาชิกอยู่จำนวนมากในบ้านตอนแก่ๆ คันตั้งข้าวในพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้าน และแก่เหมือนฝ่ายที่มีสมาชิกจำนวนมากในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มที่สี่เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์ โดยเลือกกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นผู้ร่วมก่อตั้งกลุ่ม กรรมการที่เข้ามาร่วมกลุ่มในช่วงกลาง และในช่วงระยะหลัง กรรมการที่เป็นเหตุภัยสำรองประจำหมู่บ้านอื่น สมาชิกที่มีเงินสักจะออมทรัพย์จำนวนมาก สมาชิกที่มีเงินสักจะออมทรัพย์จำนวนน้อย สมาชิกที่ฝากเงินสักจะครั้งละจำนวนมาก สมาชิกที่ฝากเงินสักจะครั้งละจำนวนน้อยมาก สมาชิกที่ฝากออมทรัพย์พิเศษจำนวนมาก สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มในช่วงระยะแรก ๆ ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มที่ห้าเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน เลือกกรรมการกองทุนโดยพิจารณาจากบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของกองทุน ทั้งกรรมการที่มีบทบาทมาก คือ ประธาน เหตุภัย และเลขานุการ รวมทั้งกรรมการที่มีบทบาทน้อย เลือกสมาชิกกองทุนโดยพิจารณาจากจำนวนเงินที่กู้ ทั้งสมาชิกที่กู้เงินจำนวนน้อยที่สุด (3,000 บาท) กู้จำนวนปานกลาง (10,000 บาท) และกู้จำนวนมาก (19,000 บาท) นอกจานั้นยังเลือกสมาชิกกองทุนโดยคำนึงถึงความหลากหลายของวัตถุประสงค์ใน การกู้ คือ สมาชิกที่กู้ไปปลูกข้าวโพด กู้ไปซื้อเครื่องสูบบุหรี่ และกู้ไปซื้อสารเร่งลำไย สมาชิกที่กู้ไปเลี้ยงไก่ สมาชิกที่กู้ไปทำร้านค้า สมาชิกที่ไม่ขอกู้เงิน และชาวบ้านที่ไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกกองทุนเงินล้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการสัมภาษณ์ ใช้การอัดเทปและนำมาถอดเทปแบบคำต่อคำ โดยใช้โปรแกรม ATLAS.ti ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อเก็บข้อมูลชุดแรกได้แล้ว ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลที่ได้มา สร้างมโนทัศน์ (concept) จากข้อมูล และเชื่อมโยงมโนทัศน์ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในข้อมูลเพื่อสร้างสมมุติฐานขึ้น คราวสำหรับตัดสินใจว่าจะเก็บข้อมูลจากใครเพิ่มเติม โดยจะเลือกชาวบ้านที่คาดว่าจะให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากข้อมูลที่ได้รับมาแล้วเป็นผู้ให้ข้อมูลรายต่อไป ข้อมูลที่ได้มาจะนำมาเบรย์บเทียบเพื่อตรวจสอบสมมุติฐานขึ้นคราวที่ได้มาว่ามีความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ และผู้วิจัยได้ยุติการเก็บข้อมูลเมื่อ

ข้อมูลที่ได้มาใหม่ ไม่ช่วยในการปรับเปลี่ยนในทศน์ โดยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งหมด 47 คน

ส่วนข้อมูลจากการจัดกลุ่มสันทนา เป็นการจัดกลุ่มสันทนาเกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งจัดขึ้นหลังจากได้สัมภาษณ์ระดับลึกคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์แล้ว ผู้เข้าร่วมสันทนาประกอบด้วยคณะกรรมการที่ร่วมก่อตั้งกลุ่มและยังคงมีบทบาทจนถึงปัจจุบัน ในการจัดกลุ่มสันทนา ใช้การอัดเทปและนำมาถอดเทปแบบคำต่อคำ โดยใช้โปรแกรม ATLAS.ti ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเช่นเดียวกับการสัมภาษณ์ระดับลึก

สำหรับข้อมูลจากเอกสารที่นำมาวิเคราะห์นั้น แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์ มีรายงานการประชุมคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ รายงานการประชุมสามัญประจำปี และการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ ส่วนที่สองเป็นเอกสารเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน มีรายงานการประชุมการก่อตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน รายงานการประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ระเบียบกองทุนหมู่บ้าน เอกสารเกี่ยวกับการขอรู้เงินของสมาชิก

การรายงานผลการวิจัย

การรายงานผลการวิจัยจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท บทที่ 1 บทนำ เป็นการนำเสนอความสำคัญในการศึกษากรณีศูนย์บ้านดอนแก้ว โดยชี้ให้เห็นว่า เป็นศูนย์ที่มีกระบวนการสะสมทุนเงินตราอย่างต่อเนื่องมายาวนานก่อนหน้าที่รัฐบาลจะผลิตนโยบายเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนั้นในบทนี้ยังกล่าวถึงนัยสำคัญของศูนย์บ้านดอนแก้วเพื่อเป็นฐานสำหรับการเข้าใจศูนย์ และวิธีดำเนินการวิจัย บทที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ทุนศูนย์ที่ก่อรูปและสะสมอยู่ในศูนย์ก่อนที่หมู่บ้านจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ทั้งนี้เพราะทุนที่ศูนย์สะสมมาแต่เดิมย่อมมีผลต่อทั้งกระบวนการสะสมทุนเงินตราในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ และต่อการดำเนินงานและผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน บทที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในศูนย์ ขั้นเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ส่วนบทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนเงินตราของศูนย์ในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ และบทที่ 5 เป็นการวิเคราะห์การเข้ามา

ของกองทุนหมุ่นบ้านและผลที่เกิดขึ้นต่อกระบวนการตรวจสอบทุนเงินตราของชุมชนและต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน

บทที่ 2

เนื่องจากการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสະสมทุนของชุมชนในมิติของทุนเงินตราในชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตแบบชาวไร่ ยุทธศาสตร์ที่ชุมชนใช้ในการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน และผลกระทบของกระบวนการสະสมทุนเงินตราของชุมชน รวมทั้งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอันเนื่องมาจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและกระบวนการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน แต่เนื่องจากทุนที่ชุมชนได้สะสมมาในอดีตมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการสະสมทุนเงินตราของชุมชนในปัจจุบัน รวมถึงต่อการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน การศึกษานี้จึงจะเริ่มต้นจากการสืบค้นเพื่อเผยแพร่ให้เห็นถึงทุนที่ชุมชนได้สะสมมาในอดีตก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ชาวบ้านแก้วลายคนเรียกว่า “สมัยเงินเขี้ยม” โดยการวิเคราะห์จะแบ่งทุนชุมชนออกเป็น 3 มิติเพื่อช่วยให้มองเห็นถึงความซับซ้อนของทุนชุมชน คือ ทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และการจัดสรรผลได้จากการผลิต ทุนทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ภูมิเกณฑ์ กติกาของการอยู่ร่วมกัน และทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง อุดมการณ์ ระบบความคิดความเชื่อ และระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์และสืบสานในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ความหลอกหลอนของการหาอยู่หากิน : ฐานอันมั่นคงในการดำรงชีวิต

ก่อนที่ความทันสมัยจะเริ่มแทรกตัวเข้าสู่ชุมชนบ้านดอนแก้ว หรือบ้านหลังไปไม่นาน
เกิน 30 ปีนั้น บ้านดอนแก้วที่คนในชุมชนพูดถึงยังมีสภาพของความเป็น “บ้านป่า” อุตสาหกรรมของ
คำว่า “บ้านป่า” นอกจากจะหมายถึงการห่างไกลจากความเจริญ ไปเป็น ตลอดจนชีวิตที่ยาก
ลำบากเหลือ ยังหมายถึงชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพของธรรมชาติที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของ
พืชพันธุ์ไม้และสัตว์ป่านานาชนิด ดังจะเห็นได้จากวิธีชีวิตที่คนเม่าคนแก่รักถึงเมื่อครั้งยังเป็น
หนุ่มเป็นสาว หรือที่คนรุ่ยกลางคนระลึกถึงเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก ซึ่งเป็นวิธีชีวิตที่มีความสอดคล้อง
กับสภาพธรรมชาติของป่า กล่าวคือ พื้นที่ป่าบริเวณที่สามารถปลูกข้าวได้เพราอยู่ใกล้ลำห้วย
หรือไม่ลาดชันจนเกินไปก็จะจะถูกแปรเป็นที่ไว้หมู่เรือนสำหรับปลูกข้าวไว้เสริมกับการทำนา

ข้าว เพื่อจะได้มีข้าวไว้เพียงพอปริมาณลดลงด้วยปี โดยทั่วไปในการทำไร่ข้าว ชาวบ้านจะหยุดพันธุ์พืชหลาย ๆ ชนิดพร้อมกับพันธุ์ข้าวด้วย แต่งกวาง แต่งโน้ต ถัวฝักยิรา มน้อย มะเขือเทศ แตงไก่ มากเป็นพืชที่ถูกเลือกปลูกในไร่ข้าว เนื่องจากเป็นพืชที่เลี้ยงไปตามพื้นดินหรือไม่บังตันข้าว "...ตอนตี้ช่วงข้าวยังมีมะเตาแก้ได้ มะแต่งกได้ มันจะได้กินไปตรายกันหมด มะแต่งนี่จะไปตรายบืนข้าว แต่งโนกไปบืนข้าว แต่ข้าวจะเข็นสูงแล้วถ้าเขากีบข้าวแล้วบีบ มน้อยเขาก็จะได้เก็บกิน มะถัวกได้กินโดยแย่..."

นอกจากจะปลูกข้าว ปลูกไม้ผล และปลูกผักนานาชนิดไว้บริโภคแล้ว สภาพธรรมชาติของป่าที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้การบริโภคของชาวบ้านยังผูกพันอยู่กับการทำอาหารตามธรรมชาติตามปรัชญาอีกด้วย ป่าจึงเป็นแหล่งอาหารและปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่สำคัญของชาวบ่อนแก้ว อาหารที่หาได้จากป่ามีทั้งพืชและสัตว์นานาชนิด เช่น เห็ด หน่อไม้ หมูป่า กวาง เก้ง กระต่าย แม้อาหารบางประเภทที่ได้จากป่าอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล แต่ชาวบ้านก็สามารถหาอาหารประเภทอื่น ๆ มาบริโภคทดแทนได้ตลอดทั้งปี อย่างเช่นในช่วงเวลาที่น้ำมาก ลำห้วยในบริเวณที่นาและที่ไร่ก็จะกลายเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของชาวบ้าน ส่วนของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือจับปลา และล่าสัตว์ต่าง ๆ ก็สามารถหาจากป่าได้ เช่นเดียวกับไม้ที่นำมาสร้างบ้าน "...ก'ลุดหน่อไม้ เก็บเห็ดกาก เก็บหัวมกันนี่ก่า ไม่ก'เอกสารกป่า มาแบงบ้าน..." นอกจากนั้นป่ายังเป็นพื้นที่เลี้ยงวัวควายอีกด้วย โดยชาวบ้านจะปล่อยวัวควายไว้ในป่า 2-3 วัน จึงไปตามดูสักครั้งหนึ่ง วัวควายที่เลี้ยงไม่ได้มีความหมายในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำนาเท่านั้น หากแต่ยังช่วยให้ชาวบ้านมีเงินสดเป็นครั้งเป็นคราวสำหรับซื้อของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตโดยเฉพาะเกลือและน้ำมันก้าซ ซึ่งเป็นสิ่งของที่ไม่สามารถปลูกหรือเก็บหาจากธรรมชาติได้เอง ชาวบ้านมักจะขายสัตว์เลี้ยงเหล่านี้ให้กับพ่อค้าชาวล้านปั๊งที่มักจะแวะเวียนมาหาซื้ออยู่เสมอ

โดยทั่วไป เงินสดที่ชาวบ้านใช้เพื่อซื้อสิ่งจำเป็นนั้น ๆ ซึ่งไม่สามารถปลูกหรือเก็บหาจากธรรมชาติได้เองนั้นก็มาจากหลาย ๆ แหล่ง เช่นเดียวกัน แต่ส่วนใหญ่มาจากการขายผลผลิตที่ผลิตได้โดยเฉพาะถั่วถิลง มีส่วนน้อยที่มาจากการขายข้าวที่เหลือเกินบริโภค การขายสิ่งที่เก็บมาได้จากธรรมชาติซึ่งเหลือจากการบริโภค การขายเนื้อสัตว์ที่ล่าได้หลังแบ่งกันในหมู่คนที่ร่วมกันล่าแล้ว

ปริมาณของการขายผลผลิตที่ผลิตหรือเก็บหาได้จากชุมชนชาติและการซื้อขายสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตคงเริ่มคึกคักมากขึ้นในช่วงประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ เพราะมีคนเข้าคุณแก่

ในหมู่บ้านรวมทั้งช้ายวัยกлагคนหลายรายที่เคยเป็นพ่อค้าตระเวนรับซื้อถั่วลิสงและผลผลิตอื่น ๆ ใส่เกวียนลากไปที่ลีด เพื่อนำขึ้นรถโดยสารไปขายที่เชียงใหม่ ส่วนสิ่งของที่จำเป็นอื่น ๆ นั้น ชาวบ้านก็หาซื้อได้สะดวกยิ่งขึ้นจากพ่อค้าเร่ชาวลำปางที่มักจะเดินมาตั้งร้านค้าข้างริมทางที่บ้านปง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าปริมาณของเงินสดที่ชาวบ้านใช้ซื้อสิ่งจำเป็นจากพ่อค้าเร่และที่ได้รับจาก การขายผลผลิตที่ผลิตหรือเก็บหาได้จากธรรมชาติจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นก็ตาม แต่หากพิจารณาจาก ประเททของสิ่งที่ซื้อซึ่งมีจำนวนไม่มากนักนิดและสิ่งที่ขายซึ่งมักเป็นผลผลิตที่เหลือจากการใช้หรือ บริโภค รวมทั้งวัตถุประสงค์ในการขายที่ไม่ได้มุ่งกำไรแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่า การซื้อขายในช่วง ยุคหนึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับการแลกเปลี่ยนผลผลิตนั้นเอง

การเข้าถึงที่ดินทำกิน : เงื่อนไขของการสร้างฐานชีวิตให้มั่นคง

อันที่จริง ความพอดีเพียงในการบริโภคในชุมชนเกษตรกรรม นอกจากจะชี้นอยู่กับความ อดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากินที่สะสมและถ่ายทอดอยู่ในชุมชน แล้ว ยังชี้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึงที่ดินทำกินของสมาชิกในชุมชนอีกด้วย ข้อมูลจาก การสำรวจชี้ให้เห็นว่า ย้อนหลังไปไม่เกิน 40-50 ปี หรือสมัยที่คนรุ่นพ่อรุ่นแม่ของคนวัยกлаг คนในปัจจุบันยังเป็นหนุ่มเป็นสาวหรือเริ่มตั้งครอบครัวนั้น ได้มีครัวเรือนที่ไม่มีที่นาอุบัติขึ้น การ ไม่มีที่นาของครัวเรือนเหล่านี้ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการที่พ่อแม่มีที่นาหันน้อย จนไม่สามารถแบ่งที่ นาให้ลูกทุกคนได้ ซึ่งในกรณีนี้พ่อแม่มักยกที่นาให้ลูกบางคน เช่นลูกสาวหรือลูกชายที่เลี้ยงดูป่อ แม่ มีไม่กี่ครัวเรือนที่สาเหตุของการไม่มีที่นาจากการขายที่นามรถก อุบัติการณ์ของครัวเรือนที่ ไม่มีที่นาในชุมชนย่อมแสดงให้เห็นว่า บัดนี้ไม่มีที่ดินที่ไม่มีเจ้าของซึ่งสามารถบุกเบิกเป็นที่นาด้วย แรงงานของมนุษย์เหลือให้จับจองอีกต่อไปแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การได้รับรถกได้ กลายเป็นช่องทางหลักของการได้มาซึ่งที่นา แต่ประเด็นสำคัญที่ต้องพูดถึงในที่นี้ก็คือ การไม่มีที่ นาไม่ได้เป็นเงื่อนไขให้ครัวเรือนเหล่านี้มีความอ่อนแอกทางเศรษฐกิจหรือไม่สามารถดำรงชีวิตได้ อย่างพอเพียง เนื่องจากครัวเรือนเหล่านี้ยังสามารถจับจองที่ป่าเพื่อเปลี่ยนให้เป็นที่รกรุนเวียน สำหรับปลูกข้าวไว้บริโภคได้ นอกจากนั้นครัวเรือนที่มีที่นาหันน้อยจนข้าวที่ปลูกได้มีปริมาณไม่พอ บริโภคตลอดทั้งปีก็ยังสามารถปลูกข้าวในที่รกรุนเวียน ความสามารถในการเข้าถึงที่ดินจึงสร้างความ มั่นคงให้กับฐานชีวิตของสมาชิกในชุมชน

ถาม : แล้วมีที่นาเมื่อไหร่

ตอบ : นาบ่หมีสวนประมาณสองไร่ป้อแม่เค้าหือ ตั้งหนีมีสองไร่สำลัยไร่หนึ่งสำลัย

ปลูกได้ สองสามปีนี้ กบ่นมีเวลาตี้จะเป็นภัยเมื่อกันน้ำมา (น้ำ) ยังจ้างน้ำ
บ่อเดียวลูกใหญ่เขามีสวนมีบังเข้าไปอับจ้างแล้วก็ไปสวนก็ได้พ่อง

ตาม : นานี่ไม่มีเลยเป็นเพาะอะไรคือแม่ถึงไม่มีให้เลย

ตอบ : บ่นมีเลย

ตาม : ถ้าพ่อแม่ไม่มีที่นาให้ เรากบบิกเองไม่ได้หรือจะ

ตอบ : บ่ได้เจ็บปู๋ยَاต้ายามานะก่า แล้วแม่เป็นมีหน้อยหนึ่งแล้วคนตี้เลี้ยงแม่เป็นก่อ
เลี้ยงแม่ต่อไปแคมอี้ก่า เข้ายากไปมีครอบครัวก่อเลี้ยงครอบครัวเขายังไง

ตาม : หมายถึงว่า่น้องหรือจะ

ตอบ : น้อง

ตาม : ให้นาน้องไป

ตอบ : มันบ่นก้มันงานสองงานมันบ่เจ้เป็นสิบๆ ไว่นะ ป้อมแม่บ่ตักป้อมแม่เกิดมาบ่หมีเช
มีนากันนักอี้ก่า ตุ๊กสั๊ตี้เป็นม่ายหน้อยล้าไป

ตาม : สวนของแม่ฯ เป็นจับจองไว้หรือจะ

ตอบ : แม่เป็นเมี้ยวไว้แต่ก่อนแต่หลังมาอี้ก่า แล้วเป็นมาแบงลูกคนไว้ๆ

ตาม : แล้วพ่ได้จากแม่มาสองไว

ตอบ : ได้มาไว้เหมือนกันแต่ขอ กบ่นน้องตัวหล้า

ตาม : ไปขอเป็นมาอี้กไว

ตอบ : อันนี้มันไว้เดียวนักบ่ป้อมเอี้ย

กล่าวโดยภาพรวม แม่สภาพรวมชาติของป้า ความรู้เกี่ยวกับการทำนาหิน และ
ความสามารถในการเข้าถึงที่ดิน จะเป็นทุนทางเศรษฐกิจที่ทำให้ในช่วงยุคนี้ไม่มีครัวเรือนใดในชุม
ชนมีความอ่อนแอกทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่กรันนิกมิได้หมายความว่าทุกครัวเรือนจะมีฐานะทาง
เศรษฐกิจในระดับที่ใกล้เคียงกัน ดังจะเห็นได้จากการสามารถในการสะสมทุนของสมาชิกบาง
รายในชุมชน เนื่องจากมีครัวเรือนที่สามารถซื้อเกวียนที่มีราคาสูงถึงเล่มละ 600 บาทจากพ่อค้า
ชาวลำปางได้ การเป็นเจ้าของเกวียนนอกจากจะแสดงถึงความสามารถในการสะสมทุนของครัว
เรือนแล้ว การเป็นเจ้าของเกวียนยังเป็นตัวเร่งให้ครัวเรือนนั้นสะสมทุนจนสามารถซื้อที่นาจาก
ญาติพี่น้องได้ ดังเช่นพ่อนหลวงแสง สิงหนามใน ที่สามารถซื้อที่นาจากพี่น้องผู้ชายที่อพยพออกไป
อาศัยอยู่นอกชุมชนเนื่องจากการแต่งงาน

ตอบ : ของป้อมม่อนป้อมตาของเขาตากก่อนจั่นแม่หม่อนแม่หลวงแต่หนักอยอยู่ เขาต่ายไปแล้วก
เป็นบ่ที่ลูกทึ่หานามบ่ แล้วพ่องกไปอาเมียก้าแหงเพชร พ่องกไปอาเมียลำปาง

- พ่องก้าไปทางทุ่งหัวข้างแล้วเป็นมาตามขายหือกซื้อไว้ ตะก่อนมันถูก
 ตาม : ชื้อจากคลาน
- ตอบ : ชื้อกับลูกกับคลานเตือกพันสองพันสามนี่กซื้อดี๊ติดล่องไปนี่
 ตาม : อันนี้แม่กซื้อไว้
- ตอบ : ชื้อเหีย
 ตาม : เวลาซื้อเราເອາເງິນຈາກໃຫນມາซื้อແມ
 ตอบ : ก່າຍບະດັດິນເລື່ອງໜຸ້າ ນີ້ຕ້ວສາມລົບຫ້າໜຸ້າຍຸນາ ກໍໄດ້ມາກ່ອຍ່າງແມ່ວ່ານະກ່າຍອມກິນ
 ໜີຍເຕົ້າອັນເກັບໄວ້ເໜີຍເຕົ້າອັນ ແລ້ວກໍເປັນຈະຫາຍໜັກ່າໄປຫຼື້ອ່າຍແລ້ວກ່າຍເອາແກນ
 ตาม : ແຕ່ເວລາເຂາຈະຫາຍທີ່ເຂົາມຢູ່າຕິກ່ອນນາງແມ່ນເນະ ຂາຍຄນອື່ນໄມ້ໄດ້ເລຍ
 ตอบ : ເປັນຄາມເຫັນທີ່ເຂົາມບັນຍິນວ່າເປັນເສີຍໄດ້ ເຂົາກ່າມພ້ອເຂາຈະເຄື່ອຍະຈະໄດ້ເງິນເຫັກບໍ່ໜີ
 ອອມເກັບນັ້ນເກັບນີ້ສມັຍຕະກອນມີຈັກນີ້ ປົ້ອລວງເປັນຂັບລ້ອຍບັນຍິນຈຳກັດິນຂອຍໜັກ່າຍ ກ່າວ
 ມາເປົ່າກັນຫຼື້ອ້າ
 ตาม : ພົ້ອລວງນີ້ກັບລ້ອຍລັກດັດິນ
 ตอบ : ລາກໄປລື້ນຫາຍລື້ນເຄົາມາຂອມກັນ

การพึงพาและแบ่งปัน : กฎของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน

อาณาบริเวณโดยรอบของบ้านดอนแก้วเป็นป่าแพะ ລັກຜະນະພື້ນທີ່ເປັນທີ່ດອນ ສູງກວ່າ
 ບະລາດມູ່บ້ານອື່ນ ຈະເປັນສ່ວນທີ່ມີຄົນມາຕັ້ງດິນສູານໜ້າກວ່າບະລາດມູ່ບ້ານອື່ນ ຈະເປັນທີ່
 ລັກຈາກຫາວັນປັງທີ່ມາພັກແຮມຫ້ວ່າຄວາມເຝື່ອເລື່ອງວ່າຄວາມໄດ້ຕັ້ງບ້ານເຈືອນຍ່າງຄາວວອງໃນ
 ບະລາດມູ່ບ້ານນີ້ແລ້ວ ກົດເລີນມີຄົນຈາກບ້ານປັງແລະມູ່ບ້ານອື່ນ ຍ້າຍເຂົາມາອູ່ເພີ່ມຂຶ້ນເຮືອຍ ໂດຍຄົນທີ່ຍ້າຍ
 ເຂົາມາອູ່ນີ້ຈະຈັບຈອງທີ່ດິນທີ່ວ່າງເປົລ່າເພື່ອປຸກບ້ານ ສ່ວນກາທໍານາຍັງຄົງທໍາກິນບະລາດມູ່ບ້ານເດີມ ເນື່ອງ
 ຈາກໄມ້ມີທີ່ດິນວ່າງເປົລ່າຕົ່ງສາມາດຖຸກເປີກເປັນທີ່ນາເໜືອໃຫ້ຈັບຈອງໄດ້ອັກແລ້ວ ການຍ້າຍເຂົາມາອູ່ນີ້
 ມີທັງທີ່ຍ້າຍເຂົາມາເປັນຄຮອບຄວາມແລະຍ້າຍເຂົາມາເປັນກຸລຸມທີ່ລະຫລາຍ ຄຮອບຄວາມຫົ່ງໂດຍສ່ວນໃຫຍ່ມັກ
 ເປັນຢູ່າຕິພື້ນ່ອງແລະເພື່ອນສົນທິ ກຣນີຣາຍທີ່ຍ້າຍເຂົາມາເປັນກຸລຸມພວວ່າ ມັກຈັບຈອງທີ່ດິນເຝື່ນໃຫຍ່ແລ້ວ
 ແບ່ງທີ່ດິນດັກລ່າວໃຫ້ກັບສາມາຊີກໃນກຸລຸມໂດຍການແບ່ງທີ່ດິນອອກເປັນແປລັງເລັກ ຈາກນັ້ນຈຶ່ງໃຊ້ວິທີການ
 ຈັບຈາກເປັນວິທີໃນການເລືອກແປລັງ ດັກເຊັ່ນໃນກຣນີຂອງນາຍບຸນູ່ເທິງ ເສົາວົດ ທີ່ຍ້າຍມາຈາກບ້ານປັງ
 ພັ້ນມູາຕິພື້ນ່ອງແລະເພື່ອນອັກ 5 ຄຮອບຄວາມ ລັກຜະນະຂອງກາຍ້າຍບ້ານເປັນກຸລຸມເຊັ່ນນີ້ຍັງຄົງທໍາໄໝ
 ຢູ່າຕິພື້ນ່ອງທີ່ເປັນສົນທິຕັ້ງບ້ານເຈືອນຍູ້ໄກລໍ່ເຄີຍທີ່ອລະແກກເດືອກກັນເຊັ່ນເດີມ ທີ່ເປັນສິ່ງທີ່ຈະເປັນ
 ຕ່ອກາຮົດໃຈ່ງສົນທິໃນບ້ານປັງ ທີ່ເຕີມໄປດ້ວຍກຍັນຕຽມ ທັ້ງຈາກໂຈຮູ້ຮ້າຍ ສັດວົນປ່ານາຊັນດ ແລະໄໝ
 ມາເລເຮີຍ

ตอบ : บ้านดอนแก้วที่จะมาอยู่นี่ บ้านเดี๋ยวที่บ้านมาจัดสรรเอาเอง

ถาม : มาจับเอง

ตอบ : แบ่ง แบ่งกันเป็นกองกลาง มันจะมี 6 หลัง

ถาม : จับได้ยังไงครับ

ตอบ : มากับผู้ใหญ่บ้าน

ถาม : พ่อนลงเปลี่ยนจัดสรรไว้หรือครับ

ตอบ : ผ่านนี่แหลมมาจัดสรรครับ ตอนแรกเป็นป้าดง แล้วที่นี่มันก็เจริญขึ้นเป็นพวงไม้เนื้อแข็ง พวงไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ตะแบก นี่จะพอดีไปก็หรือน้อย เข้าเห็นว่าที่บ้านบกวาง ให้มาอยู่ดอนแก้วก็เลยพากันยกมา ประมาณ 10 กว่าคนครับ

ถาม : ตอนที่พี่ยกมา มีคนอยู่ที่ดอนแก้วมั้ยครับ

ตอบ : มีครับ

ถาม : ตอนที่ยกมา ก็มีคนอยู่ดอนแก้ว

ถาม : แต่บ้านผู้อยู่ข้างบน

ถาม : พอยกมาพี่ก็เลยมาจัดสรรทำเป็นแปลงๆ แล้วเพื่อนที่ยกมา ก็จัดกัน ว่าใครจะอยู่ตรงไหน

ตอบ : จับสลาก

วิถีของการพึ่งพาอาศัยและแบ่งปันกันดำเนินอยู่ในทุกมิติของการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากการอพยพโยกย้ายบ้านร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อประกันความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิตซึ่งกันและกันด้วยการตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันแล้ว การเข้าถึงปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะการจับจองที่ดินเพื่อปลูกข้าวและการสร้างและปรับปรุงเมืองฝ่ายก็ดำเนินไปบนฐานคิดของการพึ่งพาอาศัยและแบ่งปันกันทั้งหมดเดียวกับการล่าสัตว์และการสร้างบ้าน

การที่บ้านดอนแก้วมีจุดตั้งอยู่ในหุบเขานาดเล็ก ที่ราบที่สามารถบุกเบิกเป็นที่นาได้ดีมีจำกัด กอปรกับพื้นที่ใกล้เคียงมีการตั้งถิ่นฐานถาวรเป็นชุมชนมาก่อน ทำให้ไม่มีที่ราบรอบหมู่บ้านที่สามารถบุกเบิกเป็นที่นาเหลือให้จับจองได้อีกแล้ว เพื่อจะได้มีบริโภคตลอดทั้งปี ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวรในบ้านดอนแก้วจึงเริ่มจับจองที่ดินเพื่อปลูกข้าวเสริมกับข้าวนา พื้นที่ป่าซึ่งถูกจับจองแรก ๆ มักเป็นที่ริมลำห้วย แต่เนื่องจาก การปลูกข้าวไม่เป็นการปลูกในระบบไร่หมุนเวียน ต้องจับจองที่ไว้หดหาย ๆ แปลงเพื่อให้รอบการหมุนเวียนนานเพียงพอที่จะให้ดินพักและฟื้นตัวได้ทัน พื้นที่ป่าที่ถูกเปลี่ยนเป็นที่ไว้จึงมีระยะห่างไกลจากหมู่บ้านออกไปทุกทิศ ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ยืนยันว่า พื้นที่ป่าที่ถูกเปลี่ยนเป็นไร่หมุนเวียนเพื่อปลูกข้าวไว้ในช่วงฤดูนี้

นั่นบางແປلغມีຮຍະຫ່າງຈາກໜູ້ບ້ານໂດຍໃຫ້ເວລາເດີນເກີບໜຶ່ງສົງສ້າງຂໍ້ໄມ້ ຂ້າວບ້ານຈຶ່ງມັກປຸລູກ
ເພິ່ນໄວ້ພັກແຮມຂ່າວຄວາມໄວ້ຂ້າວ ແລະປຸລູກພຣິກ ພື້ນັກສຸວນຄວາມໄວ້ບຣິໂກນໃນຮ່ວ່າງມາຄອນໜູ້ໜຶ່ງ
ໂດຍທ່ວ່າໄປມັກກິນເວລາຮັງລະໜາຍ ၅ ວັນ ດັ່ງນັ້ນ ເພື່ອເປັນຫລັກປະກັນຄວາມປລອດວັນຍື່ງກັນແລະກັນ
ກາຮັບຈອງທີ່ໄວ້ຈຶ່ງມັກເປັນກາຮັບຈອງຮ່ວມກັນໃນຮ່ວ່າງຄູາຕີພື້ນ້ອງທີ່ເປື່ອສົນທິ

การสร้างและปรับปรุงเหมืองฝายก็ดำเนินไปภายใต้กฎของการพึงพาและแบ่งปันเช่นเดียว กัน เพราะการสร้างฝายกันลำน้ำและการขุดเหมืองเพื่อนำน้ำเข้าสู่ที่นา เป็นงานที่ยากลำบากมาก โดยทั่วไป ชาวบ้านจึงมักชักชวนเจ้าของที่ดินแปลงข้างเดียงมาช่วยกันสร้างเหมืองฝาย งานที่แต่ละครอบครัวส่งมาทำงานจะนี่ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำที่ต้องการ หากต้องการน้ำ 1 ตันจะต้องส่งสมาชิกในครอบครัวมาช่วย 1 คน แต่หากต้องการน้ำ 2 ตันก็จะต้องส่งสมาชิกมาในครอบครัวมาช่วย 2 คน ล้วนการปรับปรุงเหมืองหรือการขุดคลอกาเรอาี้เหมืองออกอาชีวะจะกระทำกันทุกปีก่อนเริ่มฤดูเพาะปลูกใหม่นั้น ก็ยึดหลักเดียวกันคือจำนวนสมาชิกที่แต่ละครัวเรือนส่งมาทำงานนี่ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำที่ต้องการ

ตอบ จวนกันน์แปดคนนี่พอดีເ酵ກໄປກີ້ດວງແມ່ຮຽນເຈົ້າຕີເຈົ້າດິນ ເເຍແປ່ງຄວກ (ກະທງໃບຕອງ) ເຫີແປ່ງຄວກວັງແມ່ຮຽນເຈົ້າຕີເຈົ້າດິນ ແລ້ວກ່າວີ້ຈະເອາແປ່ງຕີ່ເໜືອງຕີ່ຝາຍກົດໄຂ່ກີ້ດນາຂອງເຈົ້າຕີເຈົ້າດິນອັກໜ່າຍ້ອມ ລູກນ້ອງປ້ອງປ້າຍຈະໄປທີ່ໄດ້ເຈັບໄປເປັນອະຫັງຫັກໜີ້ກ່າວີ້ ເເຍແປ່ງເໜືອງແປ່ງ ຜ່າຍຈາກໜີ້ກົດກົ່ານັ້ນຕາກລົງກົ່ານ໌ ເເຍໄປພັນໄມ້ແມ່ນອນທຣາຍພັນໄມ້ເຫື່ອນາ ຕິ່ນເຕົ້າຂີ້ນີ້ມີອຸ່ນສືບສອງ ຕິ່ນ ມີອຸ່ນແປດສອກແລ້ວກ່າວີ້ຈະມີລ້ອຄນກັນຄົນກັນ ມອກຫັກສາມໂມງເມື່ອດີນປ້ອນຫລວງໄປໄລ້ຂ້ອງເຫາ ໄປລະອ່ອນເຫາໄປລາກໄມ້ນ້າ ໄປໄລ້ນອກກັນມີລ້ອຄນກັນຄົນກັນໄປ ລາກເອມາກ້ອງໄວ້ອ່ອດຮາວຫັກເກົ່າ ໂມງກ່າປັກນົ້ມາ ມາພາຍກ່າມບູ້ບັ້ໄມ້ແມ່ນອນທຣາຍ ນອນທຣາຍແລ້ວຈາກໜີ້ຍົກເອາລົງເປັນຄອກ ແປ່ງ ຄອກແປ່ງຕ່າງຕາກສີ່ເໜີ່ມານາ ບກາ ແລ້ວເອາໄມ້ໜັກຫລວດເຂົ້າເສີຍບາ ມີອຸ່ນສືບສອງຄອກຝາຍມັນ ບໍປອກວໍາງນຳ້ມ ມັນເປັນຫ້ວຍກຳນົົມກົດກົ່ານັ້ນຕາກລົງກົ່ານີ້ເຈິນກົ່າຕົ້ງທ້າວໍ້ອຍ

การพึงพาอาศัยและแบ่งปันกันยังพบรากาศในการล่าสัตว์อีกด้วย ทั้งนี้ เพราะโดยทั่วไปชาวบ้านมักจะล่าสัตว์ร่วมกันที่ลະหลาย ๆ คนเพื่อป้องกันอันตรายและค่อยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเนื้อสัตว์ที่ล่าได้ร่วมกันนี้จะนำมาแบ่งปันกัน

วิถีในการปลูกบ้านก็ดำเนินไปภายใต้กฎดังกล่าว เพราะเมื่อสมัชิกคนได้คนหนึ่งในชุมชนต้องการปลูกบ้าน เขาจะเอาขันข้าวไปปอกกล่าวกับสัล ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีความรู้ในการปลูก

บ้าน โดยทั่วไปส่วนใหญ่ได้รับขั้นข้าราชการรับหน้าที่เล่มื่อนผู้คุยควบคุมการก่อสร้าง สำนเรงานใน การก่อสร้างจะมาจากการเขียนร่วมกันในระหว่างผู้ติดพื้นที่ เพื่อบ้าน และสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน การเขียนร่วมกันตัดไม้ในป่า ขั้กกลางมาที่บ้าน และนำมารื้อยเพื่อปรับรูปเป็น ไม้แผ่น จากนั้นจึงร่วมกันปักกับบ้าน การเขียนร่วมกันและการตอบเมื่อจึงเกิดขึ้นซ้ำๆ ไปซ้ำๆ ในชุมชน

เมื่อการพึงพาอาศัยและแบ่งปันซึ่งกันและกันเป็นภารกิจในการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านป่าในอดีต จึงมีนัยที่แสดงให้เห็นว่า หน่วยการผลิตในระดับครัวเรือนไม่สามารถดำเนินชีวิตโดยไม่อาศัยความช่วยเหลือจากครัวเรือนอื่น ๆ ในชุมชน การที่แต่ละครัวเรือนต้องพึ่งพาครัวเรือนอื่น ๆ นั้น เป็นผลมาจากการสภាពแಡล้อมทางธรรมชาติของชุมชนในช่วงยุคนี้ ซึ่งมีผลถึงการทำมาหากินของคนในชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า สภาพของหมู่บ้านในความทรงจำของคนเม่าคนแก่และคนวัยกลางคนในช่วงนี้นั้น เป็นชีวิตที่ยากลำบาก และขาดแคลนจนบางปีไม่มีข้าวเพียงพอปริมาณลดลงทั้งปี นอกเหนือนั้นยังเต็มไปด้วยภัยนตรายโดยเฉพาะจากสัตว์ร้ายและไข่แมลงเรีย คนที่อายุ 60 ปีขึ้นไปหลายคนมีพื่นของเสียชีวิตในขณะที่ตนยังเป็นเด็ก ด้วยนัยนี้ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่ชุมชนสร้างขึ้นเพื่อสร้างความต่อเนื่องและดำเนินอยู่ของชุมชน แต่ในยุคปัจจุบัน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อาจจะไม่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกลายเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา หากไม่มีการแบ่งปันสิ่งได้จากการลงแรงร่วมกันหรือตอบแทนกลับคืนอย่างยุติธรรม การแบ่งปันผลได้อย่างยุติธรรมมีนัยบ่งชี้ถึงสิ่งที่แบ่งปันจะต้องมีคุณค่าเหมือนกันโดยไม่จำเป็นที่จะต้องมีมูลค่าเท่ากัน ส่วนการตอบแทนกลับคืนอย่างยุติธรรมนั้นมีได้หมายความถึงช่วงระยะเวลาของการตอบแทนกลับคืน แต่หมายถึงความแนอนของการตอบแทนกลับคืนนั่นคือ เมื่อสมาชิกในครัวเรือนที่ไป “เขามีอีก” ต้องการแรงงานหรือความช่วยเหลือ เขา ก็จะได้รับการตอบแทนตามที่ร้องขอ

ความรู้ที่สร้างจากการทำมาหากิน: เงื่อนไขในการพึงตันของชุมชน

ความพอใจในกระบวนการบริโภคของสมาชิกในชุมชนนอกร江จะขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากินที่ชุมชนสร้างขึ้น ถ่ายทอดสัมมและดำรงอยู่ในชุมชนอีกด้วย แต่โดยที่ความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากินซึ่งเป็นความรู้ที่สร้างขึ้นในวิถีการทำชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสภาพธรรมชาติของป่า เช่น ความรู้ในการเลือกพืชเพื่อปลูกในไร่ข้าว ความรู้ในการล่าสัตว์ ความรู้ในการเก็บของป่า ความรู้ในการจับปลา ความรู้ในการบุกเบิกที่นา ความรู้ในการสร้างเมืองฝ่าย ความรู้ในการปลูกข้าว ความรู้เกี่ยวกับสมนไพร ความรู้

ในการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะแบบหนึ่ง เช่น ความรู้ในการเลือกพืชเพื่อปลูกในไร่ข้าว ซึ่งเป็นความรู้ที่สร้างขึ้นในบริบทที่ชาวบ้านต้องปลูกข้าวไว้เสริมเพื่อให้มีข้าวเพียงพอปริมาณลดลงทั้งปี ไร่ข้าวจึงเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของคนรุ่นต่อมาในชุมชน เมื่อไร ข้าวถูกเปลี่ยนเป็นไร่ข้าวโพดและลำไย ความรู้ในด้านนี้จึงไม่ได้มีการสืบทอดในยุคปัจจุบัน เช่นเดียวกับความรู้ในการล่าสัตว์ เมื่อสภาพธรรมชาติของป่าเปลี่ยนแปลงไป จนส่งผลให้สัตว์ป่าที่เคยมีชูกមลดจำนวนลง

ความเชื่อที่หลักหลาย : แหล่งที่มาของอำนาจทางศีลธรรมในชุมชน

เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน ความเชื่ออันเป็นแหล่งที่มาของอำนาจทางศีลธรรมในบ้านดอนแก้วเป็นการสมมัติระหว่างความเชื่อที่หลักหลาย ทั้งความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อทางไหรากาสตร์ และการนับถือผู้อզูกาโซเป็นต้น ความเชื่ออันหลักหลายเหล่านี้ เป็นแหล่งที่มาของอำนาจทางศีลธรรมในชุมชน เพราะพลังอำนาจที่มีอยู่ในระบบความเชื่อสามารถควบคุมไม่ให้สมาชิกของชุมชนลดเมตตภูเกณฑ์หรือระเบียบที่สังคมยึดถือหรือควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกให้อยู่ในกรอบของจริตประเพณี ดังเช่น การเคารพนับถือผีบรรพบุรุษมีพลังอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงในตระกูล

นอกจากพลังอำนาจที่มีอยู่ในความเชื่อเหล่านี้จะจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนหมู่บ้านแล้ว พลังอำนาจที่มีอยู่ในความเชื่อเรื่องผียังทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความเป็นพวกรดีเยวกันหรือความเป็นญาติเดียวกันอีกด้วย ชาวดอนแก้วนับถือผี 4 ประเภทคือ 1) ผีบรรพบุรุษ คือผีปู่ย่า แต่ละตระกูลจะมีหัวหน้าของตระกูลผู้มีฝีปูย่าเดียวกันหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเก้าผี หรือมีอตัน หรือครอบครัวตัน คอยดูแลให้ฝีปูย่ามีที่พักพิงด้วยการสร้างศาลไว้ที่บ้านเก้าผี โดยทั่วไปชาวบ้านที่นับถือผีในตระกูลเดียวกันจะมาเลี้ยงฝีปูย่าที่บ้านเก้าผีทุกปี นอกจากนั้นยังเลี้ยงฝีปูย่าเมื่อแต่งงาน ในยามเจ็บป่วย หรือเมื่อพอยพอกอกหนูบ้าน ชาวบ้านที่นับถือผีปูย่าเดียวกันนี้ถือว่าเป็นญาติพี่น้องเดียวกัน "...ตีญาติเดียวกันนะ คือว่าผีอื้อตังผีนะ เลี้ยงผีร่วมกันถือว่าเป็นญาติเดียวกัน..." 2) ผีเสื้อบ้านหรือผีเจ้าที่หมู่บ้าน นอกจากชาวดอนแก้วแต่ละตระกูลฝีปูย่าจะนับถือผีบรรพบุรุษของตนเองแล้ว ชาวดอนแก้วยังนับถือผีเสื้อบ้านร่วมกันด้วย โดยทุกปีชาวดอนแก้วทั้งหมดในหมู่บ้านจะร่วมกันเลี้ยงฝีเสื้อบ้านร่วมกันที่ศาลผีเสื้อบ้านซึ่งตั้งอยู่ในที่สาธารณะของหมู่บ้าน 3) ผีโ想起来หรือผีต่ำบล ชาวบ้านในตำบลปงที่เป็นคนเมืองจะนับถือเจ้าพ่อสามองค์ คือ เจ้า

พ่อปั่นมะหาด เจ้าปุ่นเหลืองและข้าย JEED เดียวร่วมกัน โดยจะร่วมกันประกอบพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อทุกปี ด้วยไก่ ทุก 6 ปีด้วยหมูตัวผู้ 1 ตัว และทุก 32 ปีด้วยควายตัวผู้ 1 ตัว การเลี้ยงผีร่วมกันในระหว่างชาวบ้านที่เป็นคนเมืองนี้ ช่วยผลิตช้าๆ อดทนการณ์ของความเป็นพวงเดียวร่วมกัน "...บ่หมดทั้งต่ำบ่ บ้านยังนีบ่ไป ไปเชพะหมู่บ้านไตบ่อตาย..." 4) ผีในการทำมาหากิน ผีประเทสสุดท้ายที่ชาวตอนแก้วนับถือ เป็นผีที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ได้แก่ผีฝาย ผีน้ำ ผีไย ผีสวน และผีหัวย ก่อนเริ่มฤดูกาลเพาะปลูก ชาวตอนแก้วจะประกอบพิธีเลี้ยงผีเหล่านี้

นอกจากการประกอบพิธีเลี้ยงผีจะผลิตช้าๆ อดทนการณ์ของความเป็นญาติพี่น้องและพวงเดียวร่วมแล้ว การเข้าร่วมประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ในการผลิต ความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น ทานข้าวใหม่ สรากภัท ประเพณีทานข้าวสงฆ์ ประเพณีแห่ช้างเผือก เป็นต้น ยังเป็นการผลิตช้าๆ อดทนการณ์ของความเป็นพวงเดียวร่วมกันอีกด้วย

ขันที่จริง สิ่งที่ทำให้แรงงานเกี่ยวในชุมชนดำรงอยู่อย่างแข็งแกร่งไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อเรื่องผี การเข้าร่วมประกอบพิธีกิริมและประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านเท่านั้น แต่การแต่งงานในหมู่บ้านก็ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน ยิ่งไปกว่านั้นการที่ชุมชนพัฒนาฐานรูปแบบของความสัมพันธ์ทางสังคมในการจัดการการผลิต การดูแลทรัพยากรส่วนร่วม เช่น การจัดตั้งกลุ่มเหมือนฝ่ายเพื่อจัดการเรื่องน้ำ การรวมกลุ่มกันในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านในการแลกเปลี่ยนงานกันในกระบวนการการทำงาน การปลูกข้าวไว้ และถั่วลิสง ก็ยังเป็นการเพิ่มแรงงานเกี่ยวที่สำคัญในชุมชนให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น

การพึ่งตนเองได้ของทุกครัวเรือน : การบูรณาการทุนชุมชน

แม้การดำรงชีวิตของชาวตอนแก้วในอดีต จะเต็มไปด้วยความยากลำบาก แต่กระนั้นก็ไม่มีใครถูกมองหรือมองตนเองว่าเป็นคนทุกข์ในหมู่บ้าน เพราะทุกครัวเรือนสามารถหาอยู่หากินจนพออยู่พอกิน แม้ว่าบางปีที่เกิดภัยพิบัติจนฝนแล้งหรือน้ำท่วมอาจทำให้บางครัวเรือนไม่มีข้าวเพียงพอหรือขาดแคลนปี จนต้องอดข้าวกัดตาม แต่การไม่มีคนทุกคนไม่ได้หมายความว่าจะไม่มีความแตกต่างระหว่างครัวเรือนหรือทุกครัวเรือนจะมีฐานะเท่ากัน เพราะชาวบ้านก็ยังมองว่ามีคนคนคนรายอยู่ในหมู่บ้านเช่นเดียวกับในบ้านป้าญาบัน บางที่สิ่งที่แตกต่างอาจจะอยู่ที่ความหมายของความจนและความรวย เพราะถึงแม้ว่าในอดีตคนจนคนรวยจะ "...ป้ออยู่ปอกินคล้าย ๆ กัน..."

แต่กระนั้นคนจนก็หมายถึงคนที่ “...นาบ่หนีฟันไร้กิน...” ส่วนคนรวยหมายถึงคนที่ “...มีนามากก’ รายเนาะ ได้ขายข้าวขายเนยหื้อคนจนอีก’...”

การที่ชาวบ้านมองว่าคนจนคนรวยมีฐานะ “...ปออยู่ปอกินคล้าย ๆ กัน ...” มีนัยที่แสดงให้เห็นว่า ทุกครัวเรือนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือพึงตนเองได้ เพราะเกิดการบูรณาการทุนทางเศรษฐกิจ ลัษณะ และวัฒนธรรมในชุมชน

บทที่ 3

ไร่ข้าวในผืนป่ากับถนน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ลำไย และผ้าไหมยกดอก : ชุมชนในกระแสความเปลี่ยนแปลง

บ้านดอนแก้วเป็นหนึ่งในหมู่บ้านรุ่นหลัง ๆ ที่เพิ่งได้รับผลกระทบจากแนวโน้มการพัฒนาประเทคโนโลยีความทันสมัยซึ่งเริ่มนั้นเมื่อคราวราช 2500 แม้ว่าจุดตั้งของหมู่บ้านจะอยู่ห่างจากตัวอำเภอซึ่งมีถนนชุมเปอร์ไฮเวย์สายเชียงใหม่-ลำปางผ่านเพียง 11 กิโลเมตรเท่านั้นเอง แต่ทิวเขาใหญ่น้อยที่กั้นระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอ ก็ไม่เพียงทำให้การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะหากไม่เดินลัดด้วยข้ามดอยซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงเศษ ก็ต้องเดินตามทางเกวียนไปประมาณครึ่งวันเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างแรงเสียดทานให้กับกระแสของความเปลี่ยนแปลงอีกด้วย นัยสำคัญของถนนที่ตัดใหม่ด้วยบะปูร์ประมาณที่ได้รับการจัดสรรมีสมัยรัฐบาลที่มีมีร. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี และคาดว่าจะเสร็จในอีกสิบปีต่อมาจึงไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงเส้นทางคมนาคมเท่านั้น เพราะถนนได้สร้างช่องทางสำหรับการเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านกับกระแสของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน เมื่อถนนสร้างเสร็จ กระแสของก้าวพัฒนาจึงไหลบ่าเข้ามาสู่หมู่บ้าน และมีผลทำให้การดำเนินชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่กระนั้นชุมชนแห่งนี้ก็ไม่ได้ประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิตหรือสามารถรับรู้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทอยู่นี่เอง ๆ เพราะชุมชนสามารถปรับวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อให้ดำเนินอยู่ได้ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก และแน่นอนว่าวิถีการดำเนินชีวิตที่ปรับเปลี่ยนตามบริบทและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชน ย่อมมีผลต่อความคาดหวังและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

การสืบค้นเพื่อเผยแพร่ให้เห็นถึงกระแสความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่ไหลบ่าเข้าสู่หมู่บ้านดอนแก้ว และผลที่มีต่อกระบวนการรักษามาตรฐานของชุมชนจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ของกองทุนหมู่บ้านกับวิถีชีวิตของชุมชนที่จะกล่าวถึงในบทต่อ ๆ ไป

ถนน ชุมชน และความเปลี่ยนแปลง

ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในบ้านดอนแก้วเกิดขึ้นหลังจากถนนสองสายที่ตัดผ่านกลางหมู่บ้านลาดยางเสร็จในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เพราะถนนสายแรกซึ่งตัดเชื่อมระหว่างลี้กับจังหวัดลำปางทำให้การเดินทางไปลี้ล่นระยะเวลาลงเหลือเพียง 20 นาที ไปเสริมงามใช้เวลา 45 นาที และไปลำปางใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงเศษเท่านั้นเอง ส่วนถนนอีกสายซึ่งตัดเชื่อมทุ่งหัวช้างกับบ้านปงก์ทำให้การเดินทางไปตัวอำเภอสะเดวຍิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นมีถนนสร้างเสร็จแล้วได้มีรถโดยสารวิ่งระหว่างลี้-ลำปางผ่านหมู่บ้านอีกด้วย โดยวิ่งวันละ 2 เที่ยว คือเที่ยวเช้าและเที่ยวนอน บริเวณสี่แยกที่ถนนทั้งสองสายมาบรรจบกันจึงกลายเป็นพื้นที่สำหรับขายเห็ด ขายหน่อ หรือผักนานาชนิดที่ชาวบ้านยังเก็บหาได้จากป่ารอบหมู่บ้านที่ชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษา “...เราไปขายสี่แยก เจ้าเสาไปขายหันซักเต็อกหันหมู่ลำปาง ซักเต็อกหันดีนต่างไปเดินทางมาอีก่า...” “...มันมีรถประจำทางที่เขาจะซื้อตั๋วนะครับ เขาจะจอดซื้อ สมมติเป็นเห็ด เราขายเห็ด เขาเข้ามาปีบเขาก็จะเหมา เขาจะขอตั๋วหนึ่ง เราก็ต้องลดให้เข้าไปเดย...”

แต่ถนนไม่เพียงทำให้การเดินทางสะดวกสบายขึ้นและสร้างโอกาสให้ชาวบ้านบางส่วนเท่านั้น เพราะในทางกลับกันถนนยังทำให้ชาวบ้านอีกหลายคนที่เคยขับเกวียนตระเวนรับซื้อถั่วลิสงแล้วลากไปขึ้นรถโดยสารที่ลีเพื่อขายที่เชียงใหม่ต้องสูญเสียอาชีพนี้ให้กับพ่อค้าที่มีรถยกตู้ไปโดยปริยาย เพราะการคุ้นเคยที่สะดวก ทำให้มีพ่อค้าจากต่างถิ่นแพร่เวียนมารับซื้อพืชผลที่ชาวบ้านปลูกได้อย่างง่ายดาย “...มันก็ดีครับ (ถ้าเขียว) แต่ทางตลาดนั้นบ่มีใครมารับนะ คือแบบว่าหนทางมันไม่ได้เป็นอย่างวันนี้ บ่มีคนน เป็นขี้เบือะ ต่อมากายายช่วงคีกุทธิก์ดีขึ้นมาหน่อย...” การเดินทางที่สะดวกยังทำให้ชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานไปเรียนต่อในระดับมัธยมที่ลี้ หลังจากจบการศึกษาในระดับปฐมศึกษาจากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้ว แม้ว่าในช่วงหลังนี้อย่างของการขยายโอกาสทางการศึกษาจะทำให้โรงเรียนแห่งนี้เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาปีต่อมา ยิ่งไปกว่านั้น จำนวนชาวบ้านที่ส่งลูกไปเรียนต่อในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาที่ลำปางก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แน่นอนว่าค่าใช้จ่ายในด้านการศึกษาของลูกหลานที่ชาวบ้านต้องจ่ายในมูลค่าแบบคนเมืองได้สร้างแรงกดดันให้ชาวดอนแก้วต้องดิ้นรนเพื่อ “หาเงิน” สำหรับความรู้ที่เชื่อว่าจะสร้างช่องโอกาสให้ลูกหลานในอนาคต

การเข้ามาของพิษพาณิชย์

ก่อนที่ชาวบ้านแก้วจะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อขายกันอย่างจริงจังนั้น ชาวบ้านหลาย คนได้พยายามปลูกพิษพาณิชย์ชนิดอื่น ๆ แทนการปลูกถั่วถิ่งซึ่งมีราคาต่ำและไม่แน่นอน พิษที่ชาวบ้านแก้วเคยปลูกมีหลายชนิด เช่น ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ยาสูบ ข้าวโพดฝักอ่อน แต่ไม่พิริหนุ่ม มะเขือม่วง พักทอง เป็นต้น แต่ก็เป็นการปลูกในช่วงระยะเวลาเพียงสั้น ๆ มีทั้งที่ปลูกเพียงปีเดียว ก็เลิกปลูก เช่น มะเขือยาว เนื่องจากบริษัทที่เข้ามาส่งเสริมไม่มารับซื้อ พิษบางชนิดปลูกได้ 2-3 ปี ก็เลิกปลูก เนื่องจากเป็นโรค ผลผลิตเสียหายหนัก เช่น แต่ไม่ "...แต่ไม่นิ่ง ถ้ามันบ่ล้ม บ่เป็นหยังนั่ครับ แต่ไม่จะราย โรคของแตงไมเข้าแล้ว ลงเป็นหมื่นนี่นะ พอกิจการเข้ามา ก็ตายพรึ่บละกะ แล้วทั้งหมดก็เที่ยวล้ม ๆ ไปหมด คนก็เลยเลิก..."

ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เข้ามายังบ้านดอนแก้วเมื่อปี 2524 โดยชาวบ้านรายหนึ่งซึ่งเคยไปช่วยพี่เขยปลูกอยู่ที่ลี้ ได้นำเมล็ดพันธุ์มาทดลองปลูกในที่ของตนเอง ปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เพราะเมื่อหักต้นทุนการผลิตซึ่งมีเพียงค่าเมล็ดพันธุ์แล้ว ผลตอบแทนจากการปลูกต่อไร่อยู่ในอัตราสูงกว่าพิษชนิดอื่น ๆ ที่เคยปลูกมาก่อน นอกจากนั้น เกษตรอำเภออยังเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกด้วย ชาวบ้านคนอื่น ๆ จึงเริ่มปลูกข้าวโพดบ้าง โดยจะปลูกในพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ก่อนที่รัฐได้กำหนดให้จะเข้ามายังบ้านเมื่อปี 2539 นั้น ชาวบ้านมักจะปลูกข้าวโพดในพื้นที่ขนาดไม่ใหญ่มากนัก เพราะต้องอาศัยแรงงานในครัวเรือนเป็นหลักในการด้วยหัว "...สองคนผัวเมียบ่ใช้ช่วยกัน ก็ยังไป ด้วยไป แล้วก็บุกไป ตอนนั้นไม่ใช่บุญ ไม่รู้ว่าจะใช่จะได ตอนนั้นนี่ เรื่องบุญนี่บ่รู้ บัญญะเลย ใส่ถ้วยดินแย้มสองไร่ ใส่ข้าวไว่นี่เริ่มสองไร่ ก็ยังอยู่ที่เดียว กันนะ แบงไปไร่ สองไร่ เป็นเก้าดินสองไร่ ข้าวไว่สองไร่ ข้าวโพด 5 ไร่..." แต่เมื่อรัฐได้กำหนดให้เข้ามายังบ้านเมื่อปี 2538 ชาวบ้านก็สามารถปลูกข้าวโพดในพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น พื้นที่ปลูกข้าวโพดก็ขยายเพิ่มมากขึ้น พร้อม ๆ กับอัตราผลตอบแทนต่อไร่ที่ได้รับที่ลดลงอย่างต่อเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของปัจจัยการผลิต คือ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง "...จากที่โภมา 38 ใช่ปุ๋ยนี่ก็ประมาณ 40 แล้วนะครับ ตอนนั้นบ่ต้องใช่ปุ๋ยมันก็งามอยู่แล้ว แต่ตอนนี้เริ่มใช่ปุ๋ยที่ว่าเกษตรต่ำบลจะเข้ามาผูกสนะ แต่หมู่เขาก็อู้กันว่ามีเงินนะ บ่ใส่หรอก มันงามอยู่แล้ว เขาก็บอกว่าใส่มันจะได้งามขึ้นไปอีก เกษตรก็เข้ามาแต่งปุ๋ยนะ ก็เลยไปซื้อปุ๋ยนี่มาใส่กัน ก็ซื้อกัน..."

ผลตอบแทนต่อไร่จากการปลูกข้าวโพดที่ลดลงกับรายได้จากการปลูกกล้าใบที่เพิ่มขึ้น เป็นปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้พื้นที่ปลูกกล้าใบขยายตัวมากขึ้น แต่กระบวนการขยายตัวก็เป็นไปอย่าง

ข้า ฯ หั้นี้เพรະກາរປຸກລຳໄຢຕ້ອງໃຫ້ທຸນສູງແລະຕ້ອງມີກາຣຸແລ “...ອຍ່າງບ້ານນີ້ຕີບໄຈບຸຍົມີສ່ວນທີ່ນ້ອຍ ຄ້າເສາບໄຈແຕ່ກົມັນກ່ປ່ງມາ ນໍ່ວ່າມັນກ່ປ່ງໃຫຍ່ ຄ້າເສາໃສ່ອຣມະຫາດີຂອງເສາໂດຍຕຽນນະ ຄ້າເສາທ່າປຸ່ຍໝັກຍ່າງຕີ່ເປັ້ນສອນ ມັນກີຕ້ອງມີປຸ່ຍວິທີຍາສາສຕ່ວົງພ່ອງ ມັນກ່ຕ້ອງພ່ານຍາ ພ່ອອ່ອຽມືນ ຄ້າປ່ເງົ່າຍະອັນກ່ແມ່ງຂບແມ່ງກິນ ແຕ່ປຸ່ຍ່ານີ້ຕີ່ຈະໄສກົ່ນນັກ ຈະບໍ່ຄ່ອຍມີເຕົາໄດ້ມັນຕ້ອງມີຂີ້ວົ້າຂໍ້ວາຍສໍາຮອງມີມູລສັດວົ...” ໂດຍທ່າວິປະກາບ້ານທີ່ມີທີ່ໄວ່ຮຸນເວີຍນຫລາຍແປ່ງ ມັກຈະເລືອກປຸກລຳໄຢໃນແປ່ງທີ່ໄກລ່ບ້ານທີ່ສຸດ ເພື່ອສະດວກໃນກາຣຄອນຫຼັງແລະຮັດນໍ້າ ເນື້ອລຳໄຢໂຕຈົນເກີບພລພລິຕິໄດ້ ຈຶ່ງຄ່ອຍທຍອຍປຸກລຳໄຢໃນທີ່ແປ່ງອື່ນຕ້ອໄປ ສ່ວນຫາວ້າບ້ານທີ່ມີທີ່ໄວ່ຮຸນເວີຍນ້ອຍ ກົມັກຈະປຸກລຳໄຢລົງໄປໄນໄວ່ຂ້າວໂພດເລຍ ໃນຮະຫວ່າງທີ່ລຳໄຢຍັງໄມ້ໂຕ ກົມັກຈະປຸກຂ້າວໂພດຕ້ອໄປ ເພື່ອຈະໄດ້ມີເງິນສົດມານມຸນເວີຍນໄກ້ໃໝ່ໃນຮະຫວ່າງທີ່ຮອລຳໄຢໂຕ

ກາຣເຂົ້າມາຂອງໂຮງງານເຍັບຝ້າແລະຝ້າໄໝມຍກດອກກັບກາຣກລາຍກາຣເປັນແຮງງານຮັບຈຳງໃນຊຸມໝໍ້າຂອງຫາວດອນແກ້ວ

ໂຮງງານເຍັບຝ້າໃນບ້ານດອນແກ້ວຕັ້ງຂຶ້ນເມື່ອປະມານ 10 ປີເສຍທີ່ຜ່ານມາ ໂດຍກາຣລຸນຂອງເຈົ້າຂອງຮ້ານຂາຍຝ້າຮ່າຍໃຫຍ່ໃນຈັງຫວັດເຊີຍໃໝ່ ຜຶ້ງເສັນອໃຫ້ໜ່າງເຍັບຝ້າຫາວັດທີ່ໂພຍພມາອາສໍຍອຸ່ນໃນບ້ານດອກແກ້ວກັບພໍ່ໜ້າຍທີ່ມາທຳງານທີ່ທ່ານ່ວຍປົ້ອງກັນແລະປ່ານປ່ານມາເລີ່ມແລະຕ່ອມາແຕ່ງການກັບຄົນບ້ານດອນແກ້ວ ແລະມັກມາຂຶ້ອຝ້າທີ່ຮ້ານອູ້່ເປັນປະຈາກໃຫ້ເປັນຜູ້ຄວບຄຸມດູແລໂຮງງານເຍັບຝ້າເນື່ອງຈາກມີຝື່ມອໃນກາຣຕັດເຍັບດີ ໂດຍຈະສົງການຫຼື້ອ່ານວ້າບ້ານເຮົາກວ່າອອຣົດໂດຣ ຈັກເຍັບຝ້າແລະອຸປະກຣນີໃນກາຣຕັດເຍັບໃໝ່ ພລັງຈາກໂຮງງານຕັ້ງຂຶ້ນໃນບ້ານດອນແກ້ວແລ້ວ ໄດ້ມີໜ່ອງສາວຫລາຍຄນທີ່ສົນໃຈສົນຄຽມາເຍັບຝ້າ ເພົ່າທີ່ກ່າວເຍັບຝ້າໄມ້ເປັນ ຜູ້ດູແລໂຮງງານກົຈະສອນໃກ້ກ່ອນຈົນໜ້ານາມູ ໃນກາຣເຍັບຝ້າມີທັງເຍັບໃນໂຮງງານຝ່າງຈະຕ້ອງເຂົ້າງານເປັນກະ ພ່ວມວ່າໃນເຍັບທີ່ເອັນບ້ານ ຜຶ້ງໃນກຣນີ່ຫລັງນີ້ຄົນເຍັບຈະຕ້ອງມີຈັກເຍັບຝ້າເອັນ ເພົ່າທີ່ໂຮງງານໄມ້ໄດ້ໃຫ້ຫຼື້ອ່າຍື່ມຈັກເຍັບຝ້າ ເນື່ອງຈາກຄ່າແຮງມີ 2 ຮະບບ ອື່ອ ທັງເປັນຮ້າຍວັນແລະເປັນຮ້າຍໜີ້ ກາຣເຍັບທີ່ບ້ານຈີ່ເຍັບໄດ້ຕົລອດເວລາ ແລະສາມາຮັດທໍາຮ້າຍໄດ້ນາກກວ່າກາຣເຂົ້າກະຕາມເວລາທີ່ໂຮງງານກຳຫັນດ ດົນງານເຍັບຝ້າຮ່າຍຫລາຍຈຶ່ງມັກຈະພຍາຍາມສະສົມເງິນເພື່ອເຂົ້າຈັກ ໂດຍທ່າວິປັນງານຈະໄດ້ຄ່າແຮງເຂົ້າຍັນລະປະມານ 140 ບາທ ປັບປຸນໂຮງງານແທ່ນີ້ມີຄົນງານເຍັບຝ້າອູ່ປະມານ 40-50 ດົນ ເປັນຄົນບ້ານດອນແກ້ວປະມານ 10 ດົນ ສ່ວນທີ່ເໜືອເປັນຄົນຈາກໜູ້ບ້ານໄກລ້າເຄີຍ ຄວາມສາມາຮັດໃນກາຣຄວບຄຸມແລະຮັກຫາຄຸມກາພຂອງງານອ່າງສົມໍາເສັມອທຳໃຫ້ເຈົ້າຂອງໂຮງງານຍັງທຍອຍສົງການມາໃຫ້ໂຮງງານນີ້ຢ່າງຕ່ອນເນື່ອງ ແຕ່ເນື່ອງຈາກຫາວ້າບ້ານຍັງທ່າງການໃນຮະບບທີ່ຜູ້ດູແລເຮົາກວ່າ “ແບບຫາວ້າບ້ານ” ອື່ອ ຈະຫຼຸດໄປທໍານາ ແລະໄປ່ວ່າງມາສປ ຢ້ອງການ

ประเพณีอื่น ๆ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน ไม่ว่างานที่เข้ามามาจะเป็นงานด่วนหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น ผู้ดูแลโรง
งานจึงสร้างระบบรับซ่งงานต่อ โดยส่งงานให้ซ่างเย็บผ้าที่ลี และทุ่งหัวซ้างอีกด้วย

ส่วนการทอผ้าใหม่เพื่อขายนั้น เริ่มขึ้นในชุมชนหลังจากโรงงานเย็บผ้าตั้งขึ้นแล้ว บริษัท
ทอผ้าใหม่บริษัทแรกเข้ามาตั้งสาขาในบ้านดอนยออมเมื่อปี 2534 หลังจากนั้นบริษัทอื่น ๆ ก็ทยอย
เข้ามาเปิดสาขา จนกระทั่งปัจจุบันมีบริษัททอผ้าใหม่ที่เป็นสาขาย่อยเปิดดำเนินการในตำบลบ้านปง
ถึง 4 บริษัท และทำให้การทอผ้าใหม่กลายเป็นแหล่งรายได้ของผู้คนในหมู่บ้านต่าง ๆ อีกด้วย
ในการทอผ้าใหม่ บริษัทจะจัดหาอุปกรณ์ รวมทั้งกี๊หัดด้าย หากทอไม่เป็นก็จะอบรมให้ ค่าตอบ
แทนในการทอจะคิดเป็นชุด แต่ละชุดมีราคาไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความยากง่ายในการทอ ราคา
จะอยู่ระหว่างชุดละ 1020 จนถึง 2300 บาท โดยทั่วไปชาวบ้านจะทอได้ประมาณ 2 ชุด / เดือน

บทที่ 4

การสะสูนเงินตราของชุมชน ด้วยฐานของทุนที่สะสูนและดำเนินอยู่ในชุมชน

การเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ของกลุ่มคอมทรัพย์ในชุมชนหมู่บ้าน มักถูกมองในฐานะเป็นดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนอยู่เสมอ เพราะกลุ่มคอมทรัพย์ที่สามารถสะสมเงินสักจะได้จำนวนมาก จนสามารถนำไปเป็นทุนสำหรับดำเนินกิจกรรมที่มีความหลากหลายและสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ มักถูกจัดประทีกอยู่ในกลุ่มคอมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็ง และแน่นอนว่าชุมชนที่กลุ่มคอมทรัพย์เหล่านี้ดำเนินอยู่ ก็มักถูกนิยามว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งไปโดยปริยาย การศึกษากลุ่มคอมทรัพย์ในลักษณะดังกล่าวมีเนื้อของมองกลุ่มคอมทรัพย์โดยตัดขาดออกจากบริบทของชุมชน ทั้ง ๆ ที่เศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามวิถีการดำเนินชีวิตย่อมมีผลต่อกระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชน ดังเช่นชุมชนที่วิถีการดำเนินชีวิตต้องอาศัยเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและการบริโภคสูงมากก็มีแนวโน้มที่จะสะสมทุนเงินตราได้มากและเร็วกว่าชุมชนที่วิถีการดำเนินชีวิตอาศัยเงินน้อยกว่า นอกจากนั้นวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนและทุนที่ชุมชนได้สะสมมาแต่เดิมยังมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมและต่อผลของการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มคอมทรัพย์อีกด้วย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือมีผลต่อกระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนนั้นเอง การสร้างความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจกลุ่มคอมทรัพย์ในบทนี้ จึงมีจุดเน้นอยู่ที่การทำความเข้าใจกระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนที่มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวไร่โดยจะยึดความแตกต่างในเชิงคุณภาพของกระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนเป็นปัจจัยหลักในการแยกแยะกระบวนการสะสมทุนเงินตราออกเป็นช่วง ๆ ซึ่งอาจแบ่งช่วงเวลาของกระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ต้นปี 2522 จนถึงปัจจุบันออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ คือ ยุคเงินเขียว ยุคเงินคล่อง และยุคทองทุนหมู่บ้าน

กลุ่มคอมทรัพย์ในยุคเงินเขียว

บุคุนี้เป็นบุคุกที่กระบวนการสัมมทุนเงินตราของชุมชนดำเนินไปอย่างช้า ๆ เนื่องจากวิถีการผลิตและการบริโภคของชุมชนยังมีความต้องการและใช้ทุนเงินตราในระดับที่น้อยมาก เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนยังเป็นกิจกรรมเพื่อเลี้ยงตัวเองเป็นหลัก บุคุนี้เริ่มตั้งแต่ก่อตั้ง

ออมทรัพย์ก่อตั้งขึ้นจนถึงช่วงประมาณต้นทศวรรษ 2530 เมื่อชาวดอนแก้วส่วนใหญ่หันมาปลูกพืชพานิชย์ปะการอง ฯ แทนการปลูกถั่วลิสงเพื่อขายกันอย่างเป็นล้ำเป็นสัน

กลุ่มออมทรัพย์ในบ้านดอนแก้วก่อตั้งขึ้นโดยได้รับอิทธิพลและการสนับสนุนอย่างแข็งแกร่งจากโครงการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการพัฒนาชนบท เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์อีกหลายแห่งในเขตอำเภอหัวห้าง ทั้งนี้ เพราะในช่วงต้นปี 2522 โครงการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบได้คัดเลือกผู้นำชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตตำบลบ้านปง แม่ตะไคร้ ดงช้าง และนาห้วย หมู่บ้านละ 2 คน เพื่อให้เข้าอบรมเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการพูดถึงการรวมกลุ่ม การอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาการเกษตร เป็นต้น โดยรุ่นแรกเป็นการอบรมเกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์ เมื่อผู้นำชาวบ้านทั้ง 2 คน กลับจากการอบรม เข้าได้รับความรู้เรื่องกลุ่มออมทรัพย์มาถ่ายทอดให้ชาวบ้านคนอื่น ๆ ทราบผ่านการเรียกประชุมชาวบ้าน แม้ว่าผู้นำทั้ง 2 คนนี้จะผู้นำบางคนที่ไม่ได้เปร่งบ่มอบรมจะเห็นด้วยกับแนวคิดในการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ แต่ดูเหมือนว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ "...บ่หันดีโดย..." ต้องใช้เวลาอีก 2-3 เดือน กลุ่มออมทรัพย์จึงเป็นรูปเป็นร่างขึ้น โดยมีสมาชิกรุ่นบุกเบิกรวมทั้งหมด 18 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้นำชาวบ้านที่ได้รับคัดเลือกให้อบรมรุ่นแรกและรุ่นถัด ๆ มา รวมทั้งญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทของคนเหล่านี้ เมื่อชาวดอนแก้วสามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาได้ เจ้าหน้าที่จากโครงการพัฒนาชนบทสมบูรณ์แบบจึงพาชาวบ้านกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มนี้ไปดูงานกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งโครงการขอว่าเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็ง เช่น ที่บ้านทุ่งโี้ง จังหวัดแพร่ บ้านหนองหล่ม อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านศรีบัวบาน จังหวัดลำพูน

ความรู้จากการดูงานมีผลต่อการดำเนินกิจการของกลุ่มออมทรัพย์ในช่วงระยะแรก ๆ เป็นอย่างมาก เห็นได้ชัดจากกฎระเบียบเกี่ยวกับการฝากเงินสักจะซึ่งกลุ่มเรียกว่าเงิน "ออมทรัพย์ สักจะ" ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลงสักจะได้มีการประชุมใหญ่ท่านั้น หรือเปลี่ยนได้เพียงปีละ 1 ครั้ง การกำหนดเพดานเงินออมทรัพย์สักจะในวงเงินที่สมาชิกสามารถฝากได้คือ 3 บาทหรือ 5 บาท เพื่อให้กลุ่มฯ กำราเดินไปอย่างช้า ๆ และมั่นคง การกำหนดให้ถูกเงินประจำปีในช่วงต้นปีคือเดือนมกราคมหลังจากมีการประชุมใหญ่スマชิกและบันผลแล้ว และกำหนดให้สำรองเงินถูกก่อนการประชุมใหญ่เพื่อนำดอกเบี้ยมาบันผลให้スマชิก ซึ่งต่อมากฎระเบียบเกี่ยวกับการกำหนดสักจะได้มีการปรับเปลี่ยนตามการร้องขอของสมาชิกบางรายเพื่อให้ต้น

เงื่อนส่วนต่อเนื่องได้ตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ การที่สามารถบังรายไม่สามารถส่งเงินออมทรัพย์สัดส่วนได้ทุกเดือนนั้น เนื่องจากกำหนดเงินสัดส่วนไว้สูงเกิน 10 บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่สูงมากสำหรับชุมชนที่มีรายได้จากการปลูกถั่วสิ่งขาย และค่าจ้างแรงงานรายวันอยู่ในอัตราประมาณวันละ 7 บาทเท่านั้น ความ “เชี่ยม” ของปริมาณเงินที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชน ทำให้สมาชิกหลายรายขอร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายการเปลี่ยนวงเงินสัดส่วนจากทุก 1 ปี มาเป็นทุก 6 เดือน “...สมัยนั้นมันเป็นภัยต่อดินเนาะ พอดีเยี่ยงไปบางปีเขาก็ได้นัก บางปีก็ได้หน้อย ที่นี่มาปีบบ้านนี้ออมสินบาก เป็นว่าแม่จะออมบดุกเนาะ แม่ขอออมห้าบาท หากเดือนลดครึ่งนา หากเดือนครึ่งหากเดือนนี้ลดได้เพิ่มได้...” นอกจากภาระเบี้ยบดังกล่าวแล้ว กลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้ตกลงร่วมกันว่าจะปล่อยกู้เมื่อกลุ่มฯ เมื่อเงินออมทรัพย์สัดส่วนครบ 100,000 บาท แม้การกำหนดเงื่อนไขในการปล่อยกู้ตามจำนวนเงินสัดส่วนออมทรัพย์ที่กลุ่มฯ สมได้ในวงเงินดังกล่าวจะห่วงผลลัพธ์การทำให้กู้ลุ่มฯ เติบโตอย่างช้า ๆ และมั่นคงก็ตาม แต่เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่กำหนดเงินสัดส่วนไม่เกิน 10 บาท ระยะเวลาที่กู้ลุ่มฯ สะสมเงินโดยไม่ปล่อยให้สมาชิกกู้จึงนานถึง 7 ปี แน่นอนว่าเงื่อนไขดังกล่าวอยู่ในอุปสรรคต่อการเพิ่มจำนวนสมาชิกไปโดยปริยาย เพราะแม้กรรมการจะพยายามชักชวนญาติพี่น้องและชาวบ้านคนอื่น ๆ ให้มาสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ก็ตาม แต่กระบวนการนี้จำนวนสมาชิกของกลุ่มฯ กลับเพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ นอกจากนั้นยังมีสมาชิกที่ลาออกจากเพราะทบทวนอุปภัยไม่ไหวอีกด้วย

กลุ่มออมทรัพย์บ้านดอนแก้วมีสถานการณ์ที่ดีขึ้นเมื่อเปิดให้สมาชิกกู้เงินในปีที่ 8 หลังก่อตั้งกลุ่มฯ เพื่อขออุดหนุนให้กู้ลุ่มฯ กำหนดครัวอยละ 12 บาท / ปี เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ชาวบ้านที่ยังไม่ได้สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มฯ หรือลาออกจากก่อนที่กู้ลุ่มฯ จะเปิดให้กู้ ตัดสินใจสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มฯ เพราะในช่วงขณะนั้นอุดหนุนให้กู้ลุ่มฯ สำหรับบ้านการเงินสูงถึง 3 บาท / เดือน การเปิดให้สมาชิกกู้เงิน ได้นำไปสู่การเปลี่ยนภาระเบี้ยบเกี่ยวกับการฝากเงินออมทรัพย์สัดส่วนด้วย โดยกลุ่มฯ ได้ขยายเพดานวงเงินสัดส่วนจากเดิมที่กำหนดไว้ไม่เกิน 5 บาท 10 บาท มาเป็นออมได้ในวงเงินไม่เกิน 100 บาท เนื่องจากกลุ่มฯ “...ต้องการเงินหมุน...”

สถานการณ์ของกลุ่มฯ พลิกผันในช่วงประมาณปี 2531 เมื่อชาวบ้านดอนแก้วเริ่มหันมาปลูกหอมและกระเทียม ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านจะเก็บผลผลิตได้ในช่วงฤดูแล้งของปีถัดมา จึงเลยกำหนดเวลาในการซื้อรหงส์เงินกู้ซึ่งกำหนดไว้ก่อนการประชุมใหญ่ในช่วงต้นเดือนมกราคม ยิ่งไปกว่านั้นราคากลุ่มฯ และกระเทียมก็พันผวน เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถซื้อรหงส์เงินกู้ประจำปี

ได้ทันตามเวลาที่กำหนด เงินกู้ประจำปีจึงกล้ายเป็น “เงินข้ามปี” ไปโดยปริยาย สถานการณ์ “เงินข้ามปี” รุนแรงถึงที่สุดในปี 2534 จนกลุ่มต้องยกเลิกการปล่อยกู้ในปีดังกล่าวเนื่องจากได้รับเงินครบในช่วงประมาณกลางปี วิกฤติของการชำระบนี้ที่กลุ่มฯ เผชิญอยู่นี้นำไปสู่การแก้กฎหมายเบียบเกี่ยวกับการกู้เงิน คือมีการกำหนดเพดานเงินกู้ประจำปีตามวงเงินสัจจะที่スマชิกแต่ละรายสะสมไว้ โดยใช้สมุดเงินฝากเป็นหลักฐานในการคำนวณ หากสมารถชำระเงินกู้ได้ตามเวลาที่กำหนด คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์จะนำเงินสัจจะที่สะสมไว้มาล้างหนี้ และยกเลิกการเป็นสมาชิก 3 ปี เช่นเดียวกับในกรณีขาดสัมเงินสัจจะ 3 เดือนติดต่อกัน ซึ่งกลุ่มฯ มองว่าเป็นเพราะ “...คร้านก’ บ’เยี่ยงกันก’...” ด้วยกฎหมายเบียบดังกล่าว กลุ่มออมทรัพย์จึงสามารถจัดการกับวิกฤติ “เงินข้ามปี” ได้ในที่สุด

ความยากลำบากในการเพิ่มจำนวนสมาชิกหรือการทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ “...หันดีโดย...” นั้น เป็นผลมาจากการตัดสินใจและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชนในขณะนั้นที่ยังมีความต้องการทุนเงินตราอยู่ในระดับต่ำ เพราะโดยทั่วไปกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนมีเป้าหมายอยู่ที่การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง นอกจากนั้นจุดตั้งของหมู่บ้านเองก็ยังเป็นแรงเสียดทานที่ช่วยชะลอการแสวงหาผลประโยชน์แบบเปลี่ยนแปลงให้ดำเนินไปอย่างช้า ๆ ดังจะเห็นได้จากการปลูกถั่วลิสงในช่วงนี้ที่แม้จะมีเป้าหมายเพื่อขาย แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีแรงจูงใจในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตเพื่อเพิ่มผลผลิตด้วยการใช้เงินทุนในการซื้อหาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่ “...ไถยังบ’เม’เลย ปลูกก’ เค้าเสียมุดดิส’ ชุดเป็นหลุมระยะห่างห้าสิบเซนต์ก’ หรือว่าแต่ละคนจะปลูกห่างปลูกถี่...” นอกจากนั้น ราคาถั่วลิสงที่ขายได้ก็ไม่สูงมากนัก ประมาณถังละ 7-10 บาท

อย่างไรก็ตาม แม้วิถีการดำรงชีวิตของชาวดอนแก้วในช่วงยุคนี้ จะมีความต้องการใช้เงินทุนในระดับต่ำ แต่กระนั้น กระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนกลับดำเนินต่อเนื่องไปโดยมิได้สะสูดหยุดลงหรือถูกทำลายไป การที่กระบวนการสะสมทุนเงินตราดำเนินไปในทางบกคือชาวบ้านสามารถสะสมเงินทุนได้เพิ่มพูนขึ้นนั้น เป็นเพราะกระบวนการการดังกล่าวดำเนินไปด้วยการเชื่อมโยงทุนที่ชุมชนสะสมมาในทุกมิติ ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ นอกจากความสามารถในการเข้าถึงที่ดินทำกินและความสามารถในการหาอยู่หากินได้ เองตามธรรมชาติจากป่ารอบหมู่บ้านของชาวดอนแก้ว จะเป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อกระบวนการสะสมทุนเงินตราแล้ว การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ชื่อสัตย์ เสียสละและมีคุณธรรมหลายคน ดังจะเห็นได้จากผู้นำที่ได้รับเลือกให้เป็นคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งส่วนใหญ่เคยเป็นผู้นำองค์กร

ต่าง ๆ ในชุมชนมาก่อน ย่อมมีผลกระทบต่อการสังคมทุนเจนตรา ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับผู้นำกลุ่มคอมทรัพย์ในช่วงนี้คือ คณะกรรมการส่วนใหญ่เคยบวชเป็นพระสงฆ์และสามเณรมาก่อน

คำตอบ : ตอนแรกนี่เขาก็คุณตีว่า เกยผ่านงานมาก่อน เกยเป็นป่อหลวง เกยเป็นคนจะรวมการมา ก่อนจะ หรือว่าเป็นกรรมการวัดมาก่อน เป็นผู้ช่วยเหมือนฝ่ายมาก่อน เข้าต้องดู คนว่าทำงานเป็นก่อ มันต้องเริ่มต้นนั้นจะ อย่างลงบัญชี สมัยก่อน เป็นอยู่ศรีสะเกช แล้วเป็นมาอาเมีย ต่างหนึ่นเมีย เป็นเกยเป็นจบนักธรรมให้ และเป็นครูอาสาโดย คนอยู่ตีว่า เอาเป็นเดชา

คำถาม : อ้อ เป็นหัวหนังสือ

คำตอบ : งานเขียนหนังสือพ่อง งามโดย

คำถาม : แล้วคนที่เป็นหรัญญิก รุ่นแรกนี่เลือกยังไงค่ะ

คำตอบ : หรัญญิกรุ่นแรกนี่ก็ ลุงวด ตีเป็นตายไปเนาะ การขึ้นดิการเขียน แล้วตัวหนังสือเป็นก็งามโดย แล้วความรู้เป็นก็ตีโดย เป็นก็ได้เป็น ผู้ช่วยผู้ใหญ่ บ้านโดยสมัยนั้น

คำถาม : อ้อ ค่ะ แล้วอย่างนี้คุณที่เขียนหนังสือบ่่งงาม ความรู้บ่่มีนี่ก็คงเป็นกรรมการไม่ได้ ชีค่ะ

คำตอบ : เป็นได้แต่เริ่มก่อน ตัวนี้เป็นตัวนำก่อน นำไปก่อน

คำถาม : อ้อ เป็นตัวนำก็ต้องมีความรู้ชิคค่ะ แล้วอย่างพ่อพูนนี่เป็นอะไรมาก่อนค่ะ

คำตอบ : กำลังสึก เป็นน้อย

คำถาม : เป็นน้อยมาก่อนหรือค่ะ

คำตอบ1 : การอุ้กอาจาหน่อย

คำตอบ2 : อย่างประฐาน อย่างลงญานเนาะ

คำถาม : ค่ะ

คำตอบ1 : ถุงญาเป็นเล่นต่างด้านสังคมการพื้นเมืองเนาะ เป็นการอ้างเพลงเป็นเพลงพื้นบ้าน สีชาล้อ ขอ ชีนี่ คือเป็นอยู่ด้านนี้มาก่อน เป็นก็เกยอุ้คุน อีกคนนี่มีหยัง พ่อง เวลาบีนเมื่อบรุน ก็มีการเล่นโดย มีขอ ชื่อพัง พยายามดึงคนเข้ามาแต่เขาจะดัง คน กันได้นี่คือทุกคนต้องสู้คนละอย่าง แล้วก็ดึงเข้ามาพร้อมกัน มากว่ามักัน แล้วก็ หนึ่งมันจะเป็นแสงขึ้นไป

คำตอบ2 : มันจะเป็นเสียสละ คนตีเสียสละนักหน่อย มีการมีงานหยังไปจ่วย ไม่ว่าเมื่อรุนเมื่อ คืนกา หยังอี

คำตอบ1 : ทุกอย่างบ่่าวจะเป็นงานวัดงานวรา งานบ้านศพ บ้านปอย จะหันหน้ามุนี่บ่่อย

คำตอบ2 : คนก็เลยเข้าจัดว่าหมอนั่น มันยะการกา เสียสละหยังน้อยก็เลือกชี้นมาอีก

ทุนทางสังคมที่สำคัญอีกด้านหนึ่งก็คือ ความรู้สึกเป็นญาติพี่น้องกัน ดังจะเห็นได้จาก ยุทธศาสตร์ในการเพิ่มจำนวนสมາชิกของกลุ่มที่กระทำโดยอาศัยความสัมพันธ์ของญาติพี่น้องหรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่าไปตามสายพี่สายน้อง นอกจากนั้นทุนทางสังคมที่สำคัญอีกด้านหนึ่งก็คือ การเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นการสร้างช่องทางที่ทำให้ชาวบ้านได้รับประสบการณ์และ ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์จากชุมชนต่าง ๆ ผ่านการดูงานและการฝึกอบรม

กลุ่มออมทรัพย์ในยุคเงินคล่อง

กระบวนการสะสมทุนเงินตราของชุมชนในช่วงยุคนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งในเรื่อง ของทุนชุมชนที่นำมาใช้ในกระบวนการสะสม และยุทธศาสตร์การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากยุคที่ผ่านมา เพราะ ชาวบ้านต้องใช้ทุนเงินตราเพื่อการผลิตและบริโภคในระดับที่สูงขึ้น ทั้งเพื่อเข้าถึงปัจจัยการผลิต สมัยใหม่ และสิ่งอำนวยความสะดวกความสะดวกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ฯลฯ รวมทั้งยังเพื่อจ่ายเป็นค่าไฟฟ้า ค่าเดินทาง ค่าเล่าเรียนบุตร เป็นต้น ยุคนี้มีความเหลื่อม ทับซ้อนกับช่วงยุคเงินเขียว คือเริ่มประมาณต้นทศวรรษ 2530 ถึงก่อนการเข้ามาของกองทุน หมู่บ้าน

กลุ่มออมทรัพย์สามารถสะสมเงินทุนได้อย่างรวดเร็วหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มปลูกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์แทนพืชพานิชย์หลากหลายประเภทที่ต่างพาหรอ กันเข้ามายังบ้านดอนแก้ว ข้าวโพดเลี้ยง สัตว์ชี้งชาวบ้านคนหนึ่งนำมาปลูกในปี 2525 หลังได้รับคำแนะนำจากพี่เขยชี้งปลูกข้าวโพดพันธุ์นี้ อยู่ที่ลี้ ได้ทำความหวังมาสู่ชาวดอนแก้วอีกรอบหนึ่ง เพราะจำนวนเงินที่ได้รับในช่วงแรก ๆ หลัง จากหักต้นทุนที่มีเพียงค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างเกี่ยวน้ำและเก็บผักมีจำนวนมากกว่ารายได้ที่ได้รับ จากการขายพืชชนิดอื่น ๆ ที่ชาวบ้านเคยปลูก แต่ตอนว่ารายได้จากการปลูกข้าวโพดเป็นตัวเร่งให้ ชาวบ้านเปลี่ยนไปข้าวเป็นไปข้าวโพด พื้นที่ปลูกข้าวโพดจึงขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รายได้ที่เป็น กองบเป็นกำในช่วงระยะเวลา จากการปลูกข้าวโพดนี้ ทำให้จำนวนเงินออมทรัพย์สักจะเพิ่มขึ้น อย่างก้าวกระโดด การเข้ามาของรถไถขนาดใหญ่ในปี 2538 ทำให้ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ขนาดใหญ่เกินกว่า 10 ไร่ได้อย่างสะดวกสบาย การเข้ามาของรถไถไม่ เพียงทำให้ชาวบ้านสามารถปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ได้ในพื้นที่ขนาดใหญ่เท่านั้น แต่ยังเป็นผลให้ ชาวบ้านต้องการทุนเงินตราในฐานะที่เป็นทุนเพื่อนำมาเป็นค่าวัสดุ ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย และค่า

เก็บฝังที่เพิ่มขึ้นอีกด้วย ในปี 2539 กลุ่มออมทรัพย์จึงเริ่มให้สมาชิกกู้เงินกู้พิเศษ 4 เดือน เพื่อให้สมาชิกมีเงินมาลงทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น “เพราภกานเกษตรทุกอย่างมันเข้ามาน้อ มันใจเครื่องทุนแรงหมดละถ้าบ่มีห้อเขาก้อกับได้ ต้อห้อเขาก้อ...” โดยให้สมาชิกใช้หลักทรัพย์มาค้ำประกัน ซึ่งได้แก่ โฉนด น.ส.3 น.ส.3ก และใบจอง ยกเว้นทะเบียนรถทุกประเภทและสปก. เพราภกานมการมองว่าทะเบียนรถไม่ได้แสดงว่าบุคคลที่ครอบครองรถเป็นเจ้าของรถแต่อย่างใด หากไม่ได้ซื้อรถด้วยเงินสด นอกจานนั้นรถยังมีโอกาสที่จะเสียหายได้ง่ายหากถูกชน ส่วนสปก.นั้นก็ไม่สามารถโอนสิทธิให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่พยาบาล “ใบจองนี่สิทธิ์ดินนี่บ้านเขา ๆ ซึ่งกันก แม้มีจริงแต่ ก้อย่างสปก. บางครั้งมันไปไหนญา กอย่างใบจองนี่เขาไปไหนก็ได้ ไปธนาคารก็ได้...” โดยกำหนดวงเงินกู้รายละไม่เกิน 20,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อเดือน แบ่งเข้ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินการและจัดสรรวให้สมาชิก 1 บาท และจัดสรรวให้คณะกรรมการ 1 บาท ต่อมาในปี 2541 กลุ่มฯ ให้กู้กลุ่มข้าวโพด เนื่องจากสมาชิกร้องขอและกรรมการเห็นว่ากลุ่มฯ เริ่มมีเงินเหลือพอที่จะปล่อยกู้ได้ เงินกู้เพื่อปลูกข้าวโพดจะให้เป็นร้อยละและเมล็ดพันธุ์ในวงเงินประมาณ 5,000 บาท และเงินสดอีก 5,000 บาทเพื่อเป็นค่าจ้างรถไถหรือค่าจ้างแรงงานในการเก็บข้าวโพด กลุ่มฯ จะเปิดยื่นกู้ในช่วงต้นเดือนเมษายน และให้สมาชิกชำระคืนเงินต้นหลังขายข้าวโพดได้แล้ว โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี กำหนดให้ชำระดอกเบี้ยก่อนสิ้นปี เพื่อนำดอกเบี้ยไปปันผลให้สมาชิกในการประชุมใหญ่สามัญประจำปีในช่วงต้นเดือนมกราคม การให้กู้กลุ่มข้าวโพด ทำให้สมาชิกสามารถยืดระยะเวลาในการเก็บข้าวโพดออกไปในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเป็นผลดีต่อสมาชิก ทั้งนี้เพราจะทำให้ข้าวโพดแห้ง จนมีความชื้นต่ำ ขายได้ราคากลุ่มฯ สำหรับผู้ปลูกข้าวโพดต่างกับเงินกู้ประจำปีและเงินกู้พิเศษ ทั้งนี้เพราภกานนี้ของเงินกู้ประจำปีนั้น กลุ่มฯ มองว่าเป็นภารกู้เงินตนเอง ส่วนเงินกู้พิเศษ กลุ่มฯ ให้ความสำคัญกับหลักทรัพย์ที่สมาชิกนำมามาค้ำประกัน หรือเป็นภารหาเงินให้กู้กลุ่มฯ จึงแตกต่างจากการให้เงินกู้แก่ผู้ปลูกข้าวโพด เพราภกานนี้จะให้เฉพาะสมาชิกที่ปลูกข้าวโพดเท่านั้น เนื่องจากมองว่าเงินที่ให้กู้เป็นเงินของกลุ่มฯ ในช่วงปีที่ผ่านมา กลุ่มฯ เริ่มให้กู้แก่สมาชิกที่ปลูกพืชพานิชย์ชนิดอื่น ๆ ด้วย

หากสมาชิกมีปัญหาในการชำระหนี้ กรรมภกานจะยืดหยุ่นให้ ในกรณีเงินกู้ประจำปีกรรมภกานให้สมาชิกค้างดอกเบี้ยได้ แต่เงินต้นท้องส่งตามกำหนด ส่วนในกรณีเงินกู้กลุ่มข้าวโพดกำหนดให้สมาชิกชำระดอกเบี้ยคืนก่อนประจำปีใหญ่สามัญประจำปี

เงินที่กลุ่มน้ำมานี้ให้สมาชิกกู้ในช่วงบุญนี้นั้น ไม่ได้มีเฉพาะเงินออมทรัพย์สักจะเท่านั้น แต่ยังมีเงินฝากพิเศษอีกด้วย เงินฝากพิเศษเป็นเงินที่กลุ่มฯ เปิดให้สมาชิกและคนทั่วไปฝากและถอนได้โดยไม่จำกัดจำนวนเข่นเดียวกับธนาคาร โดยเริ่มรับฝากเงินประภานี้ในปี 2540 เพื่อให้กลุ่มมีเงินเพียงพอสำหรับสมาชิกที่มีความต้องการเงินกู้เพิ่มขึ้น หลังจากเปิดรับเงินฝากพิเศษได้ 2-3 ปี ปริมาณเงินฝากและจำนวนคนที่นำเงินมาฝากก็เพิ่มขึ้น ในจำนวนคนที่นำเงินมาฝากนี้ นอกจากสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์แล้ว ยังมีชาวชาร์โนในห้องถิน และองค์กรชาวบ้านอื่น ๆ ด้วย เงินฝากพิเศษนี้ กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ร้อยละ 7 บาท/ปี แต่หากถอนเงินก่อนวันปั้นผลจะไม่คิดดอกเบี้ยให้ โดยเงินฝากพิเศษนี้นำมาให้สมาชิก ผลการดำเนินงานในส่วนของเงินฝากพิเศษในปีแรกพบว่าเกือบขาดทุน เนื่องจากคณะกรรมการไม่ได้คิดดอกเบี้ยเป็นรายวันแต่กลับคิดดอกเบี้ยเป็นปี แม้ว่าจะมีรายเดือนจะไม่ถึง 1 ปีก็ตาม ดังนั้นในปีต่อมา จึงมีการปรับปรุงกฎระเบียบในการคิดดอกเบี้ยใหม่ เงินฝากที่จะคิดดอกเบี้ยให้เต็มร้อยละ 7 บาท จะต้องมีระยะเวลาฝากจนถึงวันปั้นผลไม่น้อยกว่า 6 เดือน สาวนเงินที่ฝากไม่ครบ 6 เดือนหรือฝากตั้งแต่เดือนกรกฎาคมจนถึงวันปั้นผล คิดดอกเบี้ยให้ครึ่งหนึ่ง คือร้อยละ 3.5 บาท

กลุ่มออมทรัพย์ในยุคกองทุนหมู่บ้าน

แม้บุญนี้จะมีความต่อเนื่องจากบุญที่ผ่านมา ทั้งในแง่ของการที่ทุนทางเศรษฐกิจมีบทบาทหลักในกระบวนการสะสมทุนเงินตรา และยุทธศาสตร์การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ก็ตาม แต่ลักษณะที่สำคัญซึ่งทำให้บุญนี้มีความแตกต่างในเชิงคุณภาพจากบุญที่ผ่านมาก็คือ การที่รัฐเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการทุนเงินตราของชุมชนผ่านทุนเงินตราที่จัดสรวให้ชุมชนหมู่บ้านและกฎระเบียบของกองทุนหมู่บ้าน

เมื่อปีที่ผ่านมา กลุ่มออมทรัพย์ได้ลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ประจำปีและเงินกู้กลุ่มข้าวโพดจากเดิมที่กำหนดไว้ร้อยละ 12 ต่อปี มาเป็นร้อยละ 10 ต่อปี นอกจากนั้นกลุ่มยังขยายวงเงินกู้พิเศษให้แก่สมาชิกที่ประสงค์จะนำเงินไปใช้ถอนเงินกู้กับธนาคารอีกด้วย โดยเริ่มให้กู้ครั้งแรกในปี 2543 เนื่องจากมีสมาชิกร้องขอ ในปี 2543 กลุ่มให้สมาชิกกู้จำนวนสองราย ปีถัดมาจำนวนสมาชิกที่ขอกู้เพิ่มขึ้น และขอ กู้ในวงเงินที่สูงขึ้นด้วย โดยวงเงินที่ให้กู้สูงสุดถึง 170,000 บาท/ราย ดังนั้น เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น กลุ่มจึงวางแผนเบียบของวงเงินเพื่อล้างหนี้ของ อย่างเข้มงวดมากกว่าก่อนที่จะปล่อยให้สมาชิกกู้ จะต้องตกลงกับธนาคารก่อนว่าหากสมาชิกไม่ถอนเงินกู้

แล้วจะได้รับการพิจารณาให้กู้ใหม่เพื่อสามารถจะได้นำเงินดังกล่าวมาคืนกลุ่ม "...ก่อนจะอื่อ ต้องไปคุ้กับหัวหน้ารถกส.ก่อน ว่าเป็นอนุมัติก่อ ถ้าเป็นอนุมัติ เขาก็อีกได้ แต่ถ้าเป็นบ่อนุมัติ เขาก็อีกได้เป็นอย่างนี้ ก็ต้องแก้กัน..." กลุ่มมองว่าการปล่อยกู้ดังกล่าวเป็นวิธีการในการหารายได้ให้กับกลุ่มเพื่อชดเชยรายได้ที่ขาดหายไปเนื่องจากภารดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของกลุ่ม

อันที่จริง สิ่งที่คณะกรรมการกลุ่มมองทวายก็กำลังห่วงกังวลคงไม่ได้เป็นเพียงการลดลงของรายได้อันเนื่องมาจาก การปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ลงเท่านั้น ทั้งนี้เพราะกลุ่มกำลังเผชิญกับสิ่งที่ดูน่าห่วงกังวลยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การที่เงินกู้ประจำปีของกลุ่มฯ เหลือ ขณะที่ยอดเงินที่ช้าดอนแก้วขอกู้จากกองทุนเงินล้านกินไปประมาณเจ็ดแสนบาท แต่ตอนว่าสถานการณ์เช่นนี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มต้องพยายามหารายได้เพื่อมาชดเชยรายได้ที่ขาดหายไปเท่านั้น หากแต่เพื่อลดดันทุนของการดำเนินการอยู่ตัวอยู่

บทที่ 5

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นโครงการที่แตกต่างไปจากโครงการอื่น ๆ ที่รัฐบาลเคยนำเข้าสู่ชุมชน หมู่บ้านเนื่องจากเป็นโครงการที่ยอมรับถึงความแตกต่างหลากหลายในด้านความพร้อมของหมู่บ้านในการนำเงินที่ได้รับจัดสรรไปก่อประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน การให้อำนาจหมู่บ้านดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านไปตามศักยภาพและความต้องการของตนเองมีนัยที่แสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านมิได้ถูกมองลงในลักษณะที่ต้องสงเคราะห์อีกต่อไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมู่บ้านมิได้ต้องการให้เป็นผู้กำหนดอีกแล้ว เมื่อต้องการให้เป็นผู้กำหนดต่อไป หมู่บ้านในจินตภาพของรัฐเปลี่ยนแปลงไป ประเด็นคำถามสำคัญที่น่าจะสืบค้นจึงอยู่ที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการเปลี่ยนในระดับใด มีผลในทางปฏิบัติหรือไม่ หากความเปลี่ยนแปลงนี้ปรากฏอยู่เพียงในระดับสูงคิดของโครงการเท่านั้น เพราะเหตุใดจึงไม่มีผลในทางปฏิบัติ ด้วยนัยนี้ การประเมินกองทุนหมู่บ้านดอนแก้วจึงให้ความสำคัญกับการสืบค้นเพื่อเผยแพร่ให้เห็นว่า ชุมชนมีอำนาจในการกำหนดอนาคตและดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านหรือไม่ ในลักษณะใด และด้วยอำนาจในลักษณะดังกล่าว ชุมชนได้รับผลอย่างไรจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน

กองทุนหมู่บ้านในบริบทของบ้านดอนแก้ว

ชาวบ้านแก้วทราบข่าวเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านก่อนหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านจะเรียกประชุมเพื่อชี้แจงนโยบายเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน ดังนั้นเมื่อผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุม จึงมีชาวบ้านสนใจมาฟังจำนวนมากพอสมควร การเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจัดขึ้นในวันที่ 7 มิถุนายน 2545 โดยผู้ใหญ่บ้านให้ชาวบ้านลงตัวแทนมาครัวเรือนละ 1 คน มีชาวบ้านมาร่วมประชุมเพื่อเลือกคณะกรรมการประมาณสองในสามของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด แต่เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนที่ชาวบ้านเลือกนี้ มีผู้ชายมากกว่าผู้หญิง คือมีผู้ชายถึง 11 คน ส่วนผู้หญิงมีเพียง 4 คน ชาวบ้านจึงต้องเลือกคณะกรรมการอีกครั้งเนื่องจากสัดส่วนระหว่างเพศของคณะกรรมการไม่ได้เป็นไปตามระเบียบ แน่นอนว่าในการเลือกคณะกรรมการครั้งใหม่นี้สัดส่วนของคณะกรรมการที่ได้รับเลือกเป็นไปตามระเบียบคือ มีผู้ชาย 8 คน และมีผู้หญิง 7 คน เพราะเป็นการคัดเลือกโดย

บีดหลัก “สิทธิมนุษย์ ชายครึ่ง” หลังจากเลือกคณะกรรมการได้ครบ 15 คนแล้ว คณะกรรมการได้มีประชุมที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเพื่อเลือกประธาน รองประธาน เหรัญญิก และเลขากองทุน ที่ประชุมลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ผู้ใหญ่บ้านซึ่งจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีเป็นประธาน กองทุน ตำแหน่งเลขากองทุน เลือกคณะกรรมการที่จบการศึกษาระดับปวส. เพราะมองว่าเป็นผู้มีความรู้เช่นเดียวกัน “...ต้องพิจารณาให้ไว้ว่าเป็นจบจันทร์ บ.ไจว่าดูถูกว่า ปศสีบมีศักยภาพ เป็นกี่เม้มื่อนกัน แต่ว่าคนตั้งบบมอ. สามหรือว่ามอ. หกมันน่าจะดีกว่าจบปอสหน้อย ก้มองความพร้อมของเป็นโดยว่าเป็นหือความร่วมมือกับชุมชนนักก...'” ส่วนตำแหน่งเหรัญญิกเลือกกรรมการที่ไม่มีประวัติด่างพร้อยในเรื่องการเงิน ประธานที่น่าสนใจเกี่ยวกับคณะกรรมการก็คือ ชาวบ้านที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการเกือบครึ่งเมืองฐานะอยู่ในระดับดีกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชน นอกจากนั้นหลายคนยังมีตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน เช่น เป็นอบต. ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่เมื่อมีคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์คนใดที่ได้รับเลือกให้เป็นคณะกรรมการกองทุน นอกจากกรรมการกลุ่มออมทรัพย์คนหนึ่งที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการกองทุน

สำหรับระเบียบของกองทุนหมู่บ้านตอนแก้วนั้นมีทั้งหมด 10 ข้อ โดยคณะกรรมการประชุมร่วมกันแล้วนำมาแจ้งให้สมาชิกพิจารณาภายในหลัง “...คุยกันเองเรียบร้อยแล้วกับสมาชิก แล้วก้า...” ระเบียบส่วนใหญ่สมาชิกให้ความเห็นชอบยกเว้นข้อที่เกี่ยวกับการทำหนดอัตราดอกเบี้ย เนื่องจากคณะกรรมการเสนอให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี แต่สมาชิกไม่เห็นด้วย จึงต้องลงมติด้วยการโหวต ซึ่งปรากฏว่าเสียงส่วนใหญ่ให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี ส่วนกู่จะระเบียบข้อที่เหลือคือ ให้สมาชิกถือหุ้น หุ้นละ 20 บาท อย่างน้อยหนึ่งหุ้นแต่ไม่เกิน 10 หุ้น และสมาชิกจะต้องเสียค่าสมัครคนละ 20 บาท ในการกู้เงินให้ใช้บุคคลค้ำประกัน 3 คน ห้ามค้ำประกันช้ำกัน ระยะเวลาค้ำ 1 ปี ถ้าผิดสัญญาเกิน 15 วัน ปรับร้อยละ 2 บาทต่อปี เป็นสมาชิกได้ทุกคน แต่ยึดได้ครอบครัวละ 1 คน ดอกเบี้ยจัดสรรคืนสู่สังคมให้กับผู้สูงอายุ ทุนการศึกษาเด็กยากจน ภัยธรรมชาติ กีฬา งานศพ และตอบแทนคณะกรรมการ สมาชิกจะต้องยอมรับการพิจารณาของคณะกรรมการกองทุน และกำหนดให้ตรวจสอบบัญชี 2 ครั้งต่อปี

คณะกรรมการนำเงินทั้งหมดที่ได้รับจัดสรรมาให้สมาชิกกู้ โดยไม่กันไว้เป็นเงินกู้ชุกเขิน เนื่องจากเห็นว่าหากคณะกรรมการไม่ซื้อสัตย์อาจจะเกิดปัญหาภายในหลังได้ นอกจากนั้นคณะกรรมการยังกำหนดหลักเกณฑ์ในการให้กู้เพิ่มเติมไปจากระเบียบข้างต้นว่า ให้กู้ยืมเฉพาะไปทำ

การเกษตรเท่านั้น สมาชิกที่กู้ยืมไม่เกิน 20,000 บาท ให้ใช้บุคคลค้ำประกัน 3 คน โดยให้นับรวมผู้กู้ด้วย หากกู้เกิน 20,000 บาท จะต้องนำหลักทรัพย์มาค้ำประกัน เมื่อคณะกรรมการเปิดให้สมาชิกยื่นคำขอกู้ มีสมาชิกมา>yื่นความจำนงขอกู้ 100 ราย จากสมาชิกกองทุนทั้งหมด 135 ราย วงเงินที่ยื่นขอกู้สูงถึง 1,700,000 บาท หลังจากคณะกรรมการพิจารณาคำขอกู้แล้วมีมติยกเลิกคำขอกู้ของสมาชิก 1 ราย ที่มีทะเบียนบ้านซ้ำกัน ส่วนการปรับลดจำนวนวงเงินกู้ให้เหลือหนึ่งล้านบาทนั้น ให้พิจารณาปรับลดเฉพาะสมาชิกที่ยื่นคำขอกู้ในวงเงิน 10,000 บาทขึ้นไปนั้น (สมาชิก 57 รายยื่นคำขอกู้ในวงเงิน 20,000 บาท สมาชิก 9 รายยื่นคำขอกู้ในวงเงิน 15,000 บาท และสมาชิก 29 รายยื่นคำขอกู้ในวงเงิน 10,000 บาท) ส่วนสมาชิกที่ยื่นคำขอกู้ในวงเงิน 5000 บาท (2 ราย) และ 3000 บาท (2 ราย) มีมติอนุมัติตามวงเงินที่ขอกู้ ในการพิจารณาปรับลดจำนวนเงินที่สมาชิกยื่นกู้นั้น คณะกรรมการพิจารณาจากหนี้สินที่มีอยู่และความสามารถในการชำระหนี้ "...สาเหตุที่酵จะต้องเลือกี้ขอรับบุคคลคนนี้อย่างที่酵awanี้ เป็นหนี้ รถ.เท่าได ปืนต้องจ่ายเท่าได ส่วนใหญ่酵ขอรับหนี้นี้แล้วเป็นจะมีศักยภาพในการส่งต่องนี้ก่อ เพราะถ้าบส่งกรรมการ 15 คนต้องวิงแล้ว จี้ว่าให้ส่ง มันเป็นการสร้างความลำบากใจให้กับคณะกรรมการ..."

ในการชำระหนี้เงินกู้ คณะกรรมการกำหนดให้สมาชิกชำระเป็นกกลุ่มสามคนตามการค้ำประกัน โดยให้ไปชำระที่ธนาคารกันเอง หลังจากนั้นให้สมาชิกนำหนังสือแจ้งความประสงค์การชำระคืนเงินกู้สมาชิกกองทุนหมู่บ้านที่ยื่นให้ธนาคารบันทึกว่าได้รับเงินแล้วมาให้คณะกรรมการเก็บไว้เป็นหลักฐาน ผลปรากฏว่าสมาชิกชำระคืนเงินกู้ 100 %

การดันรนเพื่อให้กองทุนได้รับชำระคืนเงินกู้ 100 %

ความพยายามของสมาชิกทั้งหมดในการหาเงินเพื่อมาชำระคืนเงินกู้ตามกำหนดเวลา เป็นประจำเดือนสำคัญที่ควรพิจารณา เพราะนัยสำคัญของการชำระคืนเงินกู้ไม่ได้สะท้อนความรับผิดชอบส่วนตัวของสมาชิกแต่ละคนอีกต่อไป เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าการชำระคืนเงินกู้ 100 % เป็นการแสดงถึงความสำเร็จของการดำเนินกองทุนหมู่บ้าน เมื่อการชำระคืนเงินกู้ได้ถูกทำให้กลายเป็นปัจจัยกำหนดอนาคตของกองทุนหมู่บ้าน การหาเงินจึงเป็นสิ่งที่สมาชิกทุกคนต้องทำแม้ว่าวิธีหาเงินจะมีต้นทุนที่ต่ำของต้องรับภาระสูงกว่าในสถานการณ์ปกติสักเพียงเด็กตาม ดังเช่นวิธีหาเงินเพื่อชำระคืนเงินกู้ของชาวบ้านแก้ว

กองทุนเงินล้านเข้ามาในบ้านดอนแก้วในช่วงที่ชาวบ้านกำลังทยอยปลูกกล้าไฟแนกการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เงินกู้จากกองทุนเงินล้านประมาณครึ่งหนึ่งจึงถูกนำไปใช้เพื่อลงทุนปลูกกล้าไฟ ทั้งชื้อกิงพันธุ์ เครื่องศูบน้ำ เครื่องพ่นยา สวนชาวบ้านที่ปลูกกล้าไฟมาได้ 4-5 ปี ก็นำไปซื้อสารเร่งกล้าไฟ เงินกู้สวนที่เหลือถูกนำไปใช้ซื้อปุ๋ยและยา ลงทุนเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู ขายของ ซื้อจักรยานยนต์ เมื่อชาวบ้านนำเงินกองทุนซึ่งเป็นเงินกู้ระยะสั้นไปลงทุนระยะยาว ประเด็นที่ต้องพิจารณา ก็คือว่า ชาวบ้านหาเงินมาชำระบ้านด้วยวิธีอย่างไร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า มีชาวบ้านแก้วหลายรายที่ต้องตัดสินใจขายข้าวโพดเพื่อนำเงินมาชำระบ้านนี้ ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านทราบดีอยู่แล้วว่า การขายข้าวโพดในช่วงต้นเดือนพฤษจิกายน จะได้ราคาต่ำ เนื่องจากข้าวโพดมีความชื้นสูง หรือที่เรียกว่าขายดิบ ซึ่งแตกต่างจากการขายในช่วงเดือนมีนา-เมษา ซึ่งเป็นการขายในช่วงที่ข้าวโพดแห้งสนิท "...เขาก็จะเอาเงินล้าน เขาก็จะกู้เงินแล้วนี่ เรายังต้องขายดิบเลย ...ก็กลัว 2 บาท 5 ลดังค์ ถ้ารอก็ได้ 3 บาท รีบขายไปเลยกลัวขายเสียเงินล้าน ถ้าขายไม่ก็ล้างไม่เสียอะไรมากอย่างเลย เวลาพั่นกำหนด เขาก็จะว่าให้เราอีก..."

สวนชาวบ้านที่มีทางเลือกมากกว่า ก็จะไม่ยอมขายข้าวโพดในช่วงนี้อย่างแน่นอน คนกลุ่มนี้บางคนหาเงินด้วยการขอกู้เงินกู้พิเศษจากกลุ่มกู้ออมทรัพย์แลกับการเสียดอกเบี้ยให้กลุ่มร้อยละ 2 ต่อเดือน ผู้หญิงที่กู้ผ้าให้หมหรือยืมผ้า เลือกที่จะไปขอเบิกเงินล่วงหน้าก่อน บางคนที่ญาติพี่น้องพอมีเงินทองก็เลือกไปยืมคนเหล่านี้ ดูเหมือนจะมีเพียงชาวบ้านที่ขอไปเลี้ยงไก่เท่านั้น ที่นำเงินจากการขายไปมาชำระบ้านด้วยเงินกองทุน

ประเด็นที่นำสินใจยิ่งไปกว่าตน ก็คือ ความกังวลว่าตนเองอาจจะไม่สามารถหาเงินมาชำระบ้านด้วยกู้แล้วจะทำให้กลุ่มเสีย ได้กล้ายเป็นเหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านบางรายไม่สมัครเป็นสมาชิกกองทุนเงินล้าน "...คิดว่ามันระยะสั้นแน่นะ ระยะมันสั้นแบบบีเดียร์เบี้ย..." สมมติว่าเขากู้ของเป็นมาปลูกข้าวโพด พฤษจิกายนนี้เป็นต้องส่ง ข้าวโพดยังงาได้หักเต็ม แล้วจะเอาตีไหน ไปส่งยังบีเดียร์เบี้ย..."

ความรู้สัมมัยใหม่ : อำนาจในการกำหนดความเป็นไปของกองทุนหมู่บ้าน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า โครงการกองทุนหมู่บ้านเป็นโครงการที่เปิดพื้นที่ให้ชุมชนได้แสวงหาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่พอเพียงและพึ่งตนเองได้ ผ่านการจัดการทุนเงินตราตามศักยภาพและความต้องการของตนเอง เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเพิ่งเข้ามาในบ้านดอนแก้วได้เพียง 2

ปี ด้วยนัยนี้ ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา่าจะอยู่ที่ว่า ชาวดอนแก้วได้ดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยอาศัยความรู้ที่สร้างขึ้นจากการสะสมทุนเงินตราในรูปของกลุ่มออมทรัพย์หรือไม่ อย่างไร เรายาพิจารณาประเด็นนี้โดยเริ่มจากคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ก่อนว่า ด้วยความรู้ที่สะสมและสืบทอด พวากเขามีความมั่นใจมากน้อยเพียงใดหากจะต้องเข้ามาจัดการกองทุนหมู่บ้าน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และจัดกลุ่มสนทนากับพวากเข้ามาจัดการกองทุนหมู่บ้าน สามารถจัดการกองทุนได้ดังคำยืนยันที่ว่า

คำถาม : เงินมันควรรวมกัน บริหารจัดการที่เดียวกันเลย หรือว่าแยกกันอยู่

คำตอบ : จะมีมันมาเนี่ยะ เอามาที่เดียวกันเลย มาทีมเดียวกันเลย

คำถาม : ถ้าทีมเดียวกันเลย พ่ออยากเข้าไปดูแล หรืออยากให้เลือกตั้งกรรมการใหม่

คำตอบ : ถ้าเป็นเลือกเข้า เยาก็พร้อมที่จะไปดูแล..."

ตรงข้ามกับคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ คณะกรรมการกองทุนยกเว้นผู้ใหญ่บ้านที่เป็นประธานคณะกรรมการกับมองว่า การจัดการกองทุนเป็นเรื่องยาก แม้จะไปอบรมหลายครั้งแต่ก็ยังไม่รู้เรื่อง บางคนถึงกับรู้สึกว่าตนเองไม่มีความรู้เลย

“...คือเรื่องก้านคำเป็นก้านเนาะ อย่างคณจะก้านอย่างบี้เนี่ยะ ความรู้กับไปเมื่อวานพยาภานที่จะเข้าใจ พยาภานตี้จะทำอย่างบัญชีก้า อะหยังอึน้อ พยาภานตี้จะใจดีเป็นมากบรวมห้อมันยี้ เรื่อง มีวิธีก้านจะไดตี้ห้อจากบ้านเข้าใจกันจัดก้านหยังอี้ น่าจะมีส่วนนี้ ต่อนั้นมีบันทึกอาสาตี้เป็นมี เนาะมาจ้วยก่อของทุนเงินล้านนาลํะอ่อนตี้จะปริญญาติรีเนาะ เขามาตามเป็นกห้อแค่ดำเนินการ แต่เป็นจะลงมาจ้วยเขาก็จะก่อเรื่องอย่างอี้เป็นกบ้าได คือแค่จะอ่อนเป็นมาแนะนำอย่างบี้เข้าใจเดือ เพราะความรู้ความอหยังมันบ่เต้ากัน...”

ประเด็นที่ควรพิจารณาต่อไปก็คือว่า คณะกรรมการกองทุนได้ปรึกษาคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์มากน้อยเพียงใด คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์มองว่าเป็นการปรึกษาเรื่องเล็ก ๆ น้อย เช่นเรื่องการกำหนดอัตราดอกเบี้ย

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ¹
สืบสานความรู้ส่วนโบราณไทยเลื่อง
ศรีษะ พรประชาธรรม

คำนำ

สืบสานความรู้ส่วน鄙ราณไทยเลื่อง เป็นรายงานการวิจัยที่พยายามเสนอในแนวการวิจัยเชิง คุณภาพ เพย์ให้เห็น ภาพชุมชนและความรู้ของบุคคลมัย อันเป็นทุนชุมชนมีผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนและผู้คนทำมาหากินในวิถีชีวิตชาวสวน鄙ราณ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการทั้มนาประเทศไปสู่ความทันสมัยคลี่ให้เห็นประวัติศาสตร์การพัฒนาแบบสืบสาน ที่มุ่งสู่ความทันสมัย ความรู้ดังเดิมได้มีการประทับใจกับความรู้ชุดใหม่ จนคนมีการปรับวิถีชีวิตการทำมาหากิน มีช่องทางแสวงหาทุนทรัพย์จากกองทุนหมู่บ้านเข้าสู่ชุมชนดำเนินการแห่งแห่งที่ของกองทุนคงอยู่ในระยะแสวงการพัฒนา ภาพทับซ้อนและความหลากหลายคือชุดความรู้ ความจริง ที่ผู้คนให้ความหมายและยอมรับต่อไป

การวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยการให้คำปรึกษาแนะนำ จากรองศาสตราจารย์ ดร. นภาภรณ์ หวานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรุ่ย ปัตโนสก์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชาภุล เพื่อนคณานิสิตปริญญาเอกพัฒนาศึกษาศาสตร์รุ่น 13 คุณนรินทร์ สงวนรักษา คุณวัลยา ภูมิภักดีพวรรณ คุณมณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ช่วยลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูล คุณชาติรี ทองสาริ แนะนำการเข้าท้องที่ อำเภอ ตำบล เฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลตอนน้ำท่วม คุณนงลักษณ์ จันทากาภุล ช่วยวางแผนการทำงานการเดินทางของทีมลีกพันเอกนเรศน์ วงศ์สุวรรณ คุณสมบูรณ์ ยืนยงสุวรรณ ช่วยอภิปรายแสดงความคิดในงานวิจัย แนวบุคลังสมัยใหม่รวมทั้งศิษย์พัฒนาศึกษาศาสตร์รุ่นพี่ ๆ ให้คำแนะนำด้านการวิจัยการจัดการ เทปข้อมูล รุ่น 14 ด้านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ รวมทั้งชาวไทยเลื่องลือมีน้ำยม ทางโครงการปริญญาเอกสาขาวิชาพัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.) ที่กรุณาสนับสนุนการวิจัย ขอขอบคุณอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ศรีชัย พรประชานธรรม

มิถุนายน 2546

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีศึกษา	1
การเลือกชุมชนลักษณะที่สำคัญของชุมชน	2
การเข้าสู่ชุมชน	3
การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน	6
กองทุนหมู่บ้านการheyังรากสู่การสร้างความรู้	6
ผู้ให้ข้อมูลหลัก	9
2 ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	14
ลงรากปักฐานของไทยเลือง	14
ทุนทางกายภาพ แม่น้ำยม สวน และเรือนชาวสวนโบราณ	16
ทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิม	19
ทุนทางสังคมยุคก่อนการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย	21
3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	24
บริการโครงสร้างพื้นฐานการสร้างความคุ้นชินความทันสมัย	24
ทุนทางวัฒนธรรมการเก็บเกี่ยวนความเปลี่ยนแปลง	29
ทุนทางสังคม วิถีชีวิต “ชาวสวน” อัตลักษณ์ดั้งเดิม	31
การเปลี่ยนแปลงบริบทชุมชนฐานความเข้มแข็ง / ความอ่อนแอก	34
4 การปรับตัว	36
ความรู้ส่วนโบราณความเป็นอื่นของการเกษตรเพื่อการค้า	36
ความรู้การแลกเปลี่ยนผลไม้แลกข้าว, ของ	40
สายน้ำกับความรู้การเปลี่ยนแปลงไม้	49
การค้าทางน้ำ ทุนทางเศรษฐกิจการเริ่มกระบวนการสะสมทุน	54
กระบวนการสะสมทุนของชุมชน	56
ทุนเงินตราและแหล่งเงินกู้ของชาวสวน	57
โอกาสการสะสมทุน	58

บทที่	หน้า
5 กองทุนหมู่บ้านในกระบวนการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	61
ตำแหน่งแห่งที่ของกองทุนหมู่บ้าน	61
การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน	63
การเลือกกรรมการชุดใหม่โดยการโหวตและถ่ายโอนอำนาจ	65
จำนวนเงินปล่อยกู้	66
คนบ้านคลองกระทงนำเงินกองทุนหมู่บ้านไปเพื่อการได	67
การใช้เงินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการค้าลงมุด-ใบตอง กรณีศึกษาครอบครัวคุณสมชาย	67
การใช้เงินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการค้าเร่ ปรับปรุงสวน กรณีศึกษาครอบครัวแม่ขวัญ	69
การสร้างและเรียนรู้ตลาดผลไม้ใบตอง	70
มุ่งมองของคนในชุมชนต่อกองทุนหมู่บ้าน	72
กองทุนหมู่บ้านผลงานความหลากหลาย	72
6 สรุป	75
บรรณานุกรม	82

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาล ได้จัดสร้างเงินไปให้หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ใช้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน สำหรับการลงทุน เพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบริหารเหตุฉุกเฉินที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน การส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนให้มีคุณภาพ สามารถในการจัดระบบ และบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพ และส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ และเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน

ด้วยเหตุที่หมู่บ้านและชุมชนมีมากกระจายไปทั่วประเทศ ในปีแรกโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน จึงได้เลือกชุมชนที่มีความแตกต่างในระบบบินิเกน์และทุนชุมชน รวม 50 ชุมชน เป็นกรณีศึกษา สำหรับเผยแพร่ให้เห็นกระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนต่าง ๆ ด้วย อาจเรียกว่าเป็นปัจจัยภายในเป็นเงื่อนไขด้านตัวนั้น ซึ่งคนให้ความสำคัญกับคุณค่าทางสังคมแตกต่างหลากหลายกัน บางชุมชนมีทุนชุมชนเด่นในเรื่องระบบความสัมพันธ์ มีขั้นบรรลุนิติธรรมเนียมประเพณี ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสัมพันธ์เป็นพวงพ้องเดียวกัน มีอัตลักษณ์เป็นชื่อว่า ชาวสวน มีระบบการเรียนรู้ในวิถีชีวิตที่ได้ผ่านยุคสมัยมาตั้งแต่ดั้งเดิม แม้ในหมู่บ้านคนก็มิได้มีความเป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด กลับมีระบบความรู้ อำนาจที่ต่างหาก หลากหลาย และมีผลลัพธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในหมู่บ้านตลอดมา ยิ่งมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านมีประสบการณ์และความรู้ที่เพียงพอ กับวิถีชีวิตดั้งเดิม จึงต้องการความรู้ชุดใหม่ที่จะดำเนินการบริหารจัดการกองทุน สร้างงานใหม่ด้วยทุนประเด็นที่รัฐมุ่งให้ เรายังไม่สามารถมองเห็นชุมชนเป็นภาพเดียวที่มีความคล้ายคลึงกันหมด ขณะนี้เราต้องการความรู้ชุดใหม่ อันเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับผลลัพธ์ของชุมชนที่เปลี่ยนไป (นภากรณ์ หวานนท์. 2544 : 59) กองทุนหมู่บ้าน จึงยังต้องการชุดความรู้ การเผยแพร่ให้เห็นการดำเนินการเพื่อโอกาสในการเรียนรู้ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับหมู่บ้าน มากไปกว่าการได้ "เงินตรา" ที่อยู่ในรูปของทุนเท่านั้น และนับเป็นความกล้าของรัฐบาลที่ให้โอกาสตรงนี้กับหมู่บ้านได้ดำเนินการด้วยองค์กร และคนระบุคุณในหมู่บ้านเองที่จะบริหารจัดการกองทุน โดย

รัฐบาลมีเวลาในการควบคุม และดำเนินการในนโยบายทางเศรษฐกิจในเรื่องสำคัญ ๆ แทน และหากหมู่บ้านเข้มแข็งทางเศรษฐกิจขึ้นมาได้ ประโยชน์ได้ตกแก่ประเทศนั้นเอง

การเลือกชุมชนลักษณะสำคัญของชุมชน

การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านภาคเหนือระบบนิเวศน์ของชุมชนไม่มีระบบชลประทาน มีวิถีการดำรงชีวิตอาชีพทำสวน ได้เลือกพื้นที่บ้านคลองกระทงหมู่ 6 ตำบลคลองกระทง อำเภอสวรรค์โลก จังหวัดสุโขทัย เป็นพื้นที่ตัวแทนทำการศึกษาสำหรับชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ด้วยความติดต่อของชุมชนที่มีทุนทางเศรษฐกิจ และสามารถทำรายได้เพื่อยกภูมิและขยายได้เป็นจำนวนมากมาก พื้นที่เพาะปลูกมีลักษณะเป็นสวนใบราบที่ให้ผลผลิตแล้วและเป็นสวนที่สร้างปรับปรุงใหม่บ้างส่วน มีคนในหมู่บ้านเป็นผู้ทำการค้าผลไม้ผลผลิตจากสวนทั้งผลสด ใบสด การแปรรูปผลไม้ การบริโภค การแลกเปลี่ยน มีทุนทางสังคม ที่คนสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นญาติหรือพวกพ้องเป็นคน "คลองกระทง" มีระบบการค้าขายของคนทั้งฝ่ายทางบกและทางน้ำมาแต่โบราณ มีทุนทางวัฒนธรรมทั้งแบบดั้งเดิมที่คนมีทัศนคติพื้นฐานการมองโลกแบบเกษตรแนวพุทธจนถึงการมีวัฒนธรรมบริโภคตามระบบอุปถัมภ์ รวมทั้งมีการรวมตัวดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมาตั้งแต่แรกเริ่มราวกับ พ.ศ.2544 ด้วยการเริ่มต้นทำและปรับปรุงงานกองทุนของหมู่บ้านภายใต้เงินทุนประเดิมหนึ่งล้านบาทของรัฐ บทเรียนของชาวบ้านจึงเป็นบทเรียนแท้ที่ชาวบ้านได้เรียนรู้ ปรับตัวและอยู่ร่วมกับทุนด้านต่างๆ เป็นพลวัตมาตั้งแต่ต้นความรู้คือการสร้างความจริงดูดต่างๆ จึงเป็นแรงบันดาลใจที่จะเลือกชุมชนนี้วิจัยและสมควรที่จะได้เผยแพร่ให้เห็นมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมต่อไป และงานวิจัยนี้ต้องการนำเสนอภาพภาคปฏิบัติการกระบวนการบริหารจัดการ กองทุนหมู่บ้าน ปัญหา อุปสรรค และผลของโครงการ ภายใต้เงื่อนไข ความรู้ อำนาจ กระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชาวสวนและอาชีพในหมู่บ้านคลองกระทงที่เกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้าน ทั้งในฐานะปัจเจกที่อยู่ในชุมชน และในฐานะที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน เพื่อตอบค่าตอบแทนการวิจัยว่า ชาวสวนและผู้มีอาชีพต่าง ๆ ในหมู่บ้านสร้างกระบวนการเรียนรู้ การประทับจำนำจากการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน การเชื่อมต่อปัญหา อุปสรรค และความรู้ในวิถีชีวิตอันมีทุนชุมชนเป็นรากฐาน สู่การดำเนินอย่างไร โครงการกองทุนหมู่บ้านอย่างไร

การเข้าสู่ชุมชน

การเดินทางจากกรุงเทพมหานครขึ้นไปทางภาคเหนือ ถึงจังหวัดสุโขทัย อำเภอสวรรคโลก ไปได้สะดวกทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน ทางรถยนต์ อาจใช้เวลาประมาณ 7 ชั่วโมง ผู้วิจัยมักใช้บริการเดินรถประจำทางของบริษัทรถทัวร์ เพราะจะออกจากสถานีขึ้นส่ง หมู่บ้าน กรุงเทพฯ ช่วงหัวค่าไปส่วนที่สุโขทัยพอดี ในการไปทำงานสนามครั้งแรกได้หาข้อมูลศึกษาข้อมูลจังหวัดสุโขทัยด้วยเอกสารมาแล้วระดับหนึ่ง แต่ด้วยความหวังที่จะให้งานวิจัยออกมามีได้ดี จึงได้ประสานงานทั้งทางส่วนตัวที่มีญาติอยู่ที่จังหวัดสุโขทัยช่วยแนะนำข้อมูลสนามให้ บริษัทฯ กันว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำยมที่มีการปลูกไม้ผลมาก อยู่ในท้องที่อำเภอที่มีแม่น้ำยมไหลผ่าน ตั้งแต่อำเภอเมืองสุโขทัย ขึ้นไปทางเหนือตามเส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 101 กิ่งอำเภอศรีสำโรง พบริเวณที่เป็นนา สวนไร่ ผสมกัน เนื้อจากศรีสำโรงเป็นอำเภอสวรรคโลก อำเภอหนึ่งนาแห่งนี้เป็นสวนไม้ผลไม้ยืนต้นมีมากกว่า 20 ชนิดขึ้นไป รวมทั้งอำเภอเหนือสุดของสุโขทัย คือศรีสัชนาลัย มีนา ไร่ เป็นสวนใหญ่ จากสวรรคโลกออกไปทางตะวันตกไปทางอุตรดิตถ์ ได้แก่ อำเภอศรีนคร มีสวนมะม่วงมาก สวนอำเภอทุ่งเสลี่ยม ดินแดนปลูกพืชไร่คือแตงโมทุ่งเสลี่ยม ปัจจุบันกล้ายเป็นแตงโมเรื่องไปแล้ว เพราะเป็นคนที่อื่นมาเช่าที่ดินทำไร่แตงโม หมัดยะปลูกกัญชาไปที่อื่น แต่ด้วยฐานะการเป็นนิสิต ทำให้ความเป็นญาติไม่อาจประสานกับพื้นที่ลงลึกถึงระดับหมู่บ้านได้ แต่ช่วยให้การศึกษาพื้นที่สะดวกขึ้น

จากประสบการณ์ทำวิจัยมักจะเป็นเรื่องทางลุ่มน้ำหรือทางการศึกษาการใช้ระบบราชการ หรือระบบงานทางวิทยาศาสตร์เพียงมิติเดียว ไม่อาจทำให้ผู้วิจัยมองเห็นหนทางการเข้าถึงข้อมูลได้ จึงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาเป็นหลักทำงานโดยตัดสินใจเข้าทำบลคลองกรุงเทพ เพื่อไปสำรวจดีถนนทำบลนี้ เมื่อได้พบปะถนนได้แจ้งวัตถุประสงค์การวิจัยให้ทราบ ถนนได้ให้ข้อมูลทำบลและหมู่บ้านคลองกรุงเทพ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการประกอบกิจกรรมบวกกับ คนที่นี่เข้าทำสวน น้ำ ใช้น้ำแม่น้ำยมมาตั้งแต่ตั้งเดิม และมีกลุ่มแม่บ้านชาวสวน เงินกองทุนหมู่บ้านคนภูมิ มาเพื่อทำสวนเป็นสวนมาก ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลเบื้องต้น กลับมามหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ปรึกษากับคณะหัวหน้าโครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านจึงตกลงใจใช้พื้นที่ทำบลคลองกรุงเทพ หมู่ที่ 6 เป็นที่ศึกษา

การเข้าสู่ชุมชนเพื่อเริ่มต้นการวิจัย จึงเริ่มตั้งแต่การเข้าพบปะทำความรู้จักกับผู้นำ คือ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส และประธานชุมชน แล้วขออนุญาตให้กำหนดแนะนำตัวผู้วิจัย ในฐานะเป็นนิสิต ต่อชาวบ้านที่จะทำวิจัย รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่ครูใหญ่ กรรมการกองทุนหมู่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ไปครั้งแรกใช้ที่ทำการกำหนดเป็นสถานที่แนะนำตัว กำหนดบวกกับ โชคดีมากที่เข้ามาศึกษาชุมชนในช่วงนี้ เพราะเป็นช่วงผลไม้หลัก ๆ จำพวกมะมุด มะปราง ยังไม่ออกม่า ชาวสวนยังมีเวลาให้สัมภาษณ์

ความໄວ່ວາງໃຈໃນຕົວຜູ້ວິຈີຍທີ່ໜ້າບ້ານມືນນັ້ນ ຈານວິຈີຍແລະປະເມີນກອງທຸນໜູ່ບ້ານ ມີຄວາມຍາກແລະຫັບຫຼຸນ ອຍ່າງນ້ອຍ 3 ຊັ້ນ ປະກາດແຮກ ຜູ້ວິຈີຍເປັນຄົນນອກເປັນສິ່ງແປລກປລອມຂອງໜູ່ບ້ານອໍຢູ່ແລ້ວ ແລະໜູ່ບ້ານມີກາລໄກພວ່ອມຈະກຳຈັດສິ່ງແປລກປລອມທັນທີ ປະກາດທີ່ສອງ ຈານວິຈີຍກອງທຸນໜູ່ບ້ານ ເປັນທີ່ທ່ານກັນວ່າເປັນງານຂອງພວກຮູ້ບ້າລໃນຮະຍະແຮກ ທີ່ຜູ້ນໍາຈຶ່ງຮມ້ດຈະວັງຕົວມາກ ເພວະນິດວ່າຜູ້ວິຈີຍອາຈານເປັນເຈັ້າໜ້າທີ່ ອ້ອມຂອງຮູ້ມາດຈະກຳສອບກາທໍາງານໂດຍຕຽງແບບຂໍາຈາກການ ມາດຈະກຳໜູ່ບ້ານໃນອົດຕື່ ຄວາມຍາກປະກາດທີ່ສາມ ໃນແນວສັນກາຜົນຈະມີກາຮາມເວື່ອງກາຮົບວິຫາວັດກາຮາມກອງທຸນ ແລະເວື່ອງກູ້ເງິນກອງທຸນ ປັດຈາວບ້ານມັກຈະໄຟກໍລ້າພຸດເວື່ອງຈາກຂອງຜູ້ນໍາໃນຊຸມໜູນໂດຍຕຽງ ເພວະອາຈາເຄົາພວກກັນ ອ້ອມເກຮງວ່າຈະມີຜົດຕ່ອດຕັ້ງຜູ້ເຫັ້ນມູລມັກຄາມເສັມວ່າ ຈະມີຜົດລະໄວ່ຕ່ອດຕັ້ງຈາວບ້ານ ແລະຍິ່ງເວື່ອງກາຮູ້ຍື່ມເຈີນ ປັດຈາວບ້ານຈະໄຟກໍລ້າບອກຂໍ້ມູລທັນທີ່ ເວື່ອງເຈັນເປັນເວື່ອງປົກປິດກັນໃນສັງຄົມໜູ່ບ້ານໄລຍະເປັນໜີ້ກີ່ໄມ້ຍາກເລ່າບອກຄົນອື່ນໃຫ້ທ່ານ ເພວະເປັນເວື່ອງຂອງສັກດີສົວດ້ວຍ ຜູ້ວິຈີຍເລືອກໃຫ້ວິຫຼຸດຄວາມຈິງ ແລະກາຮົບອກກລ່າວແກ່ຈາວບ້ານ ແມ່ນຄົນທີ່ມີໄດ້ສັນກາຜົນເດີນຜ່ານກີ່ທັກທາຍແນະນຳຕົວເອງຕ່ອງຈາວບ້ານ ກາຮສດຖະເລາຄຸຍກັບຈາວບ້ານນັ້ນ 2-3 ນາທີ ທັກທາຍນັບວ່າໄດ້ຜົດໃນແກ່ກາຣແພຍແພວ່ປະຈາສັນພັນນີ້ວ່າເຈົ້າເປັນຜູ້ວິຈີຍ ເຕັກນັກເຮືອນໃນໂຮງເຮືອນກີ່ສຳຄັນຢູ່ໃນກາຮໃຫ້ຄຽວໃໝ່ຢ່າຍແນະນຳຕົວຜູ້ວິຈີຍ ທຳໄໜ້ເຕັກໆໃນໜູ່ບ້ານຮູ້ຈັກເຕັກນັກເຮືອນຈຳແມ່ນມາກ ເວລາໄປສັນກາຜົນນິດາ ມາຮາດາທີ່ບ້ານ ເຕັກຈະຈຳໄດ້ໄດ້ບອກນິດາ ມາຮາດາວ່າ ເຕັກເຫັນຜູ້ວິຈີຍເຂົ້າໄປໆໃຫ້ໂຮງເຮືອນແລ້ວໃນວັນກ່ອນ ທຳໄໜ້ບິດາມາຮາດາໄວ່ວາງໃຈມາກຂຶ້ນ

ກາຮແນະນຳຕົວເອງອີກວິຫຼຸດທີ່ໄດ້ພອໄດ້ແກ່ກາຣໄປທຳກາຮສັນກາຜົນຕາມບ້ານຜູ້ນໍາກ່ອນ ອ້ອມວັດ ອ້ອມໂຮງເຮືອນ ແລະຮ້ານຄ້າໃນໜູ່ບ້ານ ເພວະເປັນຢ່າງຜູ້ຄົນຜ່ານໄປມາມາກ ຈາວບ້ານຈັກໄດ້ເຫັນກາຮທຳການຂອງຜູ້ວິຈີຍຈະເຂົ້າໃຈ ແຕ່ມີຜົດຕ່ອຂໍ້ມູລພວະສັນກີ່ຊຸມໜູນແລ່ານີ້ ຜູ້ວິຈີຍມີໄດ້ຍູ້ຕາມລຳພັ້ງ ຂໍ້ມູລລຶກ ທີ່ອາຈາເຈາະເຂົ້າໄປລຶ່ງຜູ້ເຫັນສັນກາຜົນອ້າຈາໄຟກໍລ້າພຸດຕຽງສັນກີ່ນັ້ນ ແຕ່ຄ້າເປັນເວື່ອງປະວັດຊຸມໜູນ ປົກກົງກາຮນີ້ສຳຄັນ ທີ່ຂອງຊຸມໜູນ ອາທີ ກາຮພັດນາຊຸມໜູນ ກາຮສໍາງຄັນນັ້ນປະປາ ດັກຈະຫຼຸຍມາເສີມໃຫ້ຂໍ້ມູລໃນກຣນີ້ ວັນ ເດືອນ ປີ ໄດ້ຍ່າງດີ ເພວະບາງຄົນໄດ້ເຕັກຮ່ວມກ່ອສ້າງ ຮ່ວມກ່ອຕັ້ງມາດ້ວຍ ຈຳໄດ້ແມ່ນຢ່າ

ກາຮເຂົ້າຮ່ວມກິຈກຽມຂອງຊຸມໜູນໄດ້ແກ່ວັນອອກພວກຫາ ໄດ້ຂ່າຍໃຫ້ຈາວບ້ານໄວ່ວາງໃຈຜູ້ວິຈີຍ ມາກຂຶ້ນ ກາຮນັ້ນສົນທາຮຽມກັບເຈົ້າຈາວສແລກປັບປຸງຄວາມຮູ້ ເປັນສິ່ງທຳໄດ້ຜົດຕີ ເມື່ອມີກາຮຮຸມກລຸ່ມເຂົ້າສົວສອຍລະມຸດກາຮທີ່ເຂົ້າໄປໆຫຼຸຍ່າຍກັບໜ້າຂອງໃຫ້ຈາວບ້ານ ພຸດຄຸຍຈາວບ້ານຈະຫອບມາກ ຍອມຮັບ ກາຮມື່ນໜູ່ຍື່ນສັນພັນນີ້ ທ່າທີ່ຂອງຜູ້ວິຈີຍຕ້ອງປົງປົງບັດຈິງເທົ່ານັ້ນ ຈຶ່ງຈະໄດ້ຜົດ ກາຮກະທຳສຳຄັນນັ້ນ ຄັ້ງໜີ່ຄົນກາຮກາຮເສັນວ່າອາຍາໄດ້ເສື່ອໄວ່ເປັນທີ່ຈະລຶກໃນກາຮທຳການຂອງກອງທຸນໜູ່ບ້ານ ໃນເທິງວັດມາເມື່ອທາງໂຄງກາຮວິຈີຍ ໄດ້ຝາກເສື່ອໄປໆໃຫ້ກາຮກາຮຈຶ່ງຮູ້ສຶກຂອບຄຸນແລະໃຫ້ຄວາມຮ່ວມມື້ອີນກາຮກອງທຸນໜູ່ບ້ານເປັນຍ່າງດີ

เรื่องวัฒนธรรมการทำงาน มีความสำคัญเช่นกัน การนัดแล้วต้องติดตาม ทบทวนนัดตามความเหมาะสม เมื่อถึงเวลาัดต้องไปรือชาบ้านมิให้ชาวบ้านรอผู้สัมภาษณ์ อุปกรณ์การทำงานทั้งเครื่องบันทึกเทป แบตเตอรี่ ม้วนเทป ต้องพร้อมก่อนการสัมภาษณ์ การพักควรอยู่ในที่เหมาะสม รับประทานอาหารกลางวันอาจเป็นที่ร้านก๋วยเตี๋ยวกลางหมู่บ้านบ้าง และต้องมีให้เจ้าภาพมาเลี้ยง ผู้วิจัยมักเตรียมสตางค์อยู่ ๆ ไว้เสมอ แม่ค้าจักได้ไม่ต้องวิงไปเลากเงินทอน จ่ายเงินพอดีไม่ควรนำอนบัตรชนิด 1,000 ไปจ่าย เพราะไปแสดงฐานะการเงินเหนือชาวบ้านที่กำลังร่วมรับประทานอาหารใต้ร่มข้าง ๆ

การใช้หลักความเสมอภาค ไม่มองว่าผู้วิจัยมีอำนาจหรือรู้ไปมากกว่าชาวบ้าน มองว่ามาเรียนรู้ร่วมกัน และเปลี่ยนความรู้กัน การเริ่มต้นสัมภาษณ์และการจบการสัมภาษณ์ต้องทำต่อทุกคนที่มาให้สัมภาษณ์ อำนาจมีอยู่ในทุกอนุของสังคม อำนาจมาจากข้างล่าง ผู้วิจัยจึงเคารพผู้ให้ข้อมูลมาก ไม่ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้สึกตัวว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์จึงมักเริ่มด้วยประวัติชีวิต ชาวบ้านจะดีใจมากเมื่อได้เล่าประวัติชีวิต แม้จะเป็นชีวิตที่ยากลำบากผ่านฝน ผ่านหนาว มากมาก ผู้สัมภาษณ์ถามว่า ภูมิใจไหมที่สู้ชีวิตมาได้ถึง ณ จุดนี้ ลูกเต้าได้เดิบใหญ่ คงจะยิ่งอกรหันที่ ข้อมูลต่างๆ จะหลังไหลอคามาเมื่อชาวบ้านยอมรับ และให้วางใจ

ความสามัคคี การมีส่วนร่วมของผู้วิจัยและคณะผู้วิจัยมีส่วนช่วยให้การเข้าพื้นที่ ราบรื่น ในการไปรับรวมข้อมูล เมื่อไปเป็นคณะซึ่งมีนิสิตปริญญาเอก สาขาพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้แก่ คุณนรินทร์ สังข์รักษ์ คุณวัลยา ภูมิภักดีพรวน และคุณมนทนา พิพัฒน์เพ็ญ ช่วยสัมภาษณ์ และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิด มีการช่วยเตรียมการเข้าสู่สนามประชุมหารือกันที่พักก่อนทุกครั้ง ประสบการณ์ มุ่นมองของผู้วิจัยแต่ละคนช่วยเข้าถึงข้อมูลได้มาก และเมื่อกลับเข้ามานางานจะมีการพูดคุย และเปลี่ยนกันว่า โครงการได้ข้อมูลอะไรบ้าง ควรไปเติมเต็มในเรื่องใด เรื่องใดยังขาดไม่สมบูรณ์ การใช้คณะวิจัยเข้าสนามและทำงานให้ชาวบ้านเห็น ชาวบ้านจะให้วางใจมาต้องการข้อมูลจริงๆ และทำงานได้ตลอดวัน ส่วนสถานที่พักไม่รบกวนชาวบ้านโดยเลือกพักตามโรงแรมในตัวจังหวัดสุโขทัย หรือในโอกาสที่ต้องการศึกษา ถ่ายภาพตลาดอำเภอสวรรคโลก จะเลือกพักที่โรงแรมในอำเภอสวรรคโลก เพื่อดูตลาดเช้า ตลาดเย็น ประสบการณ์วิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน ได้เรียนรู้ว่าการเริ่มต้น การเข้าสู่สนาม หากเป็นไปได้ด้วยความเหมาะสม จะเป็นฐานสำคัญช่วยให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ผลสมบูรณ์อีกทางหนึ่งด้วย

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน นับเป็นความพยายามเผยแพร่ให้เห็นความรู้ สำนักที่อยู่เบื้องหลังของภาคปฏิบัติการกองทุนหมู่บ้าน ภาพที่ทับซ้อนของกองทุนหมู่บ้านได้แก่ ภาพทุนที่มาจากวัสดุผ่านระบบราชการ การทำให้กล้ายเป็นกองทุนหมู่บ้านเป็นภาพที่สอง หากการกล้ายเป็นกองทุนหมู่บ้านได้จริง จะนับเป็นการสร้างเสริมอำนาจของชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้ทางหนึ่ง ด้วยเหตุที่รัฐไทยได้เลือกพัฒนาประเทศ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สังคมไทย ในชุมชนดังเดิม จึงมีปัมเงื่อนเกิดขึ้นจากการทำอยู่ทำกินปกติ พึ่งธรรมชาติมากๆ มาเป็นความสะดวกสบาย ทางโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ทั้งถนน สะพาน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ โทรศัพท์ ซึ่งนี้ชุมชนเริ่มใช้จ่ายเงิน คนไปทำงานนอกชุมชน อันหมายถึง สมองไหล ออกนอกชุมชนสวนกับระบบความรู้ใหม่ที่อยู่ในรูปของเทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ เป็นความรู้ที่ดูบริสุทธิ์ แต่มีความจงใจจะให้เศรษฐกิจของชุมชนไทยเป็นทุนนิยมสื่อ ความจงใจนั้นเกิดภายใต้อำนาจ และปัจจัยสนับสนุนทั้งในรูปของความรู้กับภาคปฏิบัติการของความรู้ งานวิจัย และประเมินกองทุนหมู่บ้านครั้งนี้จึงใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้ข้อมูลในชุมชนมาสร้างทฤษฎี เพื่ออธิบาย เผยให้เห็นภาพชุมชนในแต่ละยุคสมัย

กองทุนหมู่บ้านการhey์รากสู่การสร้างความรู้

ในการประเมินกองทุนหมู่บ้าน คงมิใช่การไปเดีดยอดข้อมูลตัวเลขต่างๆ ในหมู่บ้านมา นำเสนอ “ใช่” ให้คนซึ่นชอบแต่ต้องการ เผยให้เห็นกระบวนการที่คนในหมู่บ้านพยายามสร้างความรู้ อันหมายถึงการที่ชาวบ้านพยายามมีความคิดความเชื่อ อุดมการณ์และภาคปฏิบัติ การว่าด้วยทุนที่ทำมาหากินโครงสร้างพัฒนาของรัฐในอดีต ตั้งแต่การระยะต้น ๆ ของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ รัฐมักมองว่าประเทศที่ยังล้าหลัง ด้อยพัฒนา สาเหตุหนึ่งเกิดจากการขาดแคลนทุน (Capital Deficiency) ที่แสดงให้เห็นได้ก็คือ อัตราส่วนของปริมาณทุนต่อประชากร 1 คนอยู่ในระดับต่ำ และนอกจากนั้นที่มีอยู่น้อยนักมีอยู่เพียงไม่กี่ชนิด ทุนในที่นี้รวมถึงเครื่องจักร ความสามารถในการผลิต เชื้อเพลิงและกำลังไฟฟ้าด้วย (วิญญาณวิจิตรภาพการ. 2511 : 12) การสร้างความรู้ ควรเกิดจากตัวค้าตามรายในของชาวบ้านและนักวิจัย มากกว่าค้าตามจากภายนอก ความรู้สร้างจากชาวบ้านที่มีข้อสังเกต มีประสบการณ์จัดการกับทุนในรูปแบบต่างๆ ปืนน้ำจะปลูกอะไร แม่ลูกของเงินไปโรงเรียน 20 บาท หน้าตู้แล้วจะซักกันเข้าไปสู่สวนใบราณได้อย่างไร จะใช้น้ำจากไหนหุงข้าว อาบ ดื่ม

ทันทีที่เริ่มคิดว่าเงินกองทุนหมู่บ้านเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านจะลังเลไม่แน่ใจว่า จะใช้เงินอย่างไรดี จึงเป็นความหวังว่าที่คิดแบบไม่ไว้ใจ คือ คิดลดทอนทุนลงเป็นเทคนิคการใช้เงิน

ทุนของชาบ้าน ในทางตรงข้ามชาบ้านกับมีข้อเสนอเชิงวิชาการแบบของวิถีชีวิตของชาบ้านสะท้อนกลับมาว่าอย่างไร นั่นคือฉลากที่ติดบอกรว่าชุมชนไม่ใช่ความรู้แต่เป็นชุดความรู้พื้นเมือง เป็นความรู้ดั้งเดิม (ในสายตาระบบความรู้สากล) รหัสทางสังคม วัฒนธรรม เชิงนี้เองที่เราเรียกว่าเป็นทุนชุมชน คือมีทั้งทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และการใช้จ่ายทุนเงินตรา เพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจเจ้ม�กษาด้วยศึกษาเพียงด้านใด ด้านหนึ่งได้ แต่ควรพิจารณาเป็นองค์รวมตั้งแต่ระบบการสร้างความรู้ ระบบวิถีชีวิตการทำมาหากินไปจนถึงกระบวนการสะสุมทุนในรูปแบบเฉพาะของชุมชน Peter F. Drucker (1993 : 5-7) ตั้งข้อสังเกตว่าการเคลื่อนไปสู่สังคมการเรียนรู้ ควรจะต้องมีการสังเคราะห์คู่ตระหง่านระหว่างสองวัฒนธรรมเดียวกัน ขันได้แก่ วัฒนธรรมดั้งเดิม (the literary) และวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ (scientific culture) กล่าวคือคู่ตระหง่านระหว่างนักวิชาการกับผู้บุริหาร ควรจะไปด้วยกันและให้ความสนใจต่อโลกและความคิดของประชาชน รายงานที่ประชาชนทำอยู่ก็คือเป็นการทำท้าทายระบบการศึกษาปัจจุบันอย่างยิ่ง สำหรับแนวคิดที่เรียกว่า หลังยุคสังคมนิยม (post-capitalist society)

กองทุนหมู่บ้าน ได้ให้โอกาสชุมชนเป็นผู้สร้างความรู้เดี่ยวตัว “ทุน” มีลักษณะของความเป็นเศรษฐกิจศาสตร์ขึ้นเป็นศาสตร์ที่ทรงพลังมาก ถ้าเปรียบก็เสมือนว่าเป็นอ่างเก็บน้ำหน้าภูเขาอ่างใหญ่ ที่มีทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์รองรับมากมาย ด้วยความที่มี “ศาสตร์” รองรับเศรษฐกิจศาสตร์จึงมุ่งสู่เพียงวิธีการวิเคราะห์ ไม่ใช่ตัวความรู้ ศาสตร์เป็นกิจกรรม เป็นกระบวนการไม่ใช่ผลหรือผลิตผล ศาสตร์แต่ละสาขาต่างมีวิธีการวิเคราะห์ที่แน่นอน จุดมุ่งหมายสุดยอดของ “ศาสตร์” คือ การบรรยาย การอธิบาย และการทำนาย ปรากฏการณ์ (พระศักดิ์ ผ่องแผ้ว. 2529 : 10) เศรษฐกิจศาสตร์เป็นทฤษฎีที่เกิดในชีกโลกตะวันตกจึงอธิบาย ทำนายได้ในบริบทสังคมอุตสาหกรรมดังกล่าว แม้ตัวความรู้จะห่างตะวันตกกับตะวันออก คนก็ยังรับรู้ต่างกัน ตัวทฤษฎีทางเศรษฐกิจศาสตร์จะแสวงหา มองคนเป็นวัตถุ เป็น “ผู้บริโภค” “ผู้ผลิต” ลดทอนคนลงมาเป็นคนในสาขาอาชีพต่าง ๆ ที่จะต้องมีการแบ่งงานกันทำมีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เมื่อคนในสังคมเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง คนจึงมองหาประสิทธิภาพ และทุ่มทุน สร้างความชำนาญเฉพาะทาง นักเศรษฐกิจศาสตร์จะแสวงหาจึงเกิดขึ้น พร้อมกับการปฏิเสธการหาความรู้ในสังคมกับแนวที่เรียกว่า การตีความ (interpretation) และการทำความเข้าใจ (understanding) จึงมีต้องแปลกใจโดยที่สำนักการประมินทางเศรษฐกิจศาสตร์บางสำนักจะมองกองทุนหมู่บ้านเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจศาสตร์ที่มีความเจริญเติบโตต่อ ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อ นี่เป็นความสุดต่อ ที่นำข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical reference) ตามทฤษฎี ตะวันตกมาอธิบายกองทุนหมู่บ้าน จริงอยู่แม้เราจะมองเห็นอ่างน้ำหน้าภูเขา แต่หลังเขายังมีปัจจัยต่าง ๆ อีกมากมายที่คนคิดไม่ได้ คิดไม่ถึง หรือไม่ให้โอกาสการจัดวางแนวคิดที่หลากหลาย เข้ากันไม่ได้ วางไว้เคียงข้างกัน ทำงานมีภาคปฏิบัติการไปด้วยกัน แม้การมองแต่เพียง

ผิวเผินในความเหมือนกัน ความคล้ายคลึง (similitude) ยังมีความเคลื่อนไหว กระจัดกระจาย ในเชิงคุณสมบัติของมัน อาทิ ดิน น้ำ ลม ไฟ สมบัติของไฟมีทั้งร้อนและแห้ง น้ำมีทั้งเย็นและร้อน อาการคนก็ถูกสักว่าทำให้ชื้นและเย็น สรวนพื้นดินก็เกิดความแห้งแล้งได้ น้ำคือสิ่งที่ไม่ลงรอยกัน แต่อยู่ด้วยกันได้ และยิ่งกว่านั้นยังมีการผสมผสานกันได้ไปกันได้ โดยอาการก็เข้าไปอยู่ระหว่างไฟกับน้ำ น้ำก็เข้าไปผสมอยู่ระหว่างดินกับอากาศ ทำนองเดียวกันอาการที่ร้อนก็เนื่องจากไฟ ความแห้งก็เพราะน้ำ ความแห้งแล้งของน้ำก็เพราะลม และลมก็ทำให้ดินเย็นและแห้ง เห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวและการกระจัดกระจาย สร้าง กฎขึ้นด้วยตัวมันเอง (Foucault. 1974 : 23-25) ความรู้ในแบบของชาวบ้าน เมื่อจะดูว่ามีข้อต่างจากความรู้สากลแต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ในหมู่บ้าน ใช้บริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านได้ ความรู้ ถูกสร้างขึ้นจากวิธีการมองโลกความคิด การสร้างภาพ การวิจารณ์ กฎเกณฑ์ กฎหมาย การจัดประเทนิยม คำอธิบาย ของแต่ละศาสตร์ สาขาวิชา สถาบัน โดยอาศัยหลักการของศาสตร์ที่ศาสตร์ได้สร้างขึ้นมา ความรู้ใหม่หรือความรู้ที่แตกต่างออกไป เกิดขึ้นจากการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มที่แตกต่างกัน (นภากรณ์ หวานนท์. 2544 : 1) ดังนั้นการประเมินจึงให้โอกาสทั้งความรู้ในแบบที่ชาวบ้านสร้างขึ้นได้มีโอกาสเผยแพร่ตัวออก หรืออาจมีแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแส อื่น ๆ ในภารวิจัยประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน

ภารวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้าน มีนัยสำคัญของการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และสร้างความรู้ โดยการประเมินเพื่อเสริมสร้างพลังของชุมชน โดยใช้วิธีการประเมินแบบกัลยาณมิตร ที่มุ่งให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนา ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ความรู้ และเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ โดยศึกษาปรากฏการณ์ที่ดำเนินอยู่ในชุมชนที่ศึกษา ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำข้อมูลไปใช้สำหรับการสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) โดยมีการตั้งคำถามที่สำคัญคือ การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน จะมีผลอย่างไรกับกระบวนการกระแสทุนของชุมชน เช่น ก่อให้เกิดการพอกพูนทุนชุมชนในด้านต่าง ๆ อย่างไร

การสร้างความรู้ ผู้วิจัย มีความคิดพื้นฐานว่าความรู้มิใช่ความรู้อันเกิดจากระบบของศาสตร์อย่างเดียวแต่เป็นความรู้ ถูกสร้างขึ้นจากวิธีการมองโลก ความคิดการสร้างภาพ การวิจารณ์ กฎเกณฑ์ กฎหมาย การจัดประเทนิยม คำอธิบาย ของความรู้ทันสมัยใหม่ ความรู้ของพื้นเมืองการคุ้มครองสิ่งขึ้นมา ของความรู้ใหม่ หรือความรู้ที่แตกต่างออกไป ดังนั้นการก่อให้เกิดเป็นทุน (capital) ในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ จะดูการก่อรูป จากนั้นมีผลให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไปอีก และด้วยเหตุที่ความรู้ใหม่ที่แตกต่างออกไป เมื่อเกิดขึ้นจะเกิดจากการต่อสู้ระหว่างกลุ่มที่แตกต่างกัน การซ่างซิงเมื่อกระบวนการเริ่มเวลาจบสิ้นจึงมีผลให้ทุนชุมชนบางอย่างอาจเลื่อนหาย สิ่งยุคสมัยไปหรือค่อย ๆ ลดลง ค่อย ๆ หมดความสำคัญต่อชุมชน จักเข้าไปดูถึงระบบความสัมพันธ์ แบบแผน ต่อ

เงื่อนไขที่ทำให้ทุนของชุมชนบางอย่างพอกพูนงอกเงย บางอย่างลดน้อยถอยลง อาทิ รัฐนธรรมการค้าทางน้ำหมดสิ้นลงเมื่อเงื่อนไขทางคุณภาพทางบก ที่สัศดิวัต รวดเร็กว่าเข้า ยึดกุมระบบการคุณภาพดูดใหม่ การแปรเปลี่ยนไปของทุน มีกระบวนการอย่างไร ปลายทาง / การแตกสลายดับลง เกิดการก่อรูปใหม่ของทุนอะไร ทดแทนการค้าทางน้ำ จบจนมา มี กองทุนหมุนบ้าน มีผลต่อชุมชนอย่างไร

ส่วนการศึกษาแบบแผน วิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของยุคสมัย ดูในหลากหลายปัจเจกบุคคล โดยครอบครัวที่มีสภาพของทุนชุมชน ทุนชีวิตแตกต่างกัน ตั้งแต่ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสร้าง การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้ เทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนต่อคน คนต่อชุมชน ชุมชนต่อคน และชุมชนต่อชุมชน คนต่อคนดูในด้านความสัมพันธ์เชิง เครือญาติ และคนที่รู้จักคุ้นเคยกับคนไม่รู้จัก คนต่อชุมชน ดูในฐานะปัจเจกที่มีความรับผิดชอบต่อชุมชน ต่อกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มทางการและไม่เป็นทางการ ชุมชนต่อคน ดูในแง่ของ อำนาจจะเปลี่ยนแปลง เกิดการประยุกต์ที่สัมพันธ์กับคนในชุมชนรวมทั้งการจัดการ ความขัดแย้งด้านต่าง ๆ ชุมชนต่อชุมชน ดูในเรื่องการประสานความร่วมมือการแลกเปลี่ยนความรู้ อำนาจ เพื่อให้เกิด ผลในทางการผลิต หมุนบ้านกับชุมชนภายนอก

จากแนวคิดเหล่านี้ จึงพยายามเข้าถึงข้อมูลให้มาก จึงใช้การศึกษาข้อมูลเฉพาะกรณี ศึกษาในพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept interview) การสังเกตและจดบันทึกเพื่อให้ได้ องค์ความรู้ ในช่วงต่าง ๆ กระทั้งกองทุนหมุนบ้านเริ่มเข้าสู่การดำเนินงานในช่วงปีที่สอง การ สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกได้เข้าสู่ชุมชน ครั้งแรกสัมภาษณ์ผู้นำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ให้ข้อมูล (Key informants) และด้วยการเลือกแบบโนวบอร์ด (Snowball Sampling) เพื่อให้อำนาจคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดผู้ให้ข้อมูล และเก็บข้อมูลไปจน กระทั้งข้อมูลมีความอิมตัว ผู้ให้ข้อมูลเริ่มตอบช้า กัน จะเป็นอันยุติ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant)

การเข้าชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้กระทำเป็นครั้ง ๆ รวม 9 ครั้ง ในวันที่ 29 มิถุนายน ถึง 3 กรกฎาคม 2545 วันที่ 9 ถึง 15 กรกฎาคม 2545 วันที่ 26 ถึง 29 กรกฎาคม 2545 วันที่ 1 ถึง 4 ตุลาคม 2545 วันที่ 20 ถึง 23 ตุลาคม 2545 วันที่ 9 ถึง 12 พฤศจิกายน 2545 วันที่ 1 ถึง 4 มกราคม 2546 วันที่ 30 มกราคม ถึง 3 กุมภาพันธ์ และวันที่ 3-5 มีนาคม 2546 ก่อนลงพื้นที่ได้สร้างแนวคิดตามและใช้แนวคิดตามโดยคุณหัวหน้าโครง การวิจัย รวมทั้งการแลกเปลี่ยนไปร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลและดูงานในกองทุนหมุนบ้านใน จังหวัดระยอง ชลบุรี กาญจนบุรี เชียงราย เชียงใหม่ นครปฐม และอ่างทอง จึงทำให้สามารถ ปรับคิดตามให้เข้าถึงข้อมูลได้ลึกซึ้งไปหลากหลายประวัติการณ์ ทั้งนี้การแลกเปลี่ยนได้กระทำ กับคุณนักวิจัยและนักวิจัยผู้ช่วย นิสิตปริญญาเอก สาขาวัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้ข้อมูลหลักเลือกได้จากผู้เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยว
กับกองทุนหมู่บ้าน ดังตาราง

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ	อาชีพ	ตำแหน่งในชุมชน/หน่วยงาน
1. กำนันสพล เข็มแข็ง	59	ทำสวน	กำนัน, ประธานกองทุนหมู่บ้าน
2. พระครุสิติ คุณธรรม	39		เจ้าอาวาส
3. กำนันช่วย พรແຍ່ມ	81	ทำสวน	อดีตกำนัน
4. นายจวัล สุขวงศ์	74	ทำสวน	ผู้ใหญ่บ้าน, อตีตรองประธานกอง ทุนหมู่บ้าน
5. มหาประกุลชฎี ฉัตดาวพ ชร.บ.บ้านนา	74	ทำสวน	ประธานชุมชนบ้าน
6. นายยงยศ หวานสกุล	52	ทำสวน	เหรัญญิกกองทุนหมู่บ้าน
7. นางสาวอุสรา ผ้าทอง	43	ทำสวน	รองประธานกองทุนหมู่บ้าน
8. คุณจิราภา วุ่นเรือง	43	ทำสวน	ที่ปรึกษากองทุน เจ้าพนักงาน พัฒนาชุมชน
9. นายบุญทอง อชิระ	53	ทำสวน	ประธานชุมชนบ้าน
10. นายฉันพลด គី	61	ทำสวน	-
11. นายจำเนียร นวลแสง	65	ทำสวน	-
12. นายอุธิศ เข็มแข็ง	52	ทำสวน	-
13. นายเย็น ปทิต	81	ทำสวน	-
14. แม่เขมนิจรา เข็มแข็ง	53	ทำสวน	ประธานกลุ่มหมู่บ้านชุมชน ประธานสหกรณ์การเกษตร แม่บ้านคลองกระหง จำกัด
15. นางขวัญ อุดหน	50	ทำสวน	-
		เจ้าหน้าที่	
16. ยายใบ គី	81	ทำสวน	-
17. นางประศิตา ชูทรพย์	38	ทำสวน	-
18. นางทองแก้ว ศานนท์	41	ทำสวน	-
19. นายน้อย กลมทัย	61	ทำสวน	-
20. นายมานะ วาสนา	53	ทำสวน	-
		ค้าปลีกไม้ใบตอง	
21. นายมนต์ พร้อมพงศ์	50	ข้าราชการครู	ที่ปรึกษากองทุนหมู่บ้าน
22. นางสาวสกุล กลมทัย	43	ทำสวน	กรรมการกองทุน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ	อาชีพ	ตำแหน่งในชุมชน/หน่วยงาน
			เหรัญญิกกลุ่มคอมทรัพย์
23. นางปราสาท วิเศษ		ทำสวน	เลขานุการกลุ่มแม่บ้าน
24. นายคันธ์ บัวแก้ว	60	ทำสวน	-
25. แม่บารุง นวลแสง	55	ทำสวน ค้าปลีมีมี	-
			ใบตอง
26. นายไพลิน รอดเร็ว	41	ทำสวน	-
27. นางประมวล กรองทอง	72	ทำสวน	-
28. นางเจริญ สิริศรี	45	ข้าราชการ	สมาชิกใหม่กองทุน
29. นายโภมินทร์ สินธร	42	ทำสวน	สมาชิกกองทุนไม่กู้
30. แม่จำปา ศุภลนาวา	67	ทำสวน ค้าทาง	-
			เรือ
31. นายสมชาย พลังยิ่ง	41	ทำสวน ค้าปลีมีมี	กรรมการกองทุน
32. นายณัด อินโนรา	53	ทำสวน เว่ขาย	-
			ขันมี
33. นางละออ พานเลขา	46	ทำสวน	-
34. นางแป้ง แจ่มสกุล	61	ทำสวน	-
			รับจ้าง
35. นายนิยม ศรีเจี้ยร	52	ทำสวน	-
36. นางมะลิ ชุ่ใจ	68	ทำสวน	-
			ค้าปลีมีมี
37. นายสุจินต์ อุยสวน	34	ค้าปลีมีมี	-
38. นางบุญมาก ดาวา	37	รับจ้าง	-
39. นางแย้ม เกิดดี	40	ทำสวน,	-
			เลี้ยงแพะ
40. นางอรปริยา ศกุนา	41	ข้าราชการ	ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้าน, สำนักงานเกษตรอำเภอสวารค์โลก
41. นายประทีป ธรรมเนียม	57	ครู	ประชณ์ชาวบ้าน
42. แม่ประถม บุญแต่ง	70	ทำสวน, แลกข้าว	-
43. นายเสนอ น้อยชัย	78	ทำสวน, แลกข้าว	-
44. นางประไพศรี สะสม	52	ครู	-

บริบทชุมชน

ด้านภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มในลุ่มน้ำยม มีแม่น้ำยมไหลผ่าน บ้านเรือนตั้งอยู่ริมน้ำ เป็นเรือนไม้ช้าสวนมีต้นไม้ใหญ่ ต้นเป็นต้นร่วนปนทราย ทุกปีจะได้รับอินทรีย์วัตถุที่พัดพามากับกระแสน้ำท่ามทั้นแล้วตกลงกันลายเป็นปุ่ย อุณหภูมิเฉลี่ย 27.3 องศาเซลเซียส สถิติน้ำฝน อำเภอสوارคโลก ปี 2541-2544 เฉลี่ยทั้งปีได้แก่ 42.96, 120.63, 103.17 และ 117.58 มิลลิเมตร เฉพาะ เดือนตุลาคม 2545 ฝนตกหนักสุดในรอบ 5 ปี คือ 394.00 มิลลิเมตร (โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำน้ำติดน้ำสุขทัย.2545) และปีนี้เกิดอุทกภัย หมู่บ้านอยู่นอกรอบบชลปะทาน จากริมแม่น้ำมูล อบต. คลองกระหง พ.ศ.2544 มีประชากร 5274 คน จำนวนครัวเรือน 1336 ครัวเรือน มีอัตราความหนาแน่นเฉลี่ย 197.728 คน/ตารางกิโลเมตร ตำบลมีพื้นที่ทั้งหมด 26.673 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในงานเกษตรกรรม เป็นสวนประมาณ 7475 ไร่ นา 1005 ไร่

ด้านเศรษฐกิจ สวนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำสวนใบราวนเป็นอาชีพหลัก ค้าขายผลไม้ ค้าขายขนาดเล็ก ซ่างไม้ซางเหล็ก และแพร่รับจ้าง รายได้เฉลี่ยของประชากรในหมู่บ้านต่อครัวเรือน 15000 – 20000 บาทต่อปี (ข้อมูล กทบ.2.บ้านคลองกระหง.2544) ทั้งนี้รายได้จากพืชผลสวนใบราวนจะต่อเนื่องไปต่อกันเป็นช่วงๆ ชาวนาทำนาสูงสุดปีละ 3 ครั้ง แต่ชาวสวนทำสวนตลอดปี วิถีการผลิตต่างกันบ้างแต่มีมาตรฐานเดียวกันในเรื่องราคายieldต่ำ และภัยธรรมชาติ และไม่เคยสร้าง “ต Laden” ได้ด้วยตัวเอง มาตลอดประวัติศาสตร์ แนวทางหลักการตลาดอธิบายว่าราคากลางๆ กำหนดโดยตีมานด์และซัพพลาย จึงเป็นอภิมหาเรื่องเล่าสำหรับชาวสวนไทยเลื่องชื่อกัน

ด้านสังคมวัฒนธรรม เป็นสังคมชาวไทยเลื่องมีประวัติศาสตร์มาแต่สมัยกรุงสุโขทัย รับนับถือศาสนาพุทธ และอิทธิพลจาก วรรณกรรมทางพราพุทธศาสนา ตัวบทสำคัญคือ ไตรภูมิพระร่วง รับรู้ในความงามของศิลปกรรมสุโขทัย อีกที่ พระพุทธชูปัทโธเป็นเอกที่หลาภยคนปัจจุบันอาจนึกไม่ถึงว่าเป็นผลงานของกรุงสุโขทัย คือ พระพุทธชินราช ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก พระศรีศาภามุนี ปัจจุบันประดิษฐานอยู่วัดสุทัศนเทพวราราม พระศรีศาสดา และพระพุทธชินสีห์ปัจจุบันประดิษฐานอยู่วัดบวรนิเวศ วิหาร กรุงเทพฯ คนชั้นหลังพูดถึงยอดผีมีการสร้างเครื่องประดับเพื่อส่องโภตของไทยคงจะเห็นลูกไม่ผิดมือของบรรพบุรุษความเก่งเหล่านี้ของคนไทยหายไปไหนแน่ใจได้ทำให้ชุดความรู้เหล่านั้นถูกกดทับ ถูกขุดโบราณคดีเทคโนโลยีของความรู้และซ่างฝึกหัดดังเดิมของเราได้ก่ออาชญากรรมได้ในยามนี้ การที่คนคลองกระหงมีทุนทางสังคมและฝังลึกอยู่ในโครงสร้างจึงสะท้อนออกมายังทางกิจกรรม การกระทำของคน ได้เรียนรู้สังคม ทำให้สังคม วัฒนธรรมในสุโขทัย มี

ความหลากหลาย มีการสร้างสรรค์ แตกต่างกัน และว่าด้วยลาย อาทิ ประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ เริ่ม จัดครั้งแรกในปี 2536 ประเพณีการสลาภกัตมະม่วง ข้าวหลาม เป็นต้น มีวัดคลองกรุงทอง และโรงเรียนวัดคลองกรุงทองสอนระดับประถมศึกษา รวมทั้งมีกลุ่มแม่บ้านการเกษตรฯ ประรูปผลไม้ ชาวบ้านเห็นว่าชุมชนนี้มีความเข้มแข็ง และมีทุนชุมชนมาก

บทที่ 2

ชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ลงรากปักฐานของไทยเลือง

จังหวัดสุโขทัย มีอำเภอสวารคโลกเป็นอำเภอใหญ่ เป็นเมืองเก่าแก่เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เดิมชื่ออำเภอวังไนขอน และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองสวารคโลก เมื่อ ปี พ.ศ.2476 มีฐานการปกครองเป็นจังหวัดสวารคโลก ต่อมาเมื่อ 17 เมษายน พ.ศ.2486 ได้ถูกยุบเลิกจังหวัดสวารคโลกเป็นอำเภอ ตำบลคลองกระทงเป็นตำบลเก่าแก่ตั้งมาพร้อมกับอำเภอสวารคโลกยังเป็นจังหวัดอยู่ บ้านคลองกระทงเชื่อกันว่าเกิดขึ้นมากกว่า 150 ปี สอดคล้องกับอายุของวัดคลองกระทง ซึ่งคาดว่าสร้างเป็นวัดมานับตั้งแต่ปี พ.ศ.2400 มีนามตามชื่อบ้าน เคยเป็นวัดที่รุ่งเรืองและทรุดโทรมมาแล้ว ปี พ.ศ.2482 ได้มีการบูรณะพัฒนาก่อสร้างภายนหลังให้สืบสาน ได้รับพระราชทานวิสุจนามสีมา นับตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2421 (กรมการศาสนา. 2531 : 500) ตัวบทเรื่องเล่าขานความเป็นมาของคำว่า “คลองกระทง” จากการบอกเล่าของมหาประกุลษฎี ขัตตรพร กำนันช่วย พระเยี้ยม อายุ 81 ปี อดีตกำนัน คนที่ 10 ของตำบลคลองกระทง และเจ้าอาวาสวัดคลองกระทง พระครูสุธิต คุณธรรม ซึ่งในสมัยก่อน “คลองกระทง” นั้นเป็นชื่อของลำคลองคนชุดที่สำคัญคือตากจง ล่องเรือมาตั้งภูมิลำเนา ลงรากปักฐานอยู่ที่นี่ ด้วยอาศัยพำนາ ตากจงได้ชุดคลองเพื่อซักน้ำจากแม่น้ำยมให้แหลกเข้ามา และพ่อของตากจงเป็นแพทย์แบบโบราณ นำบัวรากชาคนป่วยให้ด้วยสมุนไพร คนชอบมากอยาต่างๆ รวมทั้งยากราดเด็ก หรือไปปรึกษาายรักษาโรคแบบโบราณ คลองต่างนี้จึงเรียกคลองตากจง หรืออาจมีสัดว่าเรียกว่ากระทง มากินน้ำคลองนี้ และเมื่อใช้การปกครองระบบกำนัน กำนันของตำบลนี้จึงเป็นขุนตากจง คนรุ่นต่อมาจึงเรียกบ้านคลองขุนตากจง ต่อมาเพียงเป็น “บ้านคลองกระทง” มาจนถึงปัจจุบัน และมีผู้ปกครองที่มีฐานะเป็นขุน คนแรกชื่อ “ขุนกระทงวิจารณ์”

บ้านคลองกระทง หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านที่แยกออกจากหมู่ที่ 2 ตำบลคลองกระทง เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ.2521 ได้มีนายจรัส สุขวงศ์ ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ปัจจุบันนายสพล เข้มแข็ง เป็นผู้ใหญ่บ้านคนถัดมา เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2532 และได้รับคัดเลือกให้เป็นกำนัน ตำบลคลองกระทง เมื่อวันที่ 15 ชันนาคม พ.ศ.2542 การปกครองจึงเป็นปึกแผ่น ประกอบด้วยบ้านคลองกระทงมีศูนย์รวมจิตใจชาวบ้าน มีพระพุทธธูปสมัยสุโขทัย 3 องค์ เป็น พระพุทธธูปปรางมารวิชัย เรียก หลวงพ่อสัมฤทธิ์ หลวงพ่อเพชร หลวงพ่อผึ้ง เป็นพระพุทธธูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองของตำบลคลองกระทงปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดคลองกระทง ชาวคลองกระทงมีวิถีการผลิตเป็นหัวใจสำคัญคือการทำสวนโบราณ อันมี

ลักษณะเป็นสวนผสมผสาน โดยเฉพาะไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักรอบบ้าน ผลไม้และของสวน หลากหลายอยู่กันอยู่ทั้งปีไม่ขาด วิถีชีวิตชาวสวนได้มีการสร้าง การถ่ายทอด และพอกพูนหมุนเวียนการใช้ความรู้มาอย่างยาวนาน ความรู้ ความคิด บางอย่างดีงามอยู่ บางอย่างเลื่อนร่วงลง ยุคสมัยของบ้านคลองกระทง ได้ผ่านการประทับตราชุมชนพ้ายาม “รัฐมนตรี” ชาวบ้านมีการปรับตัวทางเศรษฐกิจตลอดมา จนมาเข้าใจได้ว่าชุมชนพ้ายาม “มีการพัฒนาเศรษฐกิจ” ซึ่งก่อนหน้านี้ยุคสมัยของคนคลองกระทง มีอาชีวกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะการลงรากปักฐานในครั้งแรกเพื่อให้มีที่ทำอยู่ทำกินก่อน เห็นได้จากการตั้งบ้านเรือนใกล้ชิดติดกันยาวนานเป็นตามลำน้ำยม เพราะน้ำถือเป็นจัยยังชีพ และเส้นทางคมนาคมในราษฎร รวมทั้งการค้าทางน้ำ การล่องชุมไม้ แต่ละบุคคลรับรู้แตกต่างกัน ในราษฎร คดีของความรู้เป็นสิ่งที่ให้เห็นความหลากหลายของความรู้แห่งยุคสมัยของบ้านคลองกระทง หลัก ๆ อย่างน้อย 3 ยุค คือ ยุคแก่ การลงรากปักฐานบ้านคลองกระทง ทำไว้ทำสวนแบบตั้งเดิม ราว พ.ศ.2400 ถึงปีที่มีความรุ่งเรืองของการค้าทางน้ำ ราว พ.ศ.2490 ยุคสอง การพัฒนาเศรษฐกิจนับที่การเกิดโครงระบาดกลัว ตายยกสวน เพราะการเข้ามาของการสร้างผังกัน สร้างถนนริมแม่น้ำยม รวมทั้งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ตั้งแต่ ประปา ไฟฟ้า เป็นยุคที่คนสามารถสบายน้ำมากขึ้น ฐานการผลิตแบบสวนในราษฎรเริ่มมีการผสมผสานเทคโนโลยีการใหม่ทางการเกษตร เข้าสู่การผลิตมากขึ้น ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เข้าสู่บ้านคลองกระทงมากขึ้น คนซึ่งทำสวนทั้งไว้กินและไว้ขาย และมีแนวโน้มการผลิตเพื่อตลาดมากขึ้น ยุคสาม เป็นยุคการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน ราว พ.ศ.2544 เป็นยุคที่ลัทธิทุนนิยม บริโภคนิยม โภมเข้าสู่หมู่บ้านมาก และนำความเปลี่ยนมาสู่หมู่บ้าน

ชาวบ้านคลองกระทง ในความรับรู้ของชาวประภูชน์ ฉัตรพร ที่มีต่อราษฎรบุรุษ มีความรับรู้ ชาวคลองกระทงอาจมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่บ้านนี้นานมาแล้ว อาจตั้งแต่สมัยสุโขทัย เสื้อสายของคนบ้านคลองกระทง เป็นจากเป็นตะเข็บรายล้อมด้วยคนไทยหลากหลายกลุ่ม มาแต่ตั้งเดิม ด้านเหนือเป็นไทยล้านนา แต่ทางเดียวเป็นชาวไทยพวน “ย้อนไปดูในประวัติศาสตร์จริงฯ ในศิลาจารึกที่ 45 ของคนไทย ที่ชาวไทยเล่อง เมืองน่านเรียกไทยก้าว ปู่พระยาศรีอินทร์ทิศตะวันตก ปู่พระยาบาน พ่อเลอไทย เหล่านี้ผู้ดีฝีชาวเล่อง”

จากสิ่งที่บูรี อาจท่อง มีหล่ายครอบครัว อาทิ พากาเสวียน คนชัยนาท อุบลราชธานี บ้าง เพราะที่ทำกินหลากหลาย คับแคบ มีมาน้อย จึงอพยพมาอยู่ “ชาวเล่อง เป็นไทยกลุ่มนี้ที่มีความสามารถพัฒนาตนองให้ยอมรับถือในหมู่พวกรา แต่เราต้องนึกว่าสุโขทัย คือ “ชาวเล่อง” คนคลองกระทงจึงเป็นคนไทยแท้ ๆ ในระยะเริ่มต้น ส่วนระยะถัด ๆ มาอาจมีคนไทยจากทางใต้อพยพเข้ามาอยู่บ้านนี้อีก ซึ่งเป็นคนไทยเช่นกัน

ภาษาที่ชาวคลองกระทงใช้ จึงเป็นภาษาไทย รวมทั้งมีการติดต่อกับสังคมภายนอก ที่มีภาษาพูดต่างหากไป ทั้งไทยพวน ไทยล้านนา และฟอดคำชาวจีน สนวนวิธีชีวิตเป็นวิธีชีวิตชาวสวนใบราวน และการค้าทางน้ำ การเมือง การปกครอง บ้านคลองกระทง ได้รับผลกระทบจากการเดย เป็นศูนย์กลางการปกครอง เศยส่วนและดับลงทางอำนาจ จากประวัติศาสตร์ กรุงสุโขทัย อันรุ่งเรืองดับลงมาเป็นเมืองรอง และซึ่งที่เกิดบ้านคลองกระทงแล้ว จังหวัดสวรรคโลก ได้ดับลงมาเป็นอำเภอ สวรรคโลก ลักษณะการเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครองยังอยู่ในความทรงจำของชาวคลองกระทงเสมอมา บรรพบุรุษชาวคลองกระทงมีบทเรียนในเรื่องการเปลี่ยนแปลงอำนาจมาอย่างดี เวลาเดี๋ยอกำนัคนคนจึงเลือกจากคนที่เหมาะสม กำนั้นช่วย พรayers เล่าถึงความเชื่อในซึ่งคนทำอยู่ทำกินว่า

“ลงโปรดังนี้เข้าได้ແກ່ວນຂໍ້ນາງນາງຈາກ ຈອມພລ ປ. ມັ້ງ ຕອນນັ້ນ
ນາຍໂປ່ງ ເປັນຜູ້ໃຫ້ນໍ້ານ ພ່ມ່ງ 4 ຕຳບັລຄລອງກະທງ ເປັນອາເຂີຍພມ
ອີກທີ ພມອຍຸດ້ວຍກັນຄຽບ ບ້ານຂອງໜຸນກະທງຈຳເຮີຍ ພມເປັນຫລານ
ຂອງໜຸນກະທງ ຈຳເຮີຍຄຽບ ນາຍໂປ່ງທີ່ໄດ້ແກ່ວນ ຂໍ້ນາງນາງເລຍ ຂໍ້ນັ້ນທຸກ
ອຳປ່າງ ມີມະນາວມາກທີ່ສຸດກ່ອນເຂົາ ມີກລ້ວຍຕານີມາກທີ່ສຸດ ທຳນາກົກທຳ
ເຄົາຫລາຍອ່າງຄົນນີ້ ຈຶ່ງໄດ້ແກ່ວນຂໍ້ນາງນາງ ສມຍນັ້ນ ເຂົມໍແກ່ວນຂໍ້ນາງ
ໄດ້ແກ່ວນຂໍ້ນາງນາງເລຍ ນາຍໂປ່ງກັນນາຍີວຸເນີ່ຍ”

ความทรงจำที่ดีที่คุณทำอยู่ ทำกินได้ແ Hwy ชั้นงานจากผู้ปกครอง เป็นที่ภาคภูมิใจ
เลื่องลือมาถึงปัจจุบัน ลูกหลานถือเป็นทุนชุมชน คนชั้นทำอยู่ทำกิน มีความรู้ในวิถีชีวิต
ชาวสวนเจ้มักก้าวเข้าสู่วงจรอำนาจเป็นนักปกครองหมู่บ้าน ตำบลต่อๆ มา กำหนดคลองระบบท
คือ ชุมชนทาง จำเริญ (นายจัน ตีระมาการ) นายคล้อย ศรรัชียะ นายพร้อม ศรรัชียะ ชุมชนทาง
วิจารณ์ ชุมนเลิศล้ำ นายประมูล อินทร์ นายนาจ อยู่เพร็ม นายปอร์ง ขยายกิจ นายบุญพร้อม
ทานไหง นายช่วย พรแย้ม นายหล่อ ณัดการค้าและคนปัจจุบัน กำหนดสพล เช้มแข็ง ชื่อ
กำหนดตำบลนี้ ชาวสวนทุกคนพูดได้เต็มที่ว่าเป็นคนชั้น มีความรู้ทำอยู่ทำกินเป็น
แบบอย่างได้

ทุนทางการยุคปัจจุบัน แม่น้ำยม สวน และเรือนชาวสวนโบราณ

ก่อนที่ชุมชนจะพัฒนาหรือได้รับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ทุนทาง
การค้าที่เป็นสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ แม่น้ำยม สา่น และเรือนชาวสวนโบราณ ตลอดจนฝัน
ล้านเป็นทุนชุมชน ที่คลองกระหง มีอยู่เดิมคู่กับหมู่บ้านตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านด้วยเงื่อนไขครอบ
ชาติเหล่านี้ แม่น้ำยมต้นน้ำเกิดจากดอยขุนยวม ในเขตอำเภอ จังหวัดพะเยา ภูเขานี้อยู่ใน

ทิวเขาฝีปั้นน้ำ ด้านทิศใต้ แม่น้ำไหหลงมาทางทิศใต้ ผ่านจังหวัดแพร่ ผ่านอำเภอวังชิ้น และเข้าเขตจังหวัดสุโขทัย อำเภอกราก อำเภอศรีสัชนาลัย ผ่านอำเภอสวรรค์โลก ผ่านบ้านคลองกระทง เข้าสู่อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอกราก พิจิตร นครสวรรค์ ผ่านอำเภอชุมแสง แล้วไหหลงรวมกับแม่น้ำน่านทางฝั่งขวาที่หน้าวัดพระธาตุบ้านเกยชัย อำเภอชุมแสง ความยาวรวม 550 กิโลเมตร และเมื่อเดินทางโดยทางบกจะมีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่านไปตลอดตั้งแต่สุโขทัยถึงแพร่ ในอดีตชาวคลองกระทงจะพึ่งพาและเรียนรู้การทำมาหากินทางน้ำเป็นหลัก เรียนรู้การต่อแพ ใช้เรือเพื่อขนส่งสินค้าล่องไปขายทางหัวเมืองทิศใต้จังหวัดพะนัง

ในสมัยโบราณ คุณคลองกระทง จะใช้การเดินทางบก ด้วยเท้าและล้อเกวียน มีการใช้แรงงานสัตว์จำพวก ม้า วัว ควาย ในการคมนาคม แต่ด้วยความรกร้าดพงเป่า เช่น ทางโบราณที่จะไป สวรรค์โลก ในฤดูฝน เดินลำบาก เกวียนไปยาก เวลาคนหาบสินค้าพี่ชผลไปขาย สวรรค์โลก ต้องตื่นหาบออกไปตั้งแต่ตีกีตี 2 เป็นต้นไป ถ้าฝนตกทางจะลื่น เพราะเป็นทางเดินของคนกับเกวียน มิใช่ถนนเข็นความหมายปัจจุบัน คุณคลองกระทงมีทุนชุมชนที่เป็นแม่น้ำ จึงช่วยให้มีถูกตัดขาดจากโลกภายนอกในฤดูฝน ดังเช่นหมู่บ้านในแถบภูเขากาคเนื้อที่ฤดูฝน แม้แต่เกวียนก็เดินทางไม่ได้ เพราะวัวควายที่เที่ยมเกวียนติดหล่มลึก คนจะส่งสารสัตว์ ไม่ทรมานใช้งานเดินทางในช่วงดังกล่าว

เรือนชาวสวนโบราณ ตามที่สังเกตพบการตั้งเรือนขนาดยาวไปตามลำน้ำยม เรือนมีลักษณะได้ถูกสูง เป็นเรือนที่มีเสาเป็นไม้เนื้อแข็งสำหรับบ้านคนมีฐานะ ได้ถูกนำไปร่วง ไว้วางเครื่องมือการเกษตร การประมง เพราะความเป็นชาวสวนหลายบ้านไม่มีคอกวัว ควาย อยู่ใต้ถุนเรือนเหมือนทางภาคอื่น ๆ สร้างเรือนชิดติด แม่น้ำยม หันหน้าตัวเรือนลงแม่น้ำยม ตัวสวนโบราณ จึงอยู่ด้านหลังเรือน และด้านข้างเรือนจะมีบ้านญาติ หรือชาวบ้านสร้างถัดๆ ไป สะท้อนเงื่อนไขความสัมพันธ์ของคนที่รากเป็นพวงพ้องเดียวกันใช้น้ำยมด้วยกัน และเมื่อมีการสร้างเรือนใหม่ จะแบ่งที่ดินให้มีด้านกว้างติดแม่น้ำยม จะได้ลงแม่น้ำสะดวก พอแบ่งไปมาก ๆ หน้ากว้างของที่ดินจะสั้นลงเรื่อย ๆ แต่ด้านยาวเท่าเดิม หลายบ้านจึงออกไปชือที่นา ที่สวนทางกรงทอง หรือไปจับจองที่เพิ่มในเขตห่างไกล แม่น้ำยมออกไป

แม้ว่าจะมีน้ำคุบโภคบริโภคในแม่น้ำยม สำหรับในอดีต มิได้หมายความว่าจะมีน้ำให้ตลอดปี บางปีแล้งมากในสมัยก่อนคนจะลงไปทำ “น้ำบ่อทราย” ในบริเวณหาดทรายในแม่น้ำยม ภูมิปัญญาการสร้างน้ำชีมบ่อทรายในอดีตได้ถูกถ่ายทอด เรียนรู้ต่อ ๆ กันมา แม่แบ่ง แจ่มสกุล อายุ 61 ปี ย้อนไปต่อน้ำ 14 ปี อยู่ริมแม่น้ำยม ได้ลงไปสร้างน้ำบ่อทราย

“ปู่ ย่า ตา ยาย เข้าสอน. แต่ก่อนกินน้ำบ่อทราย ชุดบ่อน้ำก็
ออกมา น้ำซึมบ่อทรายนั้น แล้วก็หายไปในตุ่มน้ำบ้านไวกิน”

วิธีทำเริ่มจากลงไปที่หาดทรายในแม่น้ำยม แล้วขุดทรายทำปีปันมันก้าด เจ้ากันน์ ก็เก็บความคอมของสังกะสีที่ขอบปีปัน จากนั้นฝังปีปันลงในหลุมทราย มีกรวดหิน และถ่านวางกัน หลุมเป็นการแสวงหาทรัพยากรูปแบบน้ำได้ดินลุ่มน้ำยมขึ้นมาใช้หุงข้าว อาบชำระร่างกายในฤดูแล้ง คุณภาพน้ำบ่อทรายมีคุณภาพดีมาก สามารถกรอกใส่ขวดใส่ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น เพราะใช้หินเท่าหัวแม่เมื่อวางที่กันหลุมซึ่นล่าง ตามด้วยถ่าน ซึ่งซ่วยดูดซับกลิ่นโคลน น้ำซึมปือทรายคนใช้ร่วมกันได้มาก ก็ได้ และถ้าบ้านไหนรู้ว่ามีลูกมากใช้น้ำมาก อาจทำ 2-3 บ่อ ไม่มีการแย่งที่กันทำบ่อ น้ำ เพราะหาดทรายยาวไปตลอดลำน้ำ

ภูมิปัญญาการตีอวนจับปลา คนที่เก่งมาก คือ พ่ออัน บุพาน คุณพ่อของแม่เบง จะออกตีอวนในฤดูน้ำหลากได้ปลาตะเพียน ปลาเทโพ ปลากรด ปลาสวาย ปลาชะโอน และปลาแดง ตีนเดือด ก็ตีอวนตั้งแต่ตอนกลางคืนจนรุ่งจนแจ้ง สร่าง ได้ปลาเป็นรัง ปลาในแม่น้ำยมซูมมาก ขนาดพ่ออันหาปลาเป็นอาชีพ และขายให้แก่รายไม้ marrow ซื้อปลาถึงริมท่าน้ำ แล้วไปขายตลาดสวรรค์โลก เมื่อขายได้เงิน จะสามารถนำไปซื้อผ้าห่อบ้านไว้ ถุงละ 12 บาท ที่ร้านยาหยี่ร้านยาหยี่แก่น ให้แก่ ลูกสาว

หาดทรายในฤดูแล้งของแม่น้ำยม ได้สร้างภูมิปัญญาในการน้ำทรายขึ้นมาสำหรับสร้างลานตากใบตองอ่อนกลิ่นตานี เพื่อนำไปขายให้พ่อค้ามวนยาสูบ คุณโภมินทร์ สินธรา อายุ 42 ปี สมัยเป็นเด็ก เล่าว่า

“ขันทรายจากแม่น้ำยมมากองไว้ในสวน...ทำแปลงเป็นสี่เหลี่ยม ตากได้ 200 ยอด...ก็มาจาก มากวนหาดทรายให้เสมอ แล้วเอาใบตองมาวาง เครื่องเข้าก็เข้าทรายชัด ๆ บนใบตอง พอประมาณไม่ให้มันหนาเกิน บางเกิน ก็ตากแเดด ถ้าแเดดดีก็ได้ไว แเดดดีก็ 2 แเดด”

การตากใบตองอ่อนกลิ่นตานี เช่นนี้ เป็นเทคโนโลยีการตากอบ ด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ โดยมีเตาอบเป็นลานทรายแม่น้ำ ขายสมัยก่อนกิโลกรัมละ 3-4 บาท แม่จะเนี่ยขายให้ตาม ใบมวนยาเด็กหลี ยาสูบของชาวสวรรค์โลก สมัยคุณโภมินทร์ขายได้กิโลกรัมละ 8-9 บาท โดยสมัยคุณโภมินทร์ขายให้บ้านพี่สมเนก อยู่ใกล้ ๆ บ้านแม่ประมวล กรงทอง

ในลุ่มน้ำยม ทุนซูมชนจึงเกิดจากตัวสิ่งแวดล้อมภายนอก พวกรรุ่มชาติของซูมชน และเกิดการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ แม่การล่องแพไม้ การล่องเรือขายสินค้า ขายกลับถ้าเป็นคนรับจ้างถือแพไม้ กลับทางรถไฟ จะนำเขามาล็อกมะปรางหวานพันธุ์ดีจากบ้านเจ้านายมา

ปลูกที่สูงให้ยัง ได้แก่ สวนลุงชิต ออยู่่ปากแคร และอาจารย์สมควร กีไปขอพันธุ์มะปรางหวานมาปลูกที่บ้านคลองกระทงในสมัยหลัง ๆ อันเป็นยุคพัฒนา

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสวนบอราณ ย้อนไป 40-50 ปี คนสัมพันธ์กันด้วยวิธีชีวิต ผ่านพื้นที่ของ “สวนบอราณ” ความเป็นตัวตน เป็นผู้กระทำ (subjectivation) ในวิถีชีวิตชาวสวน จึงเกิดแต่ธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมภายใน แล้วสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของลุ่มน้ำยม ก่ออุปปันตัวความสัมพันธ์ ผ่านพ่อ แม่ ลงสู่ลูกหลานชาวคลองกระทง การที่ชาวสวนบอราณ เป็นองค์ประธานในการทำมาหากิน หมายความว่า 万户กรรมชาวสวนก่ออุปปมาแต่ภายในสวนบอราณ ภูภูเกณฑ์จึงเป็นภูภูเกณฑ์ภายในอันเป็นธรรมชาติ ภัยภพของสวน น้ำ ทราย พันธุ์พืช พันธุ์ปลา จึงตีความหมายว่าเป็นความมั่งคั่งของชาวไทยเลือง

ทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

ชุมชนบ้านคลองกระทง ด้านบริบททางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นจื่อนใจที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมาแต่古ยใน วัฒนธรรมแฝงอยู่ในธรรมชาติ เทคโนโลยีพื้นบ้าน วิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ การทำสวนบอราณ เริ่มจากการทำไร่ถั่ว ประมาณ 40-50 ปีก่อน บริเวณป่าริมน้ำยม ผืนใหญ่พื้นนี้ ได้ถูกจับจองและแพร่ถางจนมาเป็นไร่ เริ่มจากเครื่องมือการเกษตรแบบง่ายๆ ขอบเสียบ ชุด ถางถาก ผลักพื้นดินเป็นไร่ในรากชั่ว 1 อายุคน บริเวณป่าใกล้ๆ บ้านกำนันช่วย พระ แม่ยม เมื่อก่อนเป็นป่าทึบมาก กำนันสายไปบุกเบิกจับจอง ทำไร่ในยุคนั้น บิดา มารดา ของกำนัน subplot เข้มแข็ง ได้เคยทำไร่

“ตอนเล็กยังจำความได้ หลังบ้านยังเป็นป่ามาก ๆ ทำไร่เป็นไร่ ถัวเหลือง ถัวลิสง พออายุ 15-16 พ่อแม่ ผนกิงสวนครับ ตอนแรกก็เป็นสวนกล้วยน้ำว้าก่อนเลยครับ จากสวนกล้วยน้ำว้ากประมาณ อายุ 18 ปี เริ่มลงสวนล้ม พอประมาณ 1-2 ปี ก็มาลงสวนละมุดกัน เลย”

กระบวนการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ของชาวคลองกระทงอยู่่ตระพื้นที่สวน ถ้ามองในมิติการอนุรักษ์แบบสมัยใหม่จะเป็นสิ่งที่คนคิดไม่ถึง คนคลองกระทงแม่จะเปิดป่ามาเป็นไร่ แต่ก็เรียนรู้สร้างสวนบอราณขึ้นมา ระบบนิเวศน์ของลุ่มน้ำยมจึงมีได้ปราศจากป่าที่จะมีรากจากต้นไม้ซ่อนไว้รักษาสมดุลย์ของป่ากับน้ำ ชาวบ้านคิดได้อย่างไร จากการเรียนรู้ของกำนัน subplot เข้มแข็ง ชี้ให้เห็นว่า

“พืชไรีจะสูญไป เนื่องด้วยว่ามีส่วนหนึ่ง มาจากความมักผล
ค่าแรงก์แพงขึ้น สิ่งของทุกอย่างไม่สมดุล พืชไรีก็หมดไปโดยปริยาย
มันไม่สมดุลเหมือนคล้ายว่าคนชาวบ้านเห็นว่าลงสวนเหมือนลงทุน
ครั้งเดียว พอดีงีบีก์ได้มักผลเพิ่มทวีขึ้น”

ชาวบ้านคลองกระหงใช้การเรียนรู้จากวิชีวิตรุ่นแรกๆ ทำไว้ เนื่องจากปี มักผลที่ได้
น้อย จึงมาลองทำสวนปลูกต้นไม้ครั้งเดียว แต่ได้ผลหลายระยะเวลา ความรู้สวนได้จากญาติ
พี่น้อง ความสัมพันธ์แบบเครือญาติทำให้มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่กัน ระบบของสวนน่าจะ^{เป็น}เป็นสวนมาแล้วไม่ต่ำกว่า 100 ปี ต้นไม้เก่าของสวนได้แก่ มะปราง ขันุน เนื้อคนมาทำบุญที่วัด^{สมัยก่อน} จะไม่ค่อยพูดกันเรื่องการทำสวนเพราะวิชีวิตคล้ายๆ กัน รวมทั้งได้ทำบุญ ทำ^{กิจกรรมประเพณีด้วยกัน} ทำให้เกิดความเป็นชุมชนมีวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งในรอบปี มีดังนี้

เดือนสาม ทำบุญวันมาฆบูชา ตามประเพณีพุทธศาสนา ทำบุญตักบาตร ตอนเย็น^{เดือนเที่ยนที่วัดคลองกระหง}

เดือนห้า ประเพณีสงกรานต์ เล่นสาดน้ำสงกรานต์ ขอพรผู้เฒ่าผู้แก่

เดือนหก เป็นหน้าของฤดูกาลผลไม้มาก ชาวบ้านได้ร่วมกับวัดจัดงานสลาภกัต
มะม่วง พระสงฆ์จะรับสำรับ โดยการบอกเป็นภีก้าไป แล้วญาติโยมก็ให้
รับเป็นเจ้าภาพสำรับถวายพระ ถ้าปีไหนญาติโยมแจ้งมาก คนที่ทำ
สำรับถวายพระก็จะไปนิมนต์พระต่างวัดมาด้วย

เดือนหกกลางเดือน วันวิสาขบูชา

เดือนแปด วันอาสาพิหนูชา และเข้าพรรษา

เดือนสิบ บุญสารทไวย เทศน์มหาชาติชาดก

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา และพิธีกรรมขวัญสวน

เดือนสิบสอง ลอยกระหงเผาเทียนเล่นไฟ

เดือนย้าย เป็นฤดูไม่ออกมาก มีงานบุญสลาภกัตข้าวหลาม รูปแบบงาน มีการ
ถวายสำรับ เหมือนงาน สลาภกัตมะม่วง การกำหนดวันงานแน่นอน
ชาวบ้านจะตกลงกับทางวัดเป็นปีๆ ไป และช่วง 16 ปี มาแล้ว กำหนด
เป็นวันที่ 26 มกราคม เพราะถือเป็นการฉลองที่ได้พระพุทธรูปที่หายไป
กลับคืนมาสู่วัดคลองกระหง

สำหรับวัฒนธรรม ด้านความรู้ภูมิปัญญาที่มีภาคปฏิบัติการฝ่าวนะบบครองครัว
ซึ่งพ่อแม่จะถ่ายทอดความรู้ ทางด้านวัฒนธรรมให้แก่ลูกๆ ในยุคนี้ คนรับความรู้จากคนรุ่น

ก่อน กระบวนการเรียนรู้ในวิธีชีวิต วัฒนธรรมจึงเป็นวัฒนธรรมชาวี ชาวสวน ชาวแฟ แล้ว เรื่อง ซึ่งประกอบด้วย ตัวผู้รู้ที่เป็นผู้สูงอายุ ถ่ายทอดด้วยการบอก การทำให้ดู การตั้งใจที่ให้ แก่เขา ตัวสาระความรู้ ไม่มีสูตรกำกับตายตัว แต่มีระบบการคำนวณ เมริบเทียบ ความเยาว ไม่ การวัดด้วยไม่ว่า ขนาดผลไม้จัดเป็น “ผล” กับ “ผลควบ” ผลได้แก่ ผลไม้ เช่น ส้มโอ มีขนาด เท่ากับ สองฝาไม้อของคนโอบได้รอด แต่ถ้าผลเล็กสองฝาไม้อโอบไม่รอด จะนับเป็นสองผล จึง เท่ากับ “ผล” ผลส้มโอเล็ก ๆ สองผลรวมกันเรียกว่า “ผลควบ”

ส่วนการผลิตเครื่องมือ คนได้ถ่ายทอดสอนเครื่องมือทำอยู่ทั่วไป มีการสอนแห่ง กระบวนการ กระบวนการสืบสาน ไม่สอยใบตอง ไม่สอยละมุด ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ ตัวผู้รู้ต้องมีความ ชำนาญเฉพาะตัว พอกถ่ายทอดจากปู่ทวดลงสู่ลูกหลาน ภูมิปัญญาเหล่านี้จะเป็นมรดกเป็นทุน ชุมชน คนได้ทำ “เก็บไว้ใช้” โดยไปยิงกับการเอาแรง ซึ่งเมื่อถูกเรียกเอาแรง คนจะต้องมี ภูมิปัญญาของตัวเองไปพร้อม มีฉะนั้นจะไปยื่นดูเข้าทำงาน ประเพณีแต่งงาน คนถ้าจำเป็นออก ไปอยู่ต่างบ้าน ต่างอำเภอ ชาวคลองกระทงมักจะนำพันธุ์พืชสองชนิดไปปลูกไว้ที่บ้านใหม่ ได้ แก่ ต้นกล้วยตานี กับต้นมะปราง และถือเป็นอัตลักษณ์ของชาวสวนคลองกระทงด้วย

ทุนทางสังคมยุคก่อนการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย

ทุนทางสังคม คือระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละและ มีคุณธรรม สามารถมีความรู้สึกเป็นพวกรู้สึกเดียวกัน มีความรักและผูกพันกับชุมชน มี เครือข่ายกับองค์กรทางสังคมนอกรัฐ ไม่กิจกรรม ซ่องทางที่ทำให้คนได้รับประสบการณ์และ ความรู้สัมมัยใหม่ ชุมชนบ้านคลองกระทงในยุคแรก ๆ คล้ายชุมชนชนบทไทยทั่วไป ใกล้ ปืนเที่ยง เดยถูกครอบกวนจากการถูกลักขโมย รัว ค่วย กำนั่นช่วย พรเย็น เล่าว่าสมัยเป็น กำนั่น หลวงพ่อพระพุทธชูปในวัดเดยหมายและช่วยตามเอามาได้ เพราะใช้ความรู้ระบบสังคม ค่อย ๆ สืบ ใช้การ “พูด” และ “ตระกูล” ใช้ชาวบ้านทำให้ คนในตระกูลใจร้าย จนนำ พระพุทธชูปมาคืนได้ ส่วนการแก่งแย่ง ช่วงชิง ตัวกำนั่นช่วย พรเย็น ที่ได้จับจองที่ดินตั้งแต่ สังคมรามโลกครั้งที่ 2 ได้เล่าประสบการณ์การถูกโงงที่ดินจากเพื่อนว่า

“เพื่อนเขาอุดส่าห์พามันมาจับ เจ้าก็ไปเป็นทหาร ตอนสังคมนานะ ไม่มีที่ทำกินไปตามช่วยจับ ไม่รู้ว่าตามมาช่วยโงงผิด ถ้าพันลูกล้าเข้ามาที่ ผิด 105 วา เหลือ 80 วา เห็นก็เขาน้ำตามาให้เลย คนนั้นนะ”

ด้วยความสงสาร และเห็นใจจึงยกที่นั่นให้เพื่อนไปแบบไม่เต็มใจนัก แต่ผลตามมาได้ แก่ ความสงบสุขของสังคมในบ้านคลองกระทง และตัวกำนั่นช่วยได้เหลือที่ดินทำกินมา ประมาณ 20 ไร่ การใช้ที่ดินในยุคนั้นมีความต้องการสังคมชาวสวนด้วยกัน คนมองว่าชาวสวนสมัย

ก่อนนี้ปลูกไม่เป็น ประปันกันไปหมด ไปเป็นลำเป็นสัน แต่ก็เรียกว่าชาวสวนมีของกินทุกชนิด แหลก เปะปะไปหมด ไม่เป็นที่เป็นทางว่าอย่างไหนควรปลูกว่าอันไหนปลูกด้านไหนที่ปลูกรวมกันไปหมด พอจากภารมีผลผลิตจากสวนใบราชนักชนนี้ ทำให้ชาวสวนมีการเรียนรู้ที่อยู่รอดได้ โดยไม่ต้องพึ่งพิงระบบตลาด เพราะสวนคือร้านค้าที่จะหาของมากินมายังซึ่งพ่าวเป็นจริง ๆ คนจะรวมกลุ่มกันออกไปขายของป่า เหตุที่รวมกลุ่มไป เพราะป่าไม้เมื่อก่อนอุดมสมบูรณ์ มีตีอซึ่ง เป็นป่าจริง ๆ น่ากลัว การผลิตของชาวบ้านในยุคดั้น ๆ มิได้ผลิตเพื่อขาย สังคมจึงเป็นสังคมชาวไร่ ชาวสวน ผลิตแล้วไม่ต้องขาย เพราะขายไม่ได้ แต่ก่อนเขามาไม่ต้องจำเจ้าซวยกันถ้ามีงานก็รีบช่วยกัน อาทิ ช่วยกันเกี่ยวข้าว ตัวข้าว การมีข้าวมากินเกิดจากการแลกเปลี่ยนโดยชาวบ้านคลองกระทงนำละมุดไปแลกข้าวกับหมู่บ้านที่ปลูกข้าวอันเป็นที่มาของคำว่า “ทำนาบันยอดไม้”

ในด้านความเชื่อเพื่อ การมีจิตร่วมกันทำงาน ผูกพันกับชุมชน ได้แก่ การลงแขก ทำการถางสวนรับน้ำ การช่วยกันเลี้ยงไม้จากต้นขึ้น ถือเป็นไม่มีมงคล เมื่อขันนุนอายุมาก จะถูกโคนลงมาเลื่อยเป็นแผ่นเก็บไว้ทำเต้า เตียง นั่ง นอน ในบ้าน อาทิ บ้าน พ่อชนพลด คีรี ทำให้ไม่ต้องออกไปซื้อไม้เนื้อแข็งจากโรงเลื่อย ช่วยกันผูกแพ คนที่ไปรับจ้างจะช่วยผูกมัดแพ เวลาผ่านแก่งหลวง หรือเวลาเพิ่มลดขนาดของแพไม่ชุ่ง เวลาล่องออกไปหากมีคนมาขออาศัย จะให้ไปด้วย แต่คราวมาช่วยผูกแพ คนที่ไม่มาช่วยผูกแพ เวลาล่องจะขอโดยสารไปด้วยเขาระบุ “ล้างตีนลง หลังแพ” อันหมายถึง เวลาทำงานไม่ช่วยแต่เวลาได้ผลประโยชน์จะเอาด้วย ทุนทางสังคมในยุคนี้ จึงได้แก่ คนมีความเป็นเครือญาติคนมีจิตใจรวมกลุ่มช่วยกันทำงาน ทำบุญกุศลร่วมกัน และความเป็นพอกเป็นชุมชนเดียวกัน “บ้านคลองกระทง” มีความหมายลึกซึ้งเสมอเมื่อันแผ่นดินเกิด แผ่นดินแม่ ภาพความสามัคคีกันนั้นช่วย เล่าไว้

“ก็เข้ารู้กันแบบสามัคคี รักใครรักทุกตำบลโดย ไม่มีแตกแยกเป็นหมู่ ภู อะไรมากนี่ ครับ สมัยก่อนผู้คนมาอยู่ใหม่ ทางเกวียนเนี้ย ผู้คนที่คนมาพัฒนาทั้งนั้น เข้าช่วยเหลืออย่างดี...พัฒนากันเดี๋ยมาก ศาลาหลังใหญ่ไว้ดัดแปลงกระทงนี้ ทำ 60 วันนี่เสร็จเลย การพัฒนาดีมาก ครับ ช่วยกัน ทำงาน”

แม่ไนยามทุกข์เจ็บป่วย คนได้มีการพึงพาภัน มีหมอกัดลงบ้าน มีการไปเยี่ยมดูอาการ กัน ช่วยการเจ็บป่วยมักบอกปากต่อปาก คนมีเรื่องราวเจ็บป่วยใช้การบอกกัน “การบอก” นับเป็นช่องทางสื่อสารที่มีความสำคัญมาก คนมี การบอกสอน การบอกบุญ การบอกเจ้าที่เจ้าทาง คำบอกกล่าวของคนเป็นที่เชื่อถือกัน ทำให้ความสำคัญอยู่ที่ “การบอก” มากกว่า การเรียนรู้อักษร การเขียนต้นจึงมองว่าเป็นเรื่องยังไม่สำคัญ ย้ายไป คีรี อายุ 81 ปี เห็นว่า “ตา เข้าก็เรียนให้เขียนได้ อ่านออกเท่านั้นเองแหลก ความรู้ก็ไม่มีอะไร ก็เขียนได้อ่านออก เท่านั้นเอง” สักจะ ดีอุดขดของความจริงในยุคนี้ ก็ต้องจากภาษาที่บอกต่อๆ กัน และคนเชื่อตามนั้น การบอกระหว่างคน กับสิ่งหนึ่งอีกชุดหนึ่งในยุคนี้ ก็ต้องจากภาษาที่บอกต่อๆ กัน และคนเชื่อตามนั้น มิติได้แก่การที่คนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ แสดงสิ่งหนึ่งอีกชุดหนึ่งในลักษณะเป็นมิตร มี

อะไรต้องบอกกล่าวกันก่อน การใช้พันธุ์มະปาง ละมุดต่อๆ กัน ล้วนเป็นกิจกรรมที่ทำให้คนร่วมกันเป็นพวกร้ายกัน ควบคู่ไปกับการทำอยู่ทำกิน ชนชั้นทางสังคมของคนในบ้านคลองกระทง ซึ่งมิได้แตกต่างกัน ไม่มีบ้านชุมชนชั้นผู้ใหญ่ไม่ต่ำกว่าส่วน กับบ้านผู้ปักครองระดับหมู่บ้าน ตำบล “ภู” จึงแทบไม่ได้เพื่อประกอบหรือลงโทษ คนแต่ความรู้สึกตัวของวิถีชีวิตที่อิ่มการเรียนรู้ ที่คนชาวสวนจะเรียนรู้และใช้ชีวิตไปตามความรู้สึกเดิม ความรู้สึกเป็นข้าวจให้คนชาวสวนยุคนี้ ทำอยู่ทำกินแต่พอเพียง มิได้มุ่งขยายเป็นหลักใหญ่ อีกทั้งการสะสมทุน เกิดในรูปของการสะสมน้ำรวม และสังคมที่คนรักสามัคคีกัน ไว้วางใจกัน มีอีกแบบกล่าวและเชื่อในความจริงชุดของยุคสมัยนี้ เป็นยุคสมัยที่ยังไม่เป็นสังคมทุนนิยม บริโภคนิยม และการพัฒนาอย่างไม่บุกเบิกเข้าสู่ชุมชนมากนัก ไฟฟ้ายังไม่เปิดตัวไม่ คือ ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านย่อมต้องมีการตัดตันไม่ทิ่งทางสายไฟฟ้าออก สภาพสังคมคนจึงยังเป็นชาวบ้านคลองกระทงแบบดั้งเดิม

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

บริการโครงสร้างพื้นฐานการสร้างความคุ้นชินความทันสมัย

การทำมาหากินแบบยังชีพของชาวคลองกระทงที่มีมาอย่างยาวนาน ได้ค่อย ๆ หันมาแบบ
ใจ ภายใต้การดำเนินนโยบายพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐหวังจะทำนุบำรุง
ประชาราชภูมิที่ด้วยการสร้างถนน ประปา ไฟฟ้า บำรุงการเกษตร และปรับปรุงโครงสร้าง
ปฏิบัติการด้านพัฒนาการเศรษฐกิจ ตอกไปถึงบ้านคลองกระทง เพื่อให้ได้มาตรฐานที่เจริญ
ทันสมัย มีความมั่งคั่ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า เส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กลับ
กลายเป็นทุนนิยมพึ่งพา มีการเอารัดเอาเปรียบจากเจ้าของทุนโดยดึงดูดทรัพยากรออกจาก
ชุมชนไปได้ ย่อมต้องมีโครงสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเสียก่อน ความรู้ส่วนบุคคลของ
คนคลองกระทง ที่เคยทำสวนเพื่อการบริโภค เหลือจากบริโภคเก็บไว้เป็นพันธุ์ รวมทั้งมีการ
แลกเปลี่ยน หมู่บ้านข้างเคียง นำข้าวสารมาแลกพวงส้ม กล้วย ขนุน อัตราการแลก พอสมน้ำ
สมเนื้อ และทางชาวสวนให้ไปมากกว่า ถูกกลั่นแลกเริ่มเมื่อชาวนาในหมู่บ้านข้างเคียงเลิกจาก
ทำนาแล้วจะเข้าข้าวมาแลกผลไม้ชาวสวนปีกิน ชาวนาจากบ้านหนองป่าตอง หนองเส็น
หนองชัย หนองเรียง หนองข้าว มาทางเกวียน กลุ่มนี้ถ้าแลกพวงขนุนจะแลกไปเป็นกอง ๆ หรือ
แลกมะพร้าวมาก ๆ การเดินทางเข้ามาบ้านคลองกระทงจึงลำบากตราชบูรณ์มีถนนราบ
พ.ศ.2491 ก่อนหน้าชาวคลองกระทงมักมีประสบการณ์หابผลไม้จำพวกส้มโอ ส้มจุก
ส้มเกลี้ยง ไปขายที่ตลาดสวรรค์โลก เพราะคนเริ่มใช้เงิน ช่วงท่ารถปูนเดินทางมาถึง
พิษณุโลกผ่านสุโขทัย จะผ่านสวรรค์โลก ในสมัยสองครั้งโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488) เพื่อ
ผ่านไปจังหวัดตากอ้อมไปพม่า มาชوبรับประทานกล้วยสุกของคลองกระทงมาก ผู้ใหญ่จึงรัก
สุขวงศ์ เล่าว่า

“ผอมเกิดปี 71 ครับ ตอนนั้นผอมอายุเกือบ 20 ยังหาบไปส่งแม่ยายนะ
ตอนนั้นเริ่มมีรถแล้ว...ไปขายที่ตลาดสวรรค์โลก ทางไปนະเจกนี
ระยะทาง 10 กิโลเนี่ย...ออกจากบ้านเรา กินราวดี 2 ตี 3 นั้น แหละ
ไปถึงโน่นก็แจ้งพอดี...ภูบุนมาอยู่สวรรค์โลก...ชوبกินกล้วย...ตอน
นั้นขายให้ภูบุนด้วย บางคนรู้ว่ายเป็นเศรษฐีไปเลย เพราะเงิน
ภูบุนมันถูก”

การพัฒนาด้านสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ ลงในสวนใบรวมครั้งแรก ๆ ได้แก่การสร้างถนน อันเป็นการต่อยอดถนนใบรวมเลี้ยบนำมามีเป็นถนนดำลาดยาง สาย 101 สองผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือชุมชนคลองกระทงติดต่อใกล้ภายนอกได้ ทั้งทางบกและทางน้ำ การมีถนนสะดวกทำให้ระบบความรู้จากภายนอกหลังให้เหลือเข้าสู่คลองกระทงมากขึ้น ๆ คนเริ่มเห็นความสำคัญของถนน แม้ภายในหมู่บ้านได้มีการปรับปรุงคันกันน้ำมามีเป็นถนนในหมู่บ้าน รวม ๆ พ.ศ.2510 สมัยกำนันบุญธรรม ได้เรียกเกณฑ์แรงงานชาวสวนมาทำท่านปืนหมู่บ้านระยะทาง 3-4 กิโลเมตร เพื่อไม่ให้น้ำท่วมบ้าน พอกันทำนบแล้วจักลับมีป้อมห้าเรื่องกล้าย้ำร้า เพราฯต้ายยกสวน เมื่อน้ำไม่ท่วมหนองบึงบางซื่อดีบุกเข้าแทะกัดกินต้นกล้าวยจนตายราย จากนั้นแนวท่านปืนได้ก่อจัมมาเป็นแนวถนนในหมู่บ้านของปัจจุบัน

สิ่งที่ชาวสวนคลองกระทงจ่ายไปในการพัฒนาทำบกั้นน้ำ และถนนในหมู่บ้าน ได้แก่ การสูญเสียกลัวน้ำร้า ประวัติศาสตร์การยืนต้นตายพรายของต้นกลัวน้ำร้า อุญในความทรงจำร่วมกันของชาวสวนบ้านคลองกระทงตลอดมา ความรู้ว่าด้วยการทำสวนโบราณ จึงมีความรู้ดีระหว่างมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้สมัยใหม่ที่เข้ามาพร้อมการพัฒนา ความรู้สวนโบราณของไทยเลื่อง คือ ความรู้ในวิถีชีวิตสวนโบราณของคนบ้านคลองกระทงซึ่งจะลดความแรงของกระแสน้ำทุนนิยม เพราะสวนโบราณ มีระบบการผลิตเฉพาะตัว มีการพัฒนาความรู้มาเป็นร้อย ๆ ปี ไม่แพ้พัฒนาการทุนนิยม กระบวนการผลิตจึงยังไม่เป็น “กระบวนการผลิต” (Mass Production) แต่จะเป็นเปตามธรรมชาติ ถูกกาล ยังไม่แข่งผลิต ยังไม่ร้าดสารเคมีมาก การคุมนาตามทางบก ทำให้มีพื้นที่ไม่ประเทท ลงกอง กระห้อน จากปราจีนบุรี เข้ามาปลูกในหมู่บ้าน รวมทั้งมีการขยายใบตองกลัวน้ำร้า (สด) ออกไปยังตลาดต่าง ๆ นอกชุมชน การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไม่มีความหลากหลายมากขึ้น และการเก็บผลไม้สามารถหมุนเวียนเก็บบริโภคและขายได้ตลอดปี ดังตาราง

ถูกากลเก็บเกี่ยวไม้ผล ไม้ยืนต้นของสวนใบราวนคลองกระทง

ไม้ผล	ม. ค.	ก. พ.	มี. ค.	เม.ย.	พ. ค.	มิ. ย.	ก. ค.	ต. ค.	ก.ย. ค.	ต. ค.	พ. ย.	ธ.ค.
ละมุด										—		
ส้มเกลี้ยง										—		
ส้มเขียวหวาน	—											
ส้มจุก								—				
ส้มโอ							—					
กล้วยน้ำว้า, ตานี	—						—					
ขนุนหนัง	—											
เงาะ					—							
น้อยหน่า						—						
ฟรั่ง												
มะขาม	—										—	
มะนาว					—							
มะปราง		—										
มะพร้าว		—										
มะม่วง	—											
เพกา	—						—					
มะกอกน้ำ							—					
มะยม								—				
หว้า						—						
มะไฟ				—								
ลองกอง							—					
กระท้อน					—							

การพัฒนาทางวัตถุ ได้แก่ ถนนหนทาง แม่จัสมารณ์ นำความรู้ พันธุ์ไม้ เทคนิคการผลิต เครื่องจักรกล เข้าสู่ชุมชนได้มาก แต่ความรู้สวนใบราวนกลับยืนยงไม่ลืมทันที ชาวคลองกระทงเห็นว่าเกิดจากความมั่นคงของสวนใบราวน ถนนมา ผลไม้ออกสู่ห้องตลาดจากต่างจะออกได้ทั่วไป ตรงนี้เองเป็นรหัสความเข้มแข็งของความรู้ชนิดที่เรียกว่าความรู้สวนใบราวน ไม่มี

โครงการต้องการโคลนสวนโบรณทั้งหมดทันที เพราะเพียงแต่ขันปรับปรุงสวนมักผลจะให้ “เงิน” ได้ต่ำต่อไป เช่นกัน วิธีการปรับปรุงสวนมักเริ่มที่การปรับปรุงพันธุ์ไม้ มหาประคุณภูมิ นัตรพร ซึ่งให้เห็นว่า

“วิทยาการเกี่ยวกับเรื่องการเกษตรยังไม่เต็มที่นัก เหมือนสมัยนี้นะครับ อาจจะมีการซ่าวายเหลือเกือบกูดกัน ในกรณีที่ตอนกิ่งบางคนไม่สั่นทัคก็มาสอบถามกับคนนี้ ก็ไม่หวงวิชา กัน หรือบางที่ก็ตอนให้ดูแล้วก็มีการขยายพันธุ์ มีการแลก กันอะไรกันพวนนี้ครับ เราไม่ยุ่งกับมัน มันไม่เป็นสิ่นค้าในตอนนั้นนะ”

ภายหลังถนนสาย 101 ปรับปรุงดีแล้ว ราว พ.ศ.2515 เป็นต้นมาได้มีรถบรรทุก เริ่มมีการค้าผลไม้เกิดขึ้น ในขณะเดียวกันตามริมถนนได้มีร้านแพะพันธุ์ดันไม้ กิ่งพันธุ์ไม้ขายเป็นจำนวนมาก ซึ่งเส้นทางและโอกาสการค้าได้เกิดขึ้นภายหลังมีถนนเชื่อมไปสู่โขทัย กำแพงเพชร นครสวรรค์ ระบบการเรียนรู้ที่จะปรับปรุงสวนโบรณของบ้านคลองกระทองเป็นระบบ “การกลยุทธ์ปีนสวน” มิใช่การ “ยกสวนใหม่” คือค่อย ๆ ปรับใช้ความรู้ดังเดิมไปทีละน้อย ควบคู่กับการใช้ชุดความรู้ดังเดิมไปทีละน้อย ควบคู่กับการใช้ชุดความรู้และเครื่องมือสมัยใหม่ เห็นได้ชัดในเรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ นับเป็นการพัฒนาระบบการใช้น้ำแบบทันสมัย สวนโบรณ ยุคดังเดิม ใช้น้ำ แม่น้ำยม คลอง บึง โดยวิธีการให้น้ำหลากรเข้าสวนในฤดูน้ำหลากร สวนโบรณ ยุคเริ่มสู่ความทันสมัย มีการใช้ความรู้ เทคนิคของ “คลองลอย” มีเครื่องสูบน้ำ มีกติการ่วมกัน กลุ่มผู้ใช้น้ำคลองลอย โดยการออกเงินช่วยค่าสูบน้ำ และเฉลี่ยวเวลาเปิดน้ำเข้าสวน อาทิสวนของนางประศิตา ชูทรพย์ จ่ายค่าเปิดน้ำเข้ากลุ่มคลองลอยชั่วโมงละ 50 บาท วันหนึ่งเปิดประมาณ 10 ชั่วโมง ตก 500 บาทต่อวัน ครั้งหนึ่งจะสูบ 2 วัน เป็นเงิน 1000 บาท อีก 2-3 เดือน ในฤดูแล้ง จะสูบอีกครั้ง ปีหนึ่งใช้จ่ายค่าน้ำคลองลอยประมาณ 2000 บาท

การที่รัฐพยายามขยายการบริการโครงสร้างพื้นฐาน ความมุ่งหวังเพื่อเอื้ออำนวยต่อการเกษตร ความทันสมัย บ้านคลองกระทองมีการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของหมู่บ้านไปมาก เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาร้าว พ.ศ.2517 ชาวสวนเริ่มหาทุนมาต่อไฟฟ้าเข้าเรื่อง สวนที่เคยมีดสูบใน夜间 กลางคืนเริ่มมีแสงสว่างจากบ้านส่องไปทางบริเวณรอบ ๆ บ้านและสวน ชาวสวนหลายคนขยายเวลาทำการจากกลางวันไปถึงช่วงกลางคืนได้ คนเริ่มซื้อเครื่องสูบน้ำไฟฟ้า ไปทำน้ำหมด น้ำเหลว เริ่มมีเรือนแพซ้ำๆ ไม่ใช่แสงสว่างจากหลอดไฟฟ้าช่วย ช่วงหลังๆ มีโถรักษานี้ ตู้เย็นแบบทุกบ้าน เพาะสะគอกในการเก็บถนอมอาหาร รวมทั้งการคิดสร้างเครื่องล้างลามุด โดยใช้มอเตอร์ไฟฟ้าขับคันให้กระเข้าตาข่ายทรงกลมหมุนอยู่หนึ่งอุปกรณ์ที่เปิดน้ำเข้าออก ล้างย่างสีขาวของละมุกออกก่อนนำไปคัดขนาด และบ่อมให้สุกเพื่อส่งขาย เมื่อมีไฟฟ้า

คนส่วนนักใช้ความรู้สร้างและใช้เครื่องจักรกลการเกษตรได้มากขึ้น แต่ดูจะเป็นชุดความรู้ที่มีเป้าหมายมาจากข้างนอกสวน

บริการโครงการสร้างพื้นฐานถนน ไฟฟ้า พ.ศ.2515-2517 เป็นชุดเปลี่ยนของชุมชนเข้าสู่ภาวะความทันสมัยนับแต่ครั้งกระนั้นมา เป็นชุดบุกเบิกความทันสมัยเพราเมื่อมีไฟฟ้า คนซื้อโทรศัพท์ศูนย์ภายนอก รายการจะมีข่าวสาร และโฆษณา ปุ่ม สารเคมีทางการเกษตร ข้อมูลราคา ข้อมูลการตลาด รถแทรคเตอร์ รถปิกอัพ เครื่องตัดหญ้า เครื่องไถพรวนดิน เครื่องพ่นยา เครื่องมือการให้น้ำ นำวัสดุการเกษตรถูกนำเข้ามาโดยสืบ แล้วตัวคนที่เป็นเจ้าหน้าที่รับทางการเกษตร และผู้แทนขาย ดังนั้นตอนนี้ ซึ่งนำคนและเครื่องมือเหล่านี้เข้ามาสาธิตและขายในสวนมากขึ้น ความรู้สมัยใหม่ด้านการดูแลรักษา นับเป็นความรู้ที่ชาวสวนโภราณต้องการมากที่สุด เพราะสวนเดิมมีอยู่แล้ว ต้องการปรับปรุง การใส่ปุ๋ย การแต่งกิ่ง การให้น้ำ การใช้ออร์โมน การปรับศัตรูพืช การขนถ่ายผลไม้จากในสวนไปยังที่พัก หรือสถานที่รวบรวมผลผลิตจากสวน หรือขนส่งไปยังตลาดใกล้เคียง ทำได้เพียงชั่วข้ามคืน การมีถนน ไฟฟ้า จึงกระทบต่อวิถีชีวิตริมสวน โดยตรง มีส่วนต่อการตัดสินใจของชาวสวนมาก เดิมทำสวนมีโลกทัศน์ที่สร้างสวนไว้ให้ลูกหลานมีผลไม้ไว้กิน ทำด้วยใจรักในอาชีพ มีแนวโน้มเป็นการทำเพื่อแสวงหาผลกำไรมากขึ้น คนชาวสวนค่อยๆ คุ้นชินกับความทันสมัย มีการเพิ่มความสามารถในการด้านความรู้ การทำสวนการค้า เพิ่มความสามารถในการเข้าถึงเมืองใหญ่ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ ขอนแก่น บ้านชาวสวนที่คุ้นชินกับความทันสมัยถนน ไฟฟ้า จึงเริ่มขยับมาสร้างบ้านใกล้ๆ ตอนนี้ ความใกล้-ไกลจากถนน เริ่มเป็นการเปรียบเทียบทำเลที่ตั้งทางการเกษตรการค้ากับการทำสวนโภราณ ช่วงหลังทางการถึงกันมีคำว่า "ประจํา" ประจำอำเภอสวารค์โลก ว่า

"พระพุทธเรืองฤทธิ์ พิพิธภัณฑ์ลำค่า
สินค้าพืชไร่ดัง เครื่องสังคโลกดี
มีสวนหลวงพระร่วงเคลิมพระเกียรติงามตา"

นับเป็นวิบทกรรมทางการที่เด่นชัด ให้ความสำคัญแก่การเกษตร ทั้งการเพาะปลูกพืชไว้ในสวน และตัวอ่ำเภอสวารค์โลกเป็นศูนย์รับซื้อพืชสวน พืชไร่ที่ใหญ่มาก ตัวพ่อค้าในตลาดสวารค์โลกหลายคนมีมิตรภาพที่ดีกับชาวสวน เป็นเครือข่ายการค้าตั้งแต่สมัยค้าทางน้ำ มาถึงทางบก ตั้งแต่เรือ และทาง มาถึงรถปิกอัพ รถบรรทุกขนาดใหญ่ อ่ำเภอสวารค์โลก และบ้านคลองกระหง ยังติดต่อค้าขายกันได้สะดวกขึ้น และคนคลองกระหงนิยมไปหาซื้อเครื่องยนต์การเกษตรขนาดเล็ก ซื้อเครื่องจักรกล ที่อ่ำเภอสวารค์โลก แม้การติดต่อราชการนิยมเดินทางตามถนนดำเนินต่อไป แต่ที่สวารค์โลกมากกว่า นี่คือการเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ ที่มีช่องทางติดต่อกันสะดวก รวดเร็ว และมีพื้นที่ตลาดเป็นที่สำคัญซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวสวน

ทันสมัยของถนนหนทาง เก็บผลไม้ได้เร็ว ขายได้เร็ว ได้เงินเร็ว ในที่สุดชาวสวนก็คุ้นชินกับ ความทันสมัย แม้จะอยู่ จะกินในสวน ก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงของชุมชน มีได้มองแบบพาณิช เข่น การ

มองเฉพาะด้านเศรษฐกิจ แม้ด้านนี้ชี้วัดความเจริญเศรษฐกิจจะมั่นคงตัวเลข และมายาการของตัวเลขที่ผ่านการวิเคราะห์ด้วยสมการทางคณิตศาสตร์ การวิจัยประเมินกองทุนหมู่บ้านให้โอกาส แก่ดัชนีอื่นๆ นอกเหนือจากเศรษฐกิจด้วย อาจจะเรียกกว่าดัชนีพัฒนาการทางมนุษย์ (Human Development indices) อาทิ เมืองของทุนของชุมชนบ้านคลองกระทง จังหวัดทั่ว ทุนทางภาษา ภาพ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม มรดกที่คนรุ่นก่อน มอบให้แก่ คนรุ่น ปัจจุบัน จึงได้แก่ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม อันเป็นการพัฒนาการทางมนุษย์ ถ้า จะมองแบบเศรษฐศาสตร์จะสอดคล้อง การมองเฉพาะรายได้ตัวเงินสดซึ่งเดียว หรือนำตัวเลข รายได้ต่อทุนมาหารเฉลี่ย ทำให้เราละเลยทุนที่มีอยู่ในสังคม วัฒนธรรม อาทิ พลังที่จะจัด กระจายอยู่ในสังคม ความไม่เท่าเทียมกับของรายได้ ประสบการณ์ชีวิตของคนการ ได้รับการ ศึกษาในแบบวิถีชีวิต และจำนวนปีของการมีวิถีชีวิตที่ได้สร้าง/เรียนรู้การทำมาหากินเลี้ยงชีพ ได้ตลอดมา การพิจารณาทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ต้นจะเห็นผลวัตถุนั่นว่า หากคนมีความท่าเที่ยมกับทางด้านโอกาส หรือมีความไม่ท่าเที่ยมกับทางด้านโอกาสลดลงหรือ ถ่างขยายเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะโอกาสทางด้านการเรียนรู้การทำมาหากินในวิถีชีวิตของคนใน ชุมชน อาทิ คนที่เคย พึ่งพา กันในวิถีชีวิต สามารถกระชับระดับการพึ่งพามากขึ้น ในหลายกิจ กรรมขึ้น หรือว่าพอมีเทคโนโลยีการศึกษา และระบบสินเชื่อแล้วคนเกิดความรู้อย่างไร มีทิศ ทางลุ่เข้าสู่ความรู้สมัยใหม่ได้เงินแล้วหาสารคาม ปัจจุบันทางศาสตร์ หรือมีทุนแล้วเริ่มหาความรู้ ผลิตปัจจัยชีวภาพ เครื่องมือต่างๆ ในครอบครัว

ทุนทางวัฒนธรรมการเก็บเกี่ยวนความเปลี่ยนแปลง

วัฒนธรรมในชุมชน เป็นมรดกที่คนรุ่นก่อนมองให้แก่คนในชุมชน ลิ่งที่เป็นมรดกจึง เป็นทุนได้ แต่ไม่ใช่ทุนเงินสดเป็นทุนในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม รวมทั้งเรื่องไสยา มนตร์พิธีต่างๆ ที่ในยุคสมัยของสังคมแบบดั้งเดิม เป็นกฏเกณฑ์ที่คนถือว่า เป็นสังจะใช้แก้ไขรักษาในชุมชนให้เป็นปึกแผ่น ได้แต่เมื่อชุมชนเข้าสู่ความทันสมัย ความเชื่อ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมก็เปลี่ยนแปลงไป ประเพณีการกินเลี้ยงหรืองานเลี้ยง ชนิดต่างๆ มากขึ้น

ส่วนความอึ่ออาหาร ในสังคมทันสมัยระดับของความอึ่ออาหาร ได้เปลี่ยนไป คนที่มี ความอึ่ออาหารอาจจัดเป็นคนที่ไม่เหมาะสมในบางสถานการณ์ อึ่ออาหารมากเกินไป ตัวเองก็จะ ไม่รอด และผู้รับก็อาจช่วยตัวเองไม่ได้ ติดนิสัยรับตลอดไป ความอึ่ออาหาร ความไว้วางใจกัน

อันถือเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ช่วยให้สังคมมีสันติสุข เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระดับของการใช้จังต้องอาศัยการตีความใหม่ในสังคม กระแสน้ำที่ไหลไป แสดงถึงความเปลี่ยนแปลง ทุกครั้งที่กลับไปดูการไหลของน้ำที่ริมแม่น้ำ เราไม่เคยเห็น "น้ำ" ในวันวาน แต่คนก็สามารถเก็บเกี่ยวเอาประโภชน์จากการไหลของน้ำมาใช้แทนแรงงานคน สัตว์ ได้ คือ ทำกังหันน้ำ การให้น้ำทางเข้าส่วน การเปลี่ยนแปลงไปของทุนทางวัฒนธรรม ทำอย่างไรเราจะเก็บเกี่ยวประโภชน์ได้ ตรงนี้คือการพยายามอย่างยิ่ง แต่เรามองทุนวัฒนธรรมว่าเป็นผลวัต เมื่อยุคสมัย (episteme) เปลี่ยนไป สังจะชุดใหม่ก็จะขัดกับความสำคัญแทนสังจะชุดเดิม ผ่านความรู้ / อำนาจชุดใหม่ ที่บังเบี่ยง ความรู้ชุดเก่าให้หมดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ ในชุมชนมีอาชรุป ด่วนสรุปว่าการหรือแสดงของวัฒนธรรมชุดเดิมคือความเสียหาย หรือการเข้ามายังวัฒนธรรมชุดใหม่ คือ ผลประโภชน์ ทึ่งช่วงทางสู่ความสำคัญที่น้อยลง หรือเข้าสู่การครอบความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมใหม่ เราอาจเก็บเกี่ยวผลประโภชน์ได้ทั้งสองทิศทาง คือว่าการหมดหวังอาลัยในความไม่สงบของวัฒนธรรมชุดเก่า เนกเข่น น้ำขึ้นและน้ำลง เราจะสามารถเก็บเกี่ยวผลประโภชน์ได้จากคู่ตระหง่านทั้งสอง มิว่าจะเป็นการครอบความเป็นเจ้าหรือการต่อต้านการครอบความเป็นเจ้า (hegemony and counterhegemony) เราจะต้องเข้าใจและอยู่ร่วมกับมัน ได้ รู้เท่าทันภาคปฏิบัติการที่ทำผ่านสถาบัน และเทคนิควิทยา การเข้าใจการทำได้ผ่านการเรียนรู้ ไม่ว่าจะในท้องถิ่น ชุมชนยังคงมีวัฒนธรรมของหลงเหลืออยู่ แต่อาจไม่เข้มแข็งเท่าวัฒนธรรมหลัก

ทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่เดิม ได้แก่การทำนาหากิน การเอาแรง ความอึ้งอ่าหะ จะใช้ประโภชน์ได้อย่างไร เมื่อวัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมอุตสาหกรรม (Culture industry) และวัฒนธรรมการค้า อันเป็นวัฒนธรรมน้องใหม่ หลังไหลเข้าสู่ชุมชน วิถีชีวิตในปัจจุบันจะเลือกอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับคนและชุมชน ถ้าสามารถเลือกได้ดูถูกทิศทาง ด้วยวิธีการปฏิบัติที่ไปกันได้ ทุนใหม่นี้ก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ทุนทางวัฒนธรรม ด้วยเดิมของชุมชน ซึ่งในทศนะปัจจุบันคนมองว่าเป็นวัฒนธรรมย้อยหรือวัฒนธรรมรอง แต่ถ้ารับและมีกิจกรรมแบบตามกระแสของวัฒนธรรมน้องใหม่เหล่านี้ ตามอย่างไร จะไม่เกิดความทุกข์ ลำบาก หรือเกิดความแตกร้าวของชุมชน สังคม การที่เราจะเลือกรับวัฒนธรรมแบบใด นัยยะสำคัญกว่า คือ การที่คนเป็นทั้งผู้กระทำ และถูกกระทำ หมายความว่า อัตลักษณ์ของคนเกิดจากการสร้างของวัฒนธรรม โครงสร้างเศรษฐศาสตร์ ทั้งกระแสหลักหรือกระแสรอง คนจะเลือกว่าอยู่บนฐานใดก็ได้ แต่ความสูดโต่งของมัน ปลายทางของมันต่างหากที่ทำให้คนมีอัตลักษณ์เป็นเช่นนั้น การเก็บเกี่ยวประโภชน์จากทุนทางวัฒนธรรมในการเปลี่ยนแปลง เป็นการเก็บเกี่ยวบนพื้นฐานของความต่าง (difference) นั่นคือ ไม่ว่าจะมี อัตลักษณ์ "ชาวสวน" หรือ "พ่อค้า" ต่างก็สามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ "พึ่งพา" กันได้

พ่อค้ามิได้มุ่งมุ่นรีดขาวสวนเสนอไป หรือขาวสวนมิได้อาเปรียบพ่อค้าเสนอไป อีกทั้งยังมีการพสมพسانคือบางคนเป็นทั้งขาวสวนและพ่อค้าภายในตัวคนเดียวกัน

ทุนทางสังคม วิถีชีวิต "ขาวสวน" อัตลักษณ์ดั้งเดิม

หมู่บ้านคลองกระทง คนในสมัยก่อนมีการทำนาหากิน ดำเนินการทำที่ท่าทางน้ำ ทำไร่ และทำสวน คนได้เรียนรู้และทำนาหากิน โดยการดูและทำตามบรรพบุรุษ ผู้ใหญ่ พ่อแม่ ที่ทำต่อๆ ถ่ายทอดกันมา ลักษณะเด่นของทุนทางสังคม จึงได้แก่ วิถีชีวิตและการเรียนรู้ในวิถีชีวิต แบบแผนการทำสวน และอาชีพของคน ได้แก่ การทำสวนโบราณ การทำสวนโบราณพสมพسان สมัยใหม่ การเช่าที่ทำสวนสมัยใหม่ การทำสวนโบราณและการรับจ้าง การทำสวนโบราณ และค้าขาย

การทำสวนโบราณ

การทำสวนเป็นอาชีพอิสระมีมาช้านาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมีเจ้ารีกเกี่ยวกับการทำสวน เรียกว่า ป่า ป่าพร้าว กีหลายในเมืองนี้ ป่ากลาง กีหลายในเมืองนี้ มากมีวัง กีหลายในเมืองนี้ มาก ขาม กีหลายในเมืองนี้ โครงสร้างได้ไว้แก้มัน (ดูศิลปเจ้ารีกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 2)

สวนโบราณของชุมชนคลองกระทง คาดว่ามีมาพร้อมๆ กับการตั้งหมู่บ้าน ตั้งวัด คริสต์แรกเป็นสภาพป่า คนเริ่มถางพง ทำไร่ ปลูกไม้ ผลเสริมเข้าไปกับไม้ป่าดั้งเดิมของลุ่มน้ำยม สวนโบราณมีที่มาจากการที่ปูทวัด เห็นว่าอนาคตของลูกหลานจะไม่มีหลักประกัน จึงพยายามปลูกผลไม้ไว้ให้ลูกหลานได้เก็บกิน พลังในครอบครัวที่เก่าแก่ยังคงอยู่เช่นนี้ ทำให้ความสัมพันธ์ คนรุ่นก่อนกับคนรุ่นปัจจุบัน ผูกสัมพันธ์กันมากไปกว่าลักษณะทางชีวิทยา ที่มีสายเลือดต่อกัน แต่เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ที่มีลักษณะไปทางสังคมค่อนข้างมาก พอย้ายหนีเริ่มมีผลไม้บ้านข้างๆ ก็จะมาขอพันธุ์ไปปลูก ในกรณีของมะปราง และปลูกต่อๆ กัน ด้วยสำนึกรักในความมีบุญคุณต่อกัน ผู้มาขอพันธุ์จะมีประวัติ เกี่ยวกับสวนให้แก่ครอบครัว ลูกหลาน ตั้งแต่ วิธีการทำสวน วิธีการปลูก แบบพื้นพื้นธรรมชาติ ปลูกมะปรางกับกอกล้วยตานี ที่ให้ร่มเงา และความชุ่มชื้นแก่ไม้แก่ คือ กล้วยตานีต้นเก่ากับไม้อ่อน คือ มะปรางต้นเล็กๆ โดยไม่ต้องซื้อต่าขายพรางแสง หรือ ติด "น้ำหวาย" ทำให้ต้นทุนการทำสวนแบบไม่ต้องอาศัยตัวเงิน หากแต่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่าง คนขาวสวน ด้วยกัน ทำให้คนรู้จักกัน มีความเป็นพากพ้องเดียวกัน เพราะอยู่ในสวนโบราณลุ่มน้ำยม เดียวกัน คนรู้จักกัน ทำงานในสวนด้วยกันมีการขอแรง เอ้ยแรงดังสวน รับน้ำ เอ้ยแรงเก็บผลไม้ คนจึงรู้จักกัน ต่างกับวิถีชีวิตคนเมือง ที่มีตึกสูงเป็นที่ทำงาน และมักจะมีคนหน้าใหม่ๆ

แปลกๆ เข้ามาทำงานในตึกเดียวกัน โดยไม่ต้องรู้จักกันวิถีชีวิตชาวสวน มักเปิดโอกาสให้คนคนไม่มีที่ทำกินได้รับจ้างทำสวน รับจ้างเก็บผลไม้ เก็บละมุด มะปราง มะนาว หรือผลไม้ที่หล่นอยู่ในสวนกี๊เก็บไปกินได้ ทำให้เป็น "โอกาส" ที่คนไม่มีที่ทำกินเอาตัวรอดได้ คนจึงมีโอกาส และมีความไว้ใจกัน ทั้งโอกาสและความไว้เนื้อเชื่ोใจกัน นับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอีกในยุคก่อต้นที่กองทุนหมู่บ้านอยู่เข้าบ้านคลองกระทงในปี พ.ศ. 2544 ตรงนี้ทำให้คนต้องการกู้เงินกองทุนสามารถหาคนค้ำประกันได้ คือให้ญาติ พากพ้องเดียวกันเป็นผู้ค้ำประกัน เกินกู้ อันจะต่างกับการกู้เงินในระบบอื่นๆ ที่ว่าครัวเรือนที่ยากจนมากนั้น จะเป็น ครัวเรือนที่ไร้หนี้สิน เพราะไร้สินเชื่อ

ชุดความรู้เกี่ยวกับทุนในการผลิต โดยเฉพาะทางการเกษตรของประเทศไทย ทิศทางการมองเอาจรย์สกิจเป็นตัวตั้ง คือ จำแนกทันทีว่า เป็นเกษตรกรผู้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินกับเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน คู่ตรงข้ามนี้ เป็นมาการมากกว่า 40 ปี อีกทั้งบางช่วงยังอยู่ปัจจุบันเรื่องการเมืองด้วย ในกำหนดของระบบสินเชื่อการเกษตรในประเทศไทย คิดว่าการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร จัดได้ว่าเป็นจุดหักงล้อมเศรษฐกิจ (point of economic breakthrough) คือ ทราบได้ที่รายภูมิส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรยังมีรายได้ต่ำอยู่ การซื้อขายทั่วประเทศก็ต้องอยู่ในวงจำกัด และการอุตสาหกรรมก็จะขยายตัวได้

ในการทำสวนโบราวน์ กองทุนที่มีได้แก่ระบบความสัมพันธ์ของคน ชาวสวน ที่จะพึ่งพา กันได้ แม้จะมีข้อดีข้อเสียแต่จะอยู่ภายใต้กฎหมายที่ของความเป็นคนบ้านเดียวกัน อำนาจที่ทำให้ชาวสวนโบราวน์ ทำสวนได้ต่อๆ มา จึงเป็นอำนาจทางสังคม คนชาวสวน มีความรักใคร่สามัคคีกัน ซึ่งสัตย์ รับผิดชอบ มีกำลังใจทำสวน การค้ำประกัน จึงใช้คำพูดได้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นหลักประกันทางศีลธรรมของยุคสมัย (Moral Guarantee) ตอนที่ชาวสวนหอบภัยเงินกัน หรือหอบภัยค้าจากตัวอ่อนกว่า สร้างความเชื่อถือ รู้สึกแปลกใจย่างยิ่งภายใต้วิถีชีวิตของสวนโบราวน์ จึงทำให้ชุมชนคลองกระทง คนเกิดมีความไว้วางใจกันขึ้น และตรงนี้เป็นทุนทางสังคมถ่ายทอดเป็นมรดกสำคัญให้แก่ลูกหลาน

สำหรับการคลี่คลายว่าทำไน "คำพูด" แต่เพียงอย่างเดียวคนในบ้านคลองกระทงก็เชื่อถือกันได้ ขึ้นอยู่กับว่ามีมิตรภาพที่ดีต่อกันมายาวนาน อาทิ แม่นะลิค้าขายของสวนอยู่ต่ามึง พ่อค้าชาวจีนที่ตลาดสวรรค์โโลก คนในคลองกระทงที่ทำสวนรุ่นนี้รู้จักตามงดี นี่จึงเป็นสังจจะของสังคม ที่วัดกันด้วย "ความมีสังจะ" ของคนและ "ความไว้วางใจ" ของคนที่มีต่อกัน ทั้งฝ่ายให้และฝ่ายรับสังจะต่างต้องเติมความมีสังจะลงไปอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อ้อนการเล่นกระดานหากเมื่อใดที่อีกฝ่ายลดความน่าเชื่อถือลง กระดานก็จะหักไปอีกทางหนึ่งทันที ทั้งสองฝ่ายจึงหมั่นรักษาดุลภาพระหว่างความเชื่อใจกันได้ไว้ตลอดเวลาที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่ถ้าหากข้ามกันลุ่มมาเป็นคนต่างครอบครัว ต่างถิ่น คนคลองกระทงก็เปิดโอกาสให้คนหน้าใหม่สร้าง ความ

น่าเชื่อถือขึ้นมาได้ ตรงนี้เป็นรหัสของการเปิดสู่วิถีชีวิตแนวอื่นที่ต่างไปจากการทำสวน อาทิ การมีการค้ากับคนนอกหมู่บ้าน ในหลายเชื้อชาติ ตามเชื้อชาติจีน หรือคนเชื้อชาติลาวพวน จากบ้านหาดเลี้ยวไಡ้เคย์มาเชื้อใบตองแห้ง ไปมวนยาสูบ หรือยาขี้ผู้สูนยาสูบ การค้าก็ไปได้ดีในยุคสมัย

การตั้ง ชกส. เป้าหมายที่แอบแฝงเพื่อการต่อสู้ทางอุดมการณ์ความคิดในสมัยนี้ แต่ คนคลองกระทงมิได้แปลกแยกไป เพราะความเป็นชุมชนชวนสวน โบราณ อีกทั้งยังสนับสนุน ภูเงิน ชกส. มาเพื่อการทำสวนการทำอาชีพต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก กำนันบอกว่าไม่เคยมีใครถูก ยึดที่ดินไปเป็นของ ชกส. เลย เพราะคนที่นี่ภูแล้ว "ไว้ใจได้" ถึงกำหนดก็คืนใช้เงินภูไปได้ทุก คน ตัวสวน โบราณมีลักษณะเป็นทุนทางชีวะภัยภพ ที่เป็นฐานให้ทุนทางสังคม คือให้ ชาวสวนมีตำแหน่งแห่งที่ในการเรียนรู้ในวิถีชีวิตชาวสวน ถ่ายทอดความรู้ได้ต่อ ๆ มา ตัวสวน เป็นพื้นที่ร่องรับโครงสร้างทางสังคม กกฎเกณฑ์ และสิ่งของชาวสวน แบบแผนความสัมพันธ์ ของชาวสวน จึงช่วยสร้างอัตลักษณ์ชาวสวนคลองกระทง มีผลต่อสถาบันการปกครอง ท้องถิ่น ความเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เกิดขึ้น เพราะทุกคนรับรู้ ยึดโยง รับรองกัน เชื่อถือกัน อดทนในความคิดที่แตกต่างอันเป็นความขัดแย้งที่มีทางออกเสมอ

ภาคปฏิบัติการของการพัฒนา และความเจริญ ที่ชุมชนนิยาม ได้แก่ การพัฒนามุ่งไป สู่ระบบการค้า การตลาด ให้มีทุนในการค้า ให้มีตลาดในการขายผลไม้ การทำสวน โบราณให้ พ่ออยู่พอกิน ไปเปลี่ยนแปลงไม่มากในตัววิธีคิดที่ไปทางทุนนิยม แต่ความเป็นพื้นที่สวน โบราณยังเปลี่ยนแปลงไปไม่มาก แต่ก็มีจุดอ่อนในด้านของความรู้ ที่ดูราวกับว่าความรู้แบบ سا ก ล จะมีอำนาจเหนือความรู้ในวิถีชีวิตของสวน โบราณ ไทยเลื่องมากไปเรื่อยๆ ช่วงหลังๆ มี แม้กระทั้งการขายตรงในด้านปุ๋ย ยาปรับคัตรูพีช และสอร์โนน ต้นไม้ ส่วนระบบความรู้การ ปลูก การบงต้นมะปรางแบบดั้งเดิมกำลังลดน้อย คนค่อนข้างจะรอเวลาไม่ได้ ถ้าบัง ต้นมะปรางจากเมล็ดนำไปปลูกประมาณ 3-5 ปี จึงจะได้ผล แต่ถ้าใช้กิ่งพันธุ์ปลูกเพียง 1-3 ปี เริ่มให้ผลแล้ว ปฏิบัติการของความรู้สากลมาเป็นชุดๆ และกำหนดมาด้วยความเป็น วิทยาศาสตร์ และระบบการค้า แรงเบี่ยดบับของความรู้ทันสมัยนั้นวันแต่จะทวีขึ้น ทางออก หนึ่งของชาวคลองกระทงได้แก่การใช้ชุดความรู้หลายชุดต่อวิถีการผลิตรวมทั้งการใช้การรวม กลุ่มทำกิจกรรมใหม่ ๆ ในบางเรื่อง อาทิ การแปรรูปผลไม้ ที่ยอมรับระบบตลาด แต่กรรมวิธี ความรู้ต่าง ๆ ขอใช้แบบภูมิปัญญาชาวบ้าน ภัยในการลื้อเล่นต่อชุดความรู้สากลชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้านได้มีกระบวนการต่อสู้ตลอดมา ตั้งแต่กระบวนการแปรรูปผลไม้ กระบวนการ ตลาด การต่อสู้มิใช่ผู้เป้าหมายชัยชนะ แต่ต้องการปรับตัวให้ชุมชนอยู่ได้ กลุ่มอยู่ได้ เพราะถึง อย่างไรได้มีผลไม้จากสวน โบราณเป็นฐานในการดำรงอยู่ อย่างน้อยในช่วง 20-30 ปีนี้ต่อไปได้ เพราะอายุของต้นไม้ผล ไม่ยืนต้นคล้ายจะเป็นตัวบอกรักษาหนึ่งด้วย

การเปลี่ยนแปลงบริบทชุมชนฐานความเข้มแข็ง / ความอ่อนแอก

ทิศทางมุ่งสู่ความคิวไลซ์ ทำให้ผู้ปกครองหลายคณะพยาบาลปรับปรุงประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ด้านที่ได้รับการสร้างใหม่นักที่สุดทุกคนยอมรับว่า เป็นด้านเศรษฐกิจ คนในทุกชั้นชั้นของรัฐไทยได้รับการส่วนสอดวิญญาณของลัทธิทุนนิยมเข้าไปอย่างเต็มที่ การจัดระเบียบใหม่ทางด้านเศรษฐกิจทุนนิยม ได้แก่ กระทำความรุนแรงแก่ทุนท้องถิ่นและชุมชนไทยมาร่วม 40 ปี ทุนที่ว่านี้มิได้หมายความเฉพาะทุนเงินตรา แต่หมายความรวมถึงทุนทางการแพทย์ชาติสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ทุกครั้งที่รัฐทำโครงการพัฒนา เหตุผล หลักจะหมายถึงการลงทุน สร้างกระแสทุนที่ทุ่มลงไปพัฒนาคนและชุมชน ผ่านตัวรายได้ด้วยการสร้างงาน ผ่านการศึกษาด้วยการขยายระบบการศึกษา ผ่านการสาธารณสุขด้วยระบบการแพทย์ทันสมัย และบริการสุขภาพถ้วนหน้า รวมทั้งบูรณะถนน ไฟฟ้า ประปา การวิเคราะห์ข้อมูล เพย์ว่า ระบบพฤติกรรมของคนในชุมชน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ สุด คนยอมรับเริ่มเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทางการผลิตการบริโภคในครัวเรือนจำพวกวิทยุ จักรยาน ทันที ถ้ามาเป็นการสร้างกฎหมายที่ระเบียบแบบแผนข้อปฏิบัติใหม่ภายในชุมชน อาทิ การศึกษาภาคบังคับ การอบรมการเกษตรแผนใหม่ การมีส่วนรับทุกข้าว รวมทั้งในระดับรัฐ ได้มีการตракถูหมายต่างๆ มากขึ้นในช่วง 40 ปี การเปลี่ยนแปลงที่ชาได้แก่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในชุมชน เดิมครอบครัวมีครอบครัวหุ่งช่วงชั้นอายุ ตั้งแต่ คนสูงอายุ ปู หวด ตา ยาย ชั้นพ่อ แม่ และชั้นลูกหลาน ค่อยๆ มีเฉพาะบ้านที่มีแต่พ่อแม่และลูก และบริบทชุมชนที่เป็นด้านวัฒนธรรมข้อมูลเพย์ว่ามีการเปลี่ยนแปลงชาที่สุด คนยังเข้าวัดทำบุญ ให้ทาน ตัวพิธีกรรม ประเพณี แม้รายละเอียดเนื้อหาจะแปลงไปบ้าง แต่ยังมีการปฏิบัติเป็นประจำของเทศกาลในหมู่บ้าน

ทุนทางวัฒนธรรม และทุนสร้างสังคมเจ็บยังเป็นฐานให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และผลิตช้าความเข้มแข็งอยู่ได้ ทุนทางวัฒนธรรม ทางสังคม อีกเป็นรากฐาน เป็นประวัติความเป็นมาประวัติศาสตร์หมู่บ้านไทยเลื่องชุดความรู้สึกถูกผลิต ถ่ายทอด ใช้พอกพูนและหมุนเวียนอยู่ภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่การลงรากปักฐาน การปลูกผลไม้สร้างสวนโภรรณ การแลกเปลี่ยนที่มีความรู้ทางด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ อำนาจ เนื้อไปจากการใช้ของแลกของการค้าทางน้ำ การค้าทางบก รวมทั้งกิจกรรมการผลิตสาขาใหม่ๆ ค้าขายเร่ขนาดเล็กๆ การขายแรงงาน การไปทำงานในสวน ทั้งหมดเป็นชุดความรู้ดังเดิม การที่ชุมชนใช้ชุดความรู้ดังเดิมอยู่ถือเป็นความเข้มแข็งของยุคสมัย

ความอ่อนแอกในมุมมองของความคิวไลซ์ หาก GDP สูงเมื่อไรดีถือว่าสังคมเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ความเข้มแข็งเพียงด้านเดียวด้วยเงินตรา ที่จะเป็นส่วนเกินจากสินค้าและบริการ การสร้างความอ่อนแอกให้แก่ชุมชนจึงสร้างผ่านความรู้ อำนาจ ความรู้ทางสาขาวิชาการ สมัยใหม่ ทุกสาขาทำให้หมู่บ้านอยู่ช้ายกอบทุกครั้งไป มีการซ่างซิงด้วยความรู้ อำนาจ สาгал

และมีความเป็นศาสตร์มากกว่า มิติที่ทางหายใจ หมวดความสำคัญลง การถ่ายตัวความรู้สำนักงาน
ในยุคดั้งเดิมด้านการทำอาหารในวิถีชีวิต เป็นหนทางสู่การถูกจัดจำแนกกว่าเป็นชุมชนอ่อนแอด
ความอ่อนแอนี้เองจากการถูกถ่าย ความรู้ ให้เป็นประภารณ์ ได้ชัดเจน ในปริมาณthat ของ
วิถีกรรมเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความอ่อนแองจึงเสมือนหนึ่งถูกจัดที่จัดทางให้อยู่เป็นคู่ตระ
ข้ามกับความเข้มแข็ง ซึ่งผูกโยงกับสภาพการมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทัน
สมัย ความรู้นี้便เข้าจากนักบินทุนจำนวนมาก หนึ่งในความทันท้องฟ้า และคนเชื้อในชุด
ความรู้เหล่านี้ เจตจำนงของความรู้ทันสมัยนี้เบื้องหลังที่ตัวคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ จึงไม่แปลกเลย
ที่คนจะยึดคิดว่าการศึกษาคือการลงทุน ลงทุนในมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นทรัพยากร เป็นองค์
ประชาน ชุมชนชาวสวนผลิตผลไม้ มีชุดความรู้การผลิตผลไม้ เป็นงานแข็งแกร่ง แต่เมื่อทำ
การขายแลกเปลี่ยนด้วยระบบเงินตรา ผลไม้ทั้งตำบลขายรวมกันอาจเงินไปซึ่งร้อยตั้งๆ รอบ
ราคาน้ำเงิน คงไม่ถึงปีละ 2 คัน โจทย์ใหญ่ทำอย่างไร จะให้ชุดความรู้ชาวสวนมีสำนักงาน และ
เกิดการแลกเปลี่ยนเชิงสำนักงานที่เท่าเทียมกับชุดความรู้แนวศาสตร์ ที่สร้างอุปกรณ์ ยานยนต์
เครื่องมือทันสมัยใหม่ มีการแปรรูปผลไม้ สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างโอกาสในการผลิต เพื่อเพิ่ม
ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ภายใต้การค่อยๆ ปรับตัวในทิศทางที่เหมาะสม หรือจะสร้างความรู้
พันธุ์ทางพสมพسانกับความรู้สากล มิใช่เรื่องไกลเกินฝัน และสามารถมีปฏิบัติได้ ปรับ
ตัวได้

บทที่ 4

การปรับตัว

ความรู้ส่วนบุราณความเป็นอื่นของเกษตรเพื่อการค้า

ความรู้ส่วนบุราณของคนในลุ่มน้ำยม นับเป็นความรู้ที่ค่อนข้าง ปรับตัวคุ้มกับสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำยม เพื่อสนองตอบความต้องการและเป้าหมายชีวิตของคน เดิมคนเก็บผลไม้จากสวนบุราณเพื่อกินไปขายบ้าง แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความทันสมัยเข้าสู่บ้านคลองกระทงมากขึ้น คนเริ่มแสวงหา “เงินตรา” เพื่อแลกเปลี่ยน เพื่อบริโภค อุปกรณ์ทันสมัย ซึ่งทางการแสวงหา ความรู้ทันสมัยทางด้านการเกษตร ปรากฏขึ้นในความรับรู้ เส้นทางรายน้ำสาย 101 เสียงรายน้ำเริ่มดังก้องเข้าไปในสวน เป็นรายน้ำทางไก่ไปสู่โขทัย หรือขึ้นเหนื่อยไปทางสวรรค์โลก ความรู้ในการปลูกต้นผลไม้ของคนคลองกระทง เริ่มเข้ามายังกับเสียงรายน้ำและถนนอย่างไม่น่าเชื่อ การปลูกสมัยก่อนไม่ใช้นักวิชาการเข้าไปช่วย แต่สามารถใช้ภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน ปลูกต้นกล้วยไว้ก่อน กล้วยได้ทั้งใบกล้วยและเครือกล้วย และได้ประโยชน์ที่โคนกอกกล้วยน้ำเยอจะ มีความชุ่มน้ำแล้วนำต้นไม้เล็กๆ ไปปลูกบังแสงกลางวันให้ต้นเล็ก พอต้นเล็กโต ก็ตัดกอกกล้วยออก กอกกล้วยที่ติดเครือเอกสารจะตัดเฉพาะคนแบก หาบไปไหง แต่เมื่อมีถนนเข้ามา เสียงรายน้ำจากภารโรงเริ่งเครื่องรายน้ำ รากบัวเริ่งให้ชาวสวนบุราณตัดกอกกล้วยเยอจะ เพรารายน้ำบ่อบรุกได้มากกว่าภารหานของคน การบรรทุกได้ครัวละมาก ๆ ทำให้เริ่มออกไปหาที่ทางทำสวนกล้วยในบริเวณห่างแม่น้ำยมออกไป ทำให้อาบบิเวณสวนบุราณเดิมริมน้ำยมเริ่มมีการกล้ายเป็นสวนบุราณไปจริง ๆ และบริเวณห่าง ๆ ออกไปเริ่มเป็นสวนกล้วย เป็น “ดงกล้วย” ความรู้การปลูกแบบปลูกไม้ผลที่กอกกล้วยเริ่มแปรรูปไปเป็นการปลูกกล้วยเป็นสวน

ชาวสวนผู้เฒ่า ในหมู่บ้านเป็นกลุ่มคนที่ได้มีการสร้างความรู้ ใช้ถ่ายทอด ความรู้ส่วนบุราณมาในวิถีชีวิต ทราบจนลูกหลานได้กินอยู่เจริญวัยมาถึงปัจจุบัน ความรู้หลักของชุมชน จึงได้แก่ความรู้ในด้านสวนบุราณ การปรับตัวที่สำคัญจึงได้แก่การปรับตัวทางความรู้สวนบุราณ คนคลองกระทงมักยอมรับในความรู้และความชำนาญด้านสวนของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แม่ประมวล กระทง อายุ 72 ปี แม่ในสวนบุราณจะมีต้นมะปรางอายุกว่า 100 ปี ได้เคยหันเห มาปลูกกล้วยถึง 30 ไร่ ช่วยกันทำ 2 คน ตายาย ในครั้งแรกปลูกกล้วยน้ำร้าวแต่เมื่อมีสิ่งรบกวนจำพวกหนอนแมลงเจ้าต้นกล้วย ชาวบ้านในบ้านคลองกระทงได้รู้จักปลูกกล้วยตานี ขึ้นมาทดแทน ขันเป็นการเปลี่ยนพันธุ์พืช และใช้ความรู้ครั้งเดิมกับชุดความรู้ใหม่ กระบวนการได้มาของความรู้ดังเดิมได้จาก บุญ ย่า ตา ยาย บ้านไหนมีมะปรางพันธุ์ดีจะไปขอ กันมาปลูก

การนำร่องรักษาใช้ความรู้ดังเดิมใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ แม้แต่ประมวลจะปรับตัวของความรู้การนำร่องสวนไป สังเกตธรรมชาติ

“ดูดินมันกล้ายสภาพไป แต่ก่อนดินมันดีทุกอย่าง
มันจะงามของมันเอง โดยไม่ได้ใช้อะไรเลย
สมัยนี้จะทำอะไรต้องใส่ปุ๋ยทุกอย่างเลย”

แม่ประมวล พยายามอธิบายสาเหตุการใช้ปุ๋ยในสวนกล่าวที่มาใช้ปุ๋ยฟอม ทำให้ต้นกล้วยตานีงาม ตัดยอดได้บ่อย แต่ได้รู้จักลดต้นทุนปุ๋ยโดยเอาขี้วัวมาใส่ด้วย อันเป็นแนวทางปลูก เพื่อขายทั้งกล้วยผลสด และใบกล้วย ถ้าตั้งต้นพิจารณาความรู้ว่าด้วยระบบการผลิต ในบ้านคลองกระทงมีระบบความรู้การผลิตรวม 2 ระบบ

1. ระบบความรู้การผลิตแบบสวนใบราณ เป็นรูปแบบการผลิตที่เกิดในระยะแปลงไว้ถาวร มาเป็นสวนใบราณ เมล็ดพันธุ์ได้จากทั้งธรรมชาติ อาทิ มะกรูดหวาน ส้มโอ ส้มจุกมะปราง มาเพาะปลูกด้วยการ “บง” ไว้ใกล้ๆ บ้านเรือนชาวสวน การคัดเลือกพันธุ์จะคัดเลือกด้วยการซิม การสังเกตว่าต้นเดิม รสไม่เปลี่ยนแปลงไปมากจะเก็บเมล็ดมาบงทำพันธุ์ แต่ถ้ารสเปรี้ยวไปจะไม่นำต้นนั้นมาทำพันธุ์ สวนใบราณจึงมีเวลาการเริ่มต้นปลูกไม่เท่ากัน ปีไหนได้เมล็ดพันธุ์อะไรมากปักปลูกไปก่อน อายุต้นผลไม่จึงหลากหลาย ขนาดของสวนใบราณมักมีขนาดเล็ก ๆ ถึงปานกลาง ขนาดเล็ก ๆ 1-3 ไร่ ขนาดกลาง ๆ 4-15 ไร่ ระยะปลูกระหว่างต้นไม้ห่างกันไม่แน่นอน แม้ภายในสวนเดียวกันจะไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับต้นไม้เดิมว่า ตรงนั้นเคยปลูกอะไรรอด ข้างปลูกอะไร มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ (ก่อนปี พ.ศ.2517) น้อยมาก หรืออาจไม่มีเลย ผลผลิตที่ได้ระยะเวลาเก็บเกี่ยวเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีการเร่งออกผลนอกฤดูกาล สถานที่เพาะเมล็ดพันธุ์มักอยู่ใกล้ ๆ ครัวหลังบ้าน เพื่อให้ได้น้ำซุ่มจากน้ำทึบของครัวพันธุ์มะปราง มะพร้าว วางแผนหน่อออกมากามายใกล้ ๆ ครัว เช่น บ้านกำนันผล บ้านนายอธิศ เช่นเดิม บางบ้านโปรดกากมะพร้าวที่คันกะทิแล้วไปบนใบมะนาว เชื่อว่าป้องกันแมลงรบกวนต้นมะนาวได้ ในฤดูผลไม้สุกราวเดือน 11 จะมีค้างคาวเนื้อ คาดว่ามาจากทางตอนใต้ของประเทศไทย บินมาจิกกินละมุดในตอนกลางคืน ชาวบ้านอาจใช้ตาข่ายตักค้างคาวมาทำผัดเผ็ด ทำอาหารได้ แต่ทำอยู่ 4-5 บ้าน ตกถึงห้าบ้าน ฤดูหนาวจะไม่ดักค้างคาว เพราะที่หน้ากากจะมีลูกอ่อนดูดนมแม่ออยู่ ชาวสวนสงสารลูกค้างคาว จึงปล่อยไปเป็นการรักษาสมดุลธรรมชาติ เมื่อค้างคาวมีลูกอ่อนแล้ว และละมุดหมดฤดูกาลค้างคาวเนื้อเหล่านี้จะอพยพกลับไป และปีหน้าจะมาใหม่อีกในฤดูละมุดสุก เห็นได้ว่าระบบความรู้การผลิตของสวนใบราณมิได้มุ่งผลิตโดย ๆ แต่ยังมีมิติของครัวเรือน เพื่อบ้านที่มีพันธุ์ผลไม้ ซึ่งได้แก่ระบบความสัมพันธ์

ของญาติของเพื่อนบ้านและระบบความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติ อยู่ภายใต้ความรู้สึกในชุมชนตลอดเวลา

2. ระบบความรู้การผลิตแบบสวนบ้านกับการเกษตรสมัยใหม่ การปลูกผลไม้ ไม่ยืนต้นเพื่อให้ผลพอด้วยเปลี่ยนเป็นข้าวกินได้ตลอดปีนับเป็นความรู้สำคัญของคนคลองกระหง ถ้าเลือกปลูกพืชเพียงอย่างเดียวระหว่างปีจะไม่มีผลไม้ไปขายซื้อข้าวของอุปกรณ์เครื่องใช้ คนจึงยังติดและนิยมปลูกพืชหลายอย่าง อย่างไรในสวนบ้าน แต่เมื่อมีราคาดีสำหรับบางพืช ชาวสวนจะหาความรู้มาปลูกพืชชนิดใหม่นั้น และจะเริ่มแบ่งพื้นที่สวนบ้านบางส่วนมาปลูก เช่น ปลูกกล้วยตานี ตัดใบได้แบ่งสวนบ้านปลูก หรือแบ่งที่ดินเดิมที่ต้นไม้ต่างๆ อยู่แล้ว ปลูกกล้วย แม้จะมีการขาดหลุมปลูกแต่ระยะปลูกก็มิได้ตายตัว มักจะเห็นต้นกล้วยเป็นดงประปันกับไม้ใหญ่ ๆ บ้างตรงนี้นับเป็นรหัสสำคัญของการเลือกพื้นที่ปลูกกล้วย เพราะการที่สวนบ้านยังอยู่เป็นจำนวนมากทำให้สามารถกำบังลม มีให้ลมจากภูเขา และทุ่งนา ตับลข้างเดียวพัดแรง ทำให้ใบตองกล้วยแตกเสียหาย และแม้สวนกล้วยของบางคนจะอยู่ริมทุ่งโล่งใบตองกล้วยตานี จะไม่ค่อยแตก เพราะมีคุณสมบัติพิเศษ เหนียว ฉีก แตก มีน้อย คุณภาพใบตองจึงสม่ำเสมอ ลักษณะติดกันได้ โดยเฉพาะแม่ค้าสั่นขนมจีนนิยมใช้รองเข่งขนมจีน งานศิลปะ งานห่อขันมีไทย งานพิธีกรรมทั้งพุทธ พราหมณ์ ยินดู ล้วนใช้ใบตอง เมื่อชาวสวนต้องการผลิตให้เป็นที่ต้องการของตลาด จึงใช้เกษตรกรรมสมัยใหม่ ใช้ชุดความรู้การปลูกใหม่ ต้นพันธุ์ใหม่ แต่ต้นพันธุ์ที่ได้จากการทابกิ้ง จะหาอาหารและอยู่ไม่ยืนยาวเท่ากับที่เพาะจากเมล็ด อีกทั้งต้องการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงทำให้การจัดการซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งที่จริงชาวสวนทั้งหมดยังไม่เห็นด้วย ความรู้การจัดการสวนสมัยใหม่ในการกำหนดระยะปลูก อาทิ กล้วยตานีระยะระหว่างแพร 3 คูณ 3 เมตร ไกรหนึ่งปลูกจำนวน 178 ต้น เพราะง่ายต่อการดูแล ง่ายต่อการเก็บเกี่ยว อีกทั้งจะยังคง ฯ เมื่อมีระบบการเกษตรทั้งสำนักงานเกษตร สำนัก ตับล และวิทยาลัยเกษตรกรรมสุโขทัย ทำให้ความรู้ในการทำสวนสมัยใหม่เข้าสู่คลองกระหงมาก แต่การปรับตัวด้านความรู้ของชาวสวน ในมุมมองของเจ้าอาวาสวัดคลองกระหง ซึ่งตัวท่านเองได้สำเร็จระดับ ปวช. มาจากวิทยาลัยเกษตรกรรมสุโขทัย มองว่าความรู้สวนสมัยใหม่มาในภาคปฏิบัติการอยู่ในสวนบ้านได้เพียงร้อยละ 10 เท่านั้น คนอีกร้อยละ 90 ยังใช้ความรู้สวนบ้านในการผลิตอยู่ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้มากได้แก่การใช้น้ำคลองลอด การใช้เครื่องสูบน้ำ รถตัดหญ้า รถไถเครื่องพ่นยา ในขณะที่อุปกรณ์การทำสวนบ้านยังมีอยู่มาก อาทิ จอบ เสียม มีดถาง ไม้สอยละมุน ไม้สอยใบกล้วย

ความทันสมัยในความรู้การผลิตแบบใหม่ ได้เริ่มทำให้ความรู้สวนบ้านกลับเป็นอื่นที่ละน้อย กระบวนการเรียนรู้สวนแบบทันสมัยเริ่มถ่ายทอดลงสู่เกษตรกรชาวสวน ตรงนี้กระทบอุดมการณ์ชาวสวนบ้านรุนแรงมาก เพราะที่ดินสวนบ้านส่วนมากจะอยู่บริเวณริม

แม่น้ำยม แต่ถ้าจะทำสวนการค้าสมัยใหม่ อาจทำได้แม้อยู่่ก็แลกแม่น้ำ เพราะมีระบบสูบน้ำเข้าสวนช่วย แต่ต้องใช้ทุนมากขึ้น กรณีสวนของนายนิยม ศรีเรือง อายุ 52 ปี การศึกษา ป.6 มีที่ดิน 9 ไร่ เดิมปลูกแบบสวนใบราวน มะนาว มะพร้าว ลิ้ม ขันนุน มะม่วง ปีากว่าขายได้ราคาไม่ค่อยดี มะพร้าวได้เพียงผลละ 1-2 บาท อีกทั้งเห็นว่า “ปลูกไม่เก่ง” ไม่เป็นแผล จึงพยายามไปหาพันธุ์มะกอกมาจากมหาวิทยาลัย บ้านอยู่่หมู่่ 7 มหาวิทยาลัยได้พันธุ์มะกอกมาจากจังหวัดน่าน เวลานี้ขายลูกมะกอกได้กิโลกรัมละ 3 บาท และขอพันธุ์มะป่องจากอาจารย์นุ่ม เมื่อ 2 ปีที่แล้ว และพันธุ์มะป่องจากสวนมะป่องอู่ซ่างเก๊ะ สรวครโลก มาลองปลูกโดยใช้การวางแผนปลูกเป็นแผล ในแควปลูกสลับระหว่างมะกอกกับมะป่อง คาดว่าจะให้ผลผลิตได้ดีกว่าแบบสวนใบราวน

สำหรับในสวนใบราวนเองแม่จะยังไม่ตัดโคนต้นผลไม้เก่าแต่ได้มีการใช้ปุ๋ย ใช้สารเคมีบ้างแล้ว บางบ้านทดลองทำมะม่วงนอกฤดูกาล ชัยชนะของความรู้การเกษตรสมัยใหม่เริ่มมีสถาบันเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พยายามให้ชาวบ้านทำโครงการผลิตโดยมีทุนเงินตราให้ จะปรับปรุงสวนเพื่อใช้ชื่อยา ชื่อปุ๋ยก็ได้ ต้นทุนการผลิตโดยใช้ความรู้การเกษตรสมัยใหม่ด้วย สำหรับสวนใบราวนของนางประสิตา ชูทรัพย์ อายุ 38 ปี สวนใบราวนขนาด 4 ไร่ มีต้นไม้ผล 100 กว่าต้น ได้แก่ มะม่วง มะป่อง ละมุด กล้วย เพ加 ได้ประมาณการต้นทุนการผลิต ในฤดูกาลผลิต พ.ศ.2545 ดังนี้

- ค่าปุ๋ย หัวนหน่าน้ำฝน 2 กะรัสอบ ราคา 500 บาทต่อกะรัสอบ เป็นเงิน 1000 บาท
- ค่าสูบน้ำคลองโดยชั่วโมงละ 50 บาท จำนวน 2000 บาท
- ยาบำรุงต้นไม้ให้แตกใบอ่อน จำนวน 5000 บาท
- ค่าแรงงาน ตัดหญ้า ค่าน้ำมันเครื่องตัดหญ้า ครั้งละ 3 ลิตร จำนวนเงิน 1000 บาท
- ค่าต้นพันธุ์มะป่อง กิ่งละ 350 บาท จำนวน 10 กิ่ง เป็นเงิน 3500 บาท
- ชื้อต้นเสริม มาเสริมกิ่งพันธุ์ให้มีจำนวนโคนมากกว่า 1 โคน ต้นละ 5 บาท ชื้อครั้งละ 200 ต้น 3 ครั้ง เป็นเงิน 3000 บาท

รวมต้นทุนสำหรับสวนใบราวนที่ใช้เทคนิคการผลิตแบบใหม่ 4 ไร่ จำนวน 15,500 บาท ทั้งนี้ไม่รวมต้นทุนค่าแรงเจ้าของสวนเองรวมทั้งค่าทำปุ๋ยชีวภาพจากกากน้ำตาลกับวัสดุเหลือทิ้ง ความรู้สวนใบราวนในบ้านคลองกระหงแต่เดิมที่ทำโดยมีต้นทุนต่ำ กล้ายเป็นมีต้นทุน เพราะใช้ความรู้สวนสมัยใหม่เข้ามาจัดการรายในสวนใบราวนเพื่อหวังให้ผลผลิตออกมากพอ กินพอขายให้ได้เงินมายังชีพในยุคทุนนิยม ที่มีสินค้าราคาแพงดึงดูดใจมากมาย เวลาผ่านไป การเบี่ยดขับความรู้สวนใบราวนยิ่งมากขึ้น เพราะเจ้าของสวนเริ่มไม่พอกิน ไม่พอใช้ ผู้คนซื้อ

ส่วนจึงปรับตัวด้วยการใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ นับรันแต่ละมากขึ้น นั่นหมายถึงความรู้สึกของผู้คนในภูมิภาคที่ “เป็นอื่น” ในสายตาของการผลิตแบบการค้า

ความรู้การแลกเปลี่ยนผลไม้แลกข้าวของ

ในยุคดังเดิมระบบการค้าได้เกิดขึ้นแล้ว ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยรุ่งเรือง ดังในศิลาจารึกว่า “ลุงวัวไปค้า ขึ้นมาไปขาย ครองคิริคัมภีร์ค้าข้างค้า ครองคิริคัมภีร์ค้าม้าค้า” (ดูในศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 1) แสดงให้เห็นถึงความต่างของการค้าระหว่างประเทศแล้ว มีระบบพ่อค้า ในอีกชิ้นหนึ่งที่ อำนาจการค้าผลักไปให้อยู่ในบริเวณห่างไกลตัวเมือง ซึ่งการค้าไม่คีกคัก ผู้คนในหมู่บ้านยังใช้ระบบเศรษฐกิจที่ไม่ใช่เงินตรา มีการใช้ของแลกของและของเหล่านั้นมิอาจเรียกว่าเป็นสินค้า อำนาจการค้าข้ายกอว่าเป็นอำนาจหลักที่สร้างปรากฏการณ์การค้า และการแลกเปลี่ยน โดยผลักการใช้ของแลกของให้เป็นระบบนอกเศรษฐกิจ หรือเศรษฐกิจตามอัธยาศัย ตามวัฒนธรรมดั้งเดิม อำนาจที่ต้องยกว่าได้แก่อำนาจการใช้ระบบเศรษฐกิจแบบชาวบ้าน ของแลกของได้สร้างความรู้สึกขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง และถือว่าการแลกของเป็นวิถีการรวมหลักสำหรับหมู่บ้านชนบทที่มีการแลกของซึ่งกันและกัน กลไกของอำนาจจึงได้ทำงานอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ สร้างปรากฏการณ์ของแลกของ ผลักดันให้เกิดการแลกของในบริเวณชุมชนห่างไกลการค้าจากตัวตลาด อำเภอสรรค์โลก หรือสุโขทัย สร้างความรู้สึก การแลกเปลี่ยนให้แก่ชุมชนบ้านคลองกระทง รวมทั้งสร้างวิถีการรวมของแลกของ ให้เป็นยุคสมัยหนึ่งก่อนถึงการค้าแบบเศรษฐกิจเงินตราทุนนิยม ปรากฏตัวขึ้นและทำหน้าที่อย่างเข้มข้น

1) **สร้างปรากฏการณ์ของแลกของ อำนาจการค้าได้สร้างอัตลักษณ์ของตลาดขึ้นมา** ผ่านภาคภูมิติดการ ทำให้คนที่มีสินค้า และมีเงินตราไปตลาดเพื่อซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยน ตลาดสรรค์โลก ตลาดสุโขทัยยุคดั้งเดิม มิอาจดึงดูดคนไปจับจ่ายได้ทั้งหมด ภายนอกบ้านชาวสวนในภูมิภาคไทยเลือกได้ตอบโต้ตลาดการค้าบางส่วน และค่อนข้างจะเป็นส่วนสำคัญที่สุดของชาวบ้าน นั่นคือ การหาข้าวไว้บริโภคให้ได้ตลอดปีด้วย เหตุทางด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ที่บ้านนี้เป็นบ้านผลไม้ ไม่มีการทำนา ระบบความชื้นเป็นในการยังชีพ ที่ต้องมีข้าวบริโภค คนจึงออกไปหาแลกข้าว โดยใช้การหาผลไม้ ผักพื้นบ้านจำพวกหัวหอม หัวกระเทียมไปแลกข้าว ปรากฏการณ์นำของไปแลกของ ผลไม้ผักแลกข้าวได้เกิดขึ้นมา นาน ช่วงดำเนินการรวบรวมข้อมูลสังเกตหลักบ้านมีได้สร้างยังข้างข้าว เช่น หมู่บ้านชาวนา ในอดีตคนได้ออกแลกข้าวจนเป็นวัฒนธรรมประจำถิ่น ในขณะเดียวกันช่วงเวลาในการแลกมีความสำคัญ หมู่บ้านไทยเลือกเมื่อมีผลไม้ ผัก ออกดอกผลแล้ว และหมู่บ้านชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว คนจึงออกแลก ทิศทาง เส้นทาง จะตรงข้ามกับทางไปตลาด มีแนวโน้มออกไปหมู่บ้าน

บ้านชาวนาที่ทำนามากๆ ไม่เป็นป่าไม้รกร้างทีบมาก การอุดแผลไม่ต้องอาศัยการตลาด การโฆษณา และมีได้หัวใจในเชิงเศรษฐกิจ หัวใจในรูปแบบต่างๆ

ในยุคก่อนการค้า หรือเศรษฐกิจแบบเงินตราเข้มข้น ชาวบ้านคงจะต้องหางาน ซึ่งมีผลผลิตส่วนใหญ่เป็นผลไม้นานาชนิด ย้อนไปประมาณ 40 ปีที่แล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่ได้บอกเล่าเรื่องราวความรู้การแลกเปลี่ยนผลไม้แลกข้าวของกับชุมชนชาวนาข้างเคียง หมู่บ้าน กว่า 9 ชุมชนขึ้นไป เป็นบริยากาศที่มีการแลกเปลี่ยนคึกคักประจำทุกปี เพราะมีเป้าหมายในการได้ข้าวมาเป็นอาหารหลักภายในครัวเรือน หน้าที่การไปแลกเปลี่ยนข้าวของค่อนข้างจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง การไปไปครัวละ 5-6 คน แต่ละคนใช้วิธีการหาน จะมีผู้ชายเป็นญาติหาบไปแลกข้าวของซึ่งเข้าประมาณ 8 โมงเช้า กลับมาในช่วงเย็นประมาณ 4 โมงเย็น ชั่วโมงการหานของอยู่ระหว่าง 8 ชั่วโมงต่อ 1 วัน ไม่นิยมไปค้างแรม เพราะเกรงใจ เป็นภาระแก่บ้านที่ไปแลกข้าว และภาระกลับมาเลี้ยงลูก

การเตรียมของไปแลกข้าว ผลไม้เป็นการเตรียมปลูกบำรุงรักษาไปตามสภาพสวนเท่าที่มีต้นผลไม้ในสวนอยู่เดิม แต่ในกรณีผักจำพวก หอม กระเทียม ต้องหานบินร่วนลงไปในตลิ่งแม่น้ำยม ราوا เดือน 3 ยกต่อกัน 3 วัน บ้านหนึ่งปลูกราوا 10 ร่อง หัวหอม 5 ร่อง กระเทียม 5 ร่อง ลงมือปลูกในราวดีอน 11 เก็บเกี่ยวในเดือน 3 ต้นเดือน ถูกกากอุกไปแลกข้าว ตกอยู่ในราวดังหมู่บ้านชาวนา ทำพิธีกรรมแรกตักข้าวใหม่ ในราวดีอน 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันดี ตรงนี้ถือเป็นกติกาของคนโบราณ รู้ว่าชาวนาเจ้าของข้าว ลงแรงลงมือปักตักว่าจะได้ข้าวมากิน ต้องรู้ก้าลให้ชาวนาเจ้าของข้าวได้กินข้าวใหม่ก่อน แล้วจึงจะออกไปแลกข้าวได้ คนให้แลกข้าวจะเต็มใจให้แลก ซึ่งระบบอย่างนี้ไม่มีในปัจจุบัน เพราะเมื่อเวลาเกี่ยวข้าวเสร็จ ข้าวจะถูกนำไปขายที่โรงสีหรือท่าข้าวทันที ไม่ต้องขึ้นยุง ไม่ต้องรอแรกตักข้าวใหม่ ไปสีหุงกินก่อน ยกเว้นบางหมู่บ้านที่ไม่มีระบบการค้าทันสมัยเข้าไป

ผลไม้ที่จะเตรียม ใช้การทำนายใจของคนในหมู่บ้านที่จะไป ระยะนี้ต้องการกินผลไม้อะไร จะพยากรณ์ชนิดนั้นไป รวมทั้งหาไปให้เกิดความหลากหลาย ภายในหนึ่งนาที ที่มีกระเชอ 2 ใบ หาบไปอย่างละพอประมาณ มีหอม กระเทียม และสับปะรด 3-4 หัว สงสัยว่า จะหาบไม่หนักเกินกำลัง เพราะไปทางไกล และให้เหมาะสมกับแรงหานของหญิงแม่บ้าน รวมทั้งมีการเตรียมขาดน้ำปลาบรรจุน้ำปิดด้วยฝ่าจุกไม้สนที่มีผ้าหุ้มใส่ในนาบประมาณ 2 ขวด ไว้ดีม น้ำระหว่างทาง มีการเตรียมอาหาร ข้าวห่อ พริก ปลา เกลือ ไปรับประทานในตอนกลางวัน ผู้หญิงบางคนที่ไปแลกข้าวอาจเตรียมเสื้อผ้าไปด้วย เพื่อเปลี่ยนเวลาลุยโคลน ลุยน้ำ

ของที่เตรียมไปเป็นจำพวกผลไม้ ต้องคัดคุณภาพดีกินได้ไปแลกเพื่อรักษาชื่อเสียงคนไปแลก และสิ่งที่แลกได้เร็ว และของที่ต้องการมากกลับเป็นหัวหอมหัวกระเทียม แม้หอมกระเทียมใหญ่ที่เก็บกู้ในราวดันเดือนสาม จะถูกตากไว้ก่อนไปแลกในปีรุ่งขึ้นหัวกระเทียมหอม

ที่ใช้แลกในปีปัจจุบันใช้ของปีที่แล้ว เพื่อให้น้ำหนักเบالงสอดคล้องในการหาบไปแลกข้าวทางไกล การเตรียมผลไม้ หัวหอม กระเทียม คิดตามคาดเวลา เช่นนี้ จึงมีการเตรียมการล่วงหน้าเป็นปี ก่อนปีแลกข้าว ชาวสวนโบราณจึงมีความรู้ด้านเทคนิคเวลา และจัดการเวลาແเปลี่ยน (Meta-Chronology) ได้อย่างดี

การหาบผลไม้ไปแลกข้าวของ อุปกรณ์การหาบได้แก่ กระเชือ ตะกร้า ไม้คาน หาบไปเป็นๆ เข้าไว้ เพราะหาบไปไกล ชุดเสื้อผ้าถุงใช้ชุดทำสวนปักติดหาบไป ผู้หญิงหาบผลไม้ นำดีม เสื้อผ้า อาหารกลางวัน ผู้ชายอาจพกบุหรี่ไปด้วยไว้สูบระหว่างทาง ในยุคชาวบ้านออกไปแลกข้าว เกิดประเพณีรับหาบแม่ คือ ลูกสาว ลูกชายที่อยู่บ้าน แม้จะอายุวัยรุ่นจะออกไปรับหาบแม่ที่สะพานไม้ แผ่นเดียวตรงชายหมู่บ้าน จะปืนตันไม้มองดูแม่ ว่าจะกลับมาถึงเมื่อไร เป็นความทรงจำที่ดีมาถึงปัจจุบัน และเป็นการช่วยแม่ทำงานหาบข้าวที่แลกได้ ต่อจากแม่เข้าบ้าน ทำให้แม่ได้พักไม่รู้สึกอิดโรยเกินไป เมื่อเข้าบ้าน แต่ลูกในสมัยปัจจุบันแม่ต้องไปรับกระเปาจากโรงเรียนกลับบ้าน เพื่อไม่ให้ลูกอิดโรยเกินไป จะได้เรียนพิเศษได้อีกหรือทำการบ้านได้อีกในช่วงเวลาเย็น ๆ ยังเป็นหนทางการแข่งขันไปสู่อาชีพที่ดี ๆ การให้หญิงหาบผลไม้ไปแลกแสดงถึงวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ จึงอาจต้องอยู่พิทักษ์ทรัพย์สินบ้านเรือน และสวน ตัวตนของหญิงในยุคสมัยนี้ ค่อนข้างถูกกำหนดให้ทำแต่คุณภาระของหาบผลไม้ไป เพราะถือเป็นการแบ่งงานกันทำภายในครัวเรือน การออกไปต่างหมู่บ้านของหญิงไม่ง่ายนัก มีโอกาสในช่วงนี้ ซึ่งอาจได้ผูกมิตรแม่รัก แม่เกลอ เพื่อปฏิสัมพันธ์กับหมู่บ้านข้างเคียง หญิงยุคนี้หาบของไปแลกข้าวจึงเสมือนเป็นทุตไปเจริญสัมพันธ์ไม่ต่อกันหมู่บ้านต่าง ๆ ด้วย สร้างมิตรภาพระหว่างหมู่บ้าน

2) การผลักให้เกิดการแลกของในบริเวณห่างไกลการค้าจากตัวตลาด

หมู่บ้านชาวสวนโบราณไทยเลือกได้นำผลไม้ออกไปแลกข้าวกับหมู่บ้านหนึ่งปีต่อปี น้ำหนักของหอย บ้านหนึ่ง บ้านหนึ่งของสมแสง บ้านช้าน บ้านหนึ่งกลับ บ้านหนึ่งเรียง บ้านท่าวิเศษ และบ้านแม่น้ำ ชนิดของผลไม้ และผักที่ใช้แลกข้าว สมอ กล้วย มะพร้าว ขันนุน แลกข้าวบ้านหนึ่งปีต่อปี หอย กระเทียม สับปะรด มะปราง แลกข้าว บ้านที่ร บ้านหนึ่งหอย และบ้านหนึ่งสมแสง หอย กระเทียม สับปะรด มะปราง แลกข้าวบ้านช้าน ขันนุน กล้วย มะปราง แลกข้าวบ้านหนึ่งกลับ ขันนุน กล้วย มะปราง แลกข้าวบ้าน หนึ่งเรียง บ้านท่าเกษม ลังเกตว่า ระยะย้อนไปกว่า 40 ปีก่อน มิได้มีลักษณะออก เพราะยังไม่ปลูกกันมาก มีเฉพาะพอกินสำหรับในหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่น้ำข้าวมาแลก ในราเดือนหากจะมีหมู่บ้านชาวนานำข้าวบรรทุกล้อมาแลก ของกับหมู่บ้านคลองกระทง บ้านไร่ นำข้าวมาแลก ขุน มะพร้าว บ้านช่าน นำข้าวมาแลก ขุน มะพร้าว ผลไม้ บ้านหนองกลับ ขุดหอยชิม มาแลกมะพร้าว ในช่วงหลังได้มีการแลกของทางน้ำด้วย อาทิ เรือมอญ นำโ่องแดง มาแลกกับกล้วยน้ำว้า หรือแลกกล้วย เป็นต้น

อัตราการแลก ใช้การคิดเดียวถ่ายตัว ว่าผลไม้เท่าไร จะแลกกับข้าวได้เท่าไร การให้ของแลกของนั้นจะทำภัยได้ หลักความเชื่ออาทิ ถนนน้ำใจซึ่งกันและกัน ถ้าให้น้อยอีกฝ่ายจะไม่พอใจลูกจี๊ดสมน้ำสมเนื้อ อาทิ

ตาม สมโภกไปถึงจะได้ข้าวถังหนึ่งเมื่อ

ตอบ ก็สุดแล้วแต่เราจะให้เข้า 1 ลูก 4 ลูกอย่างนี้

ตาม แล้วขุนแก่กี่ลูกถึงจะได้ข้าวสารถังหนึ่ง

ตอบ อย่างขุนเราก็ให้เข้า 2 ลูก 3 ลูก ได้ถังหนึ่ง

ตาม มะพร้าวนี่ กี่ลูกได้ข้าวถังหนึ่ง

ตอบ สุดแท้แต่เราจะให้เข้า 2 ลูก 3 ลูก

การแลกเปลี่ยนมิได้มีอัตราแน่นอนตายตัว เป็นวิธีการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือกัน ไปมาหาสู่กัน ไม่ใช่การรายสินค้า ไม่หวังกำไร เป็นการหวังให้แต่ละฝ่ายมีของอยู่กิน มีปัจจัยการผลิต เอาไว้กิน และเป็นการทำกุศล วัฒนธรรมการใช้ของแลกของชาวบ้าน คลองกระทงมิได้เป็นไปตามระบบการค้าขายแบบสินค้าแลกสินค้า หากเป็นการแลกเปลี่ยน เพื่อช่วยเหลือกันทั้งพันธุ์พิช พันธุ์สัตต์ แรงงานในการลงแขกถางสวนรับน้ำ รวมทั้งความไม่คล่องตัวของการคมนาคม ที่หมู่บ้านนี้ต้องเอาผลไม้ตั้งแต่ตอนเย็น หานบลลงเรือข้ามฟากไปไว้ผู้วัดคลองกระทง เช้าจึงไปรกรถยนต์ที่มีคันเดียว ถ้าเต็มก็ไม่ได้ไปขายของที่ตลาดคำเกอศรีสำโรง สำหรับสมัยหลัง ๆ มาบางครั้งรอรถเข้าส้มโถไปขาย 2 วัน

“ขึ้นรถไป เอาไปปืนรถอยู่นี่ หลังถนนนี้

แล้วรถนี่ไปก็มีอเล้าใบก็มีอิกมันก็ไม่รับ

วันนี้ไม่ได้ไปรุ่งขึ้นเราก็รอรถไปอีก เข้าไม่รับ

เข้าบอกรวมันเต็มเขาก็ไม่รับเราหรอก”

แม้ในระยะหลัง ๆ มา 20 กว่าปีแล้วที่มีถนนแล้ว ด้วยเหตุที่รัฐยังไม่ประจำทางมีเพียงคันเดียว คนจึงยังคงหาแลกของในทิศทางตรงข้ามกับการไปตลาด เพราะลำบาก การเดินทางเดรีymของแล้วอาจไม่ได้ไปขายตลาด ซึ่งออกไปทางแลกของกับของหลากหลายกว่า และการใช้อัตราการแลกไม่แน่นอน ถ้าคนรักกันจะได้ของมากกว่า

3) การสร้างความรู้การแลกเปลี่ยน

ความรู้การแลกเปลี่ยนปัจจัยยังซึ่งของประจำครัวเรือน สืบสานลงไปจะเห็นภาพของความรู้ที่รับหรือกำลังอ่อนกำลังลง กล่าวได้ว่า ความรู้ การแลกเปลี่ยนสร้างจากหญิง เป็นความรู้ของผู้หญิง ในการแบ่งงานกันทำอย่างง่าย ๆ ในครัวเรือนสมัยก่อน การครัวเป็นงานของหญิง การเตรียมข้าวปลา เกลือ มีเพียงพอ หรือหมดไปแล้วเท่าไหร จะถูกเตรียมการโดยหญิงแม่บ้าน ซึ่งเริ่มตั้งแต่ ผู้หญิง แม่บ้าน จะคิดคำนวณการกินข้าวของคนในเรือน ถ้ามีพ่อแม่ และลูกอีก 2 คน สมัยนั้นกินข้าวเดือนละ 15 ถัง ปีหนึ่งคงต้องกินข้าวประมาณ 180 ถัง สำหรับบ้านมี 4 คน ตั้งแต่หลังขึ้น 3 ค่า เดือน 3 แม่บ้านจึงมีความรู้เรื่องการแลกตักข้าวใหม่ของชานาด้วยจะเริ่มออกหาแลกข้าว เที่ยวหนึ่งในการหาข้าวกลับมาบ้านหาบได้ข้างละถัง คนเข็งเกรงอาจได้ 3 ถังต่อหาบ และในหนึ่งวันจะหาบได้เพียง 1 หาบ เพราะหมู่บ้านในจำนวน 9 หมู่บ้าน ที่มีการแลกข้าวด้วยอยู่ห่างไกลราوا ฯ 4 กิโลเมตรขึ้น และถ้าหมู่บ้านตัน ๆ ไม่แลกอาจต้องไปไกลขึ้น บุกน้ำลุยโคลนไปให้ได้ ทั้งรัศมีการไปต้องกลับบ้านทันใน 1 วัน เพื่อมาให้นมลูกอ่อน สำหรับคนมีลูกอ่อน การค้างคืนไม่ค้าง

“เม่มี กลับยังไงก็ต้องกลับเพราะลูกอ่อน ก็ต้องกินนม
ถ้าเข้าอยู่นี่ก็ต้องเลี้ยงนมขาดนมแป้ง”

ชุดความรู้ที่สร้างในเรื่องการแลกเปลี่ยน เมื่อคำนวณว่าจะกินข้าวเท่าไหร่แล้ว ต้องฉลาดที่จะเลือกเส้นทางไปแลกข้าว ไปบ้านที่มีญาติก่อน ตัดมาไปบ้าน “แม่วัก แม่เกลօ” ตัดมาไปบ้านคนรู้จัก และสุดท้ายไปบ้านที่ไม่มีคนรู้จัก เพราะถือว่าการไปแลกข้าว เป็นการทำหน้าที่ทุตเผยแพร่ผลไม้ และสัมพันธ์ไม่ตรึงของหมู่บ้าน และที่สำคัญเป็นทุตเผยแพร่หญิง ตรงนี้เป็นการทดสอบหัสการแลกเปลี่ยนของแลกของหมู่บ้านไทยเลือง ที่ระบบการค้าสมัยใหม่ ควรคิดนำไปใช้ได้ นักเผยแพร่สินค้า ทุตพานิชย์ ควรเป็นหญิงด้วย จะได้ผลในเรื่องของความรู้ที่ละเอียดอ่อนกว่า และเจตจำนงขนาดหญิงแม่บ้านหาบผลไม้มาแลกถึงหมู่บ้านแสดงผลไม้ดีลงทุนมาอย่างให้หมู่บ้านคีย์ส่วนได้รับประทานผลไม้ด้วย คนจะเห็นดีเห็นงามรับแลกด้วยเสมอ และแม้จะเป็นบ้านไม่มีรู้จักกัน เมื่อเห็นหญิงมาแลกของจะไม่กังวลภัยร้าย หรือคิดว่ามาภัย คนที่มีเพื่อน แม่วัก แม่เกลօ จะนำไปแลก

“บางที่เขาก็นำไปเลย กินข้าวกินปลา กันก่อนนะ
ไม่ต้องทุกข์ เขาก็ว่า เราก็ใจเย็นไป เขาก็นำไป
แลกบ้านนี้ ๆ มันก็ໄວ”

ความรู้ในการแลกเปลี่ยนเวลาชายไปด้วย จะบากเพิ่มด้วยการดื่มกิน หรือสร้างเพื่อนสร้างมิตรไว้เสนอ เรียกว่า “การลงนิว” ทำให้แลกข้าวได้มากกว่าคนที่ไม่รู้จักกัน

ตาม	ลงนิวทำอย่างไร
ตอบ	อันนี้สมติเหล่านะ มีงก็ลงงก็ลง แล้วเขาก็บอกว่าเป็นเพื่อนกันนะ รักน้ำใจกันนะ แล้วเขาก็นับถือกันเรื่อยมา
ตาม	ถือว่าเป็นน้ำสาบานใหม่
ตอบ	ใช่ น้ำสาบาน แต่ยังเป็นเหล้า มันก็มาเรื่อยมา แต่เขาได้ดีนะ เขายังไม่ค่อย่านั้น เขาได้ดีกว่าเราไปอีก บางที่ข้าวก็ต้องเอาทิ้งไว้ที่นั่นก่อน เอามาแค่เอามาใหม่ พอรุ่งก็ไปเอาอีก

ความรู้ว่าด้วยการแลกเปลี่ยน เป้าหมายแท้จริงที่อยู่หลังการซื้อยี่ห้อคุณมีข้าวมีผลไม้กินแล้ว ยังเป็นการซื้อยี่ห้อเกิดการตั้งเป็นบ้าน เป็นเมืองก็ขึ้นมาได้ กล่าวคือเกิดการดำรงอยู่ได้ทั้งหมู่บ้าน ชานนา และหมู่บ้านชาวสวน การแลกเปลี่ยนนำมารื้นความสงบสุข เป็นการแสดงความประณานดีต่อกันและกัน เนื่องจากเข้าใจสุขกัน หนูนี่หรือคนไปแลกข้าว จึงมีความรู้ผูกพัน ผูกพันกันทั้งเชิงการแลกเปลี่ยน เชิงการทูต รู้หลักการผูกมิตรไมตรี รู้เส้นทาง รู้จักผู้คนต่างหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนจึงเป็นโครงสร้างของหมู่บ้านชาวสวนโบราณในยุคสมัยด้วย

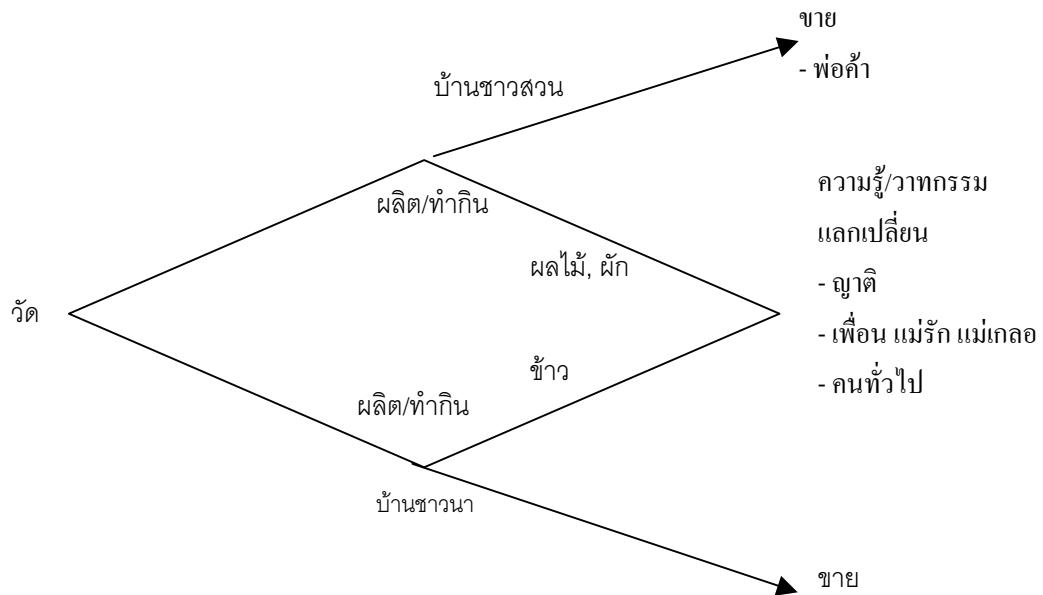
4) วิถีกรรมการแลกเปลี่ยน

อุดมการณ์การแลกเปลี่ยน เป็นไปเพื่อมิตรภาพ การซื้อยี่ห้อกีฟายมีข้าวของบริโภค หรือเป็นปัจจัยการผลิต ในยุคสมัย 40 ปีก่อน ผลไม้มีราคาถูกมาก ตู้เย็นยังไม่มี เพราะหลายเก็บไว้ได้ไม่นาน ผลไม้ยุคตัน ๆ หากให้บ้านข้างเคียงจะเป็นการให้กันแน่ ๆ มิได้ขายซึ่งคนที่ได้รับผลไม้มีเมื่อครอบครัวตนเองมีของกินอย่างอื่นจะให้ของมาตอบแทนกัน สืบสานลงไปจะเห็นอุดมการณ์ศาสนาอยู่เบื้องหลังการแลกเปลี่ยน คือ คนเป็นเลกพระ ออกเดินเรี้ยวชาบ้านไปทำบุญ ต่อมาก็เป็นวนิพก เคารสีียงเพลงแลกทำกิน ตรวนคือ ขอทาน ซึ่งอาจารย์ประทีป เล่าไว้

“วนิพก หนะ ตามประวัติจริงฯ นี้ วนิพก คือ มัคนายกวัด เขาเรียก พากเลกพระ คือ พากคนใช้หรือพากลูกน้องของเจ้านาย ที่เจ้านายไปสร้างวัดไว้หลังหนึ่ง แล้วก็ไปปลูกกระท่อนให้พากเลก วัดไปอยู่ดูแลวัดนั้น อย่างถาวรผังต้องไปซ่อนนั้น เวลาเมือง

ประจำปีวัดก็ต้องหาการล่าเล่น หาข้าวสุก ข้าวสาร อาหารแห้งไป เลี้ยงกันในวัดนะ...พ่อไปก็จะร้องบอกว่า ใครมีข้าวสารอาหารแห้งเขาไปวัดได้โรงครัวกันเร็ว ร้องไปอย่างนี้ทุกบ้าน มันเห็นอยก เลยมีเพลง เพลงนี้เข้าเรียกว่า เพลงวนิพก มันก็เกี่ยวกับเรื่อง ชาดกในวัดนั้นแหละ เป็นบทเป็นกลอนวัดกันไป ชาวบ้านก็เรียก วนิพกมาแล้วสมัยใหม่เข้าเรียกข้อท่าน เคารสีงเพลงแลกหากิน เข้าเรียกข้อท่านวนิพก ถ้าเดินข้อท่านไปเชยๆ เขารียกายจาก ใน เรื่องการขอการเรียกไม่มานานแล้ว มันผูกพันกับวัด คนหลัง ๆ นี่ ไม่ค่อยเอาเข้าวัด ก็เลยเข้าตัวเองเป็นข้อท่าน"

เห็นได้ว่ามีการใช้สีงเพลงแลกของได้ หรือเดินขอโดยฯ ซึ่งระบบนี้ไม่ตรงกับระบบ การแลกสินค้ากับสินค้า (barter economy) ที่คู่แลกทั้ง 2 ข้าง จะต้องมีสินค้าแล้วนำมารา กันโดยตรง ปราศจากตัวกลาง ระบบเงินตรา หรือระบบภาษี แม้ชาวสวนบิราณจะมีผลไม้ ไปแลกข้าวกับหมู่บ้านชาวนา มิได้เคยคิดว่าผลไม้เป็นสินค้า จึงไม่มีระบบกระทรวงต้นการบริโภค ด้วยการทำการประชารัฐมั่นคง โฆษณา หรือกระตุนให้เกิดตราสินค้า แล้วบริโภคสัญญา เช่น ปัจจุบัน การสืบทอด ตอกย้ำอุดมการณ์ด้านบุญทาน เริ่มตั้งแต่การเรียกโบกบุญ การขอทาน ยังชีพ มาจนถึงการนำของแลกของสืบทอดกันมา ถ้าถือว่า การเรียกโบกบุญของพวกละกัวด เป็นตัวบทเริ่มต้น (Original texts) การนำผลไม้ไปแลกข้าว จะเป็นตัวบทที่สอง (secondary texts) ทั้งสองตัวบทพิจารณาในมิติเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ไม่สัมพันธ์กันเลย แต่หากพิจารณา ในแง่ของภาคปฏิบัติการวิถีกรรมการแลกเปลี่ยนจะเผยแพร่ด้านที่เกี่ยวข้องกันขึ้นมา ผู้สร้างหรือ ผู้ปฏิบัติการได้แก่ ชาวสวน ชาวนา ภายใต้ความรู้ในวิถีชีวิต ผู้คนจะสามารถปลูกผลไม้ พืช ผัก ปลูกข้าวได้ เมื่อมีการผลิตได้จะแบ่งบางส่วนไปทำบุญ ให้ทานบางส่วนกินเอง ส่วนหนึ่งนำ ไปแลกเปลี่ยน คือ แลกของผลไม้ จากการแลกได้แก่ ข้าวของที่เก็บไว้กินยังชีพ เก็บไว้ใช้เป็น ปัจจุบัน ผลิตต่อไป อาทิ พันธุ์ไม้ รวมทั้งมีจำนวนหนึ่งจะคัดเอาผลผลิตข้าวผลไม้ไปขาย ในยุค ไม่ใช่เงินตราเข้มข้น การแลกเปลี่ยนจะมาก เข้มข้น ทุกบ้านชาวสวนบิราณจะอุดกแลกข้าว ตราชบูรณ์ปัจจุบัน ความเชื่อมโยงมากขึ้น ผลไม้จึงผลิตทั้งกินเองและออกขาย พร้อมๆ ไปกับการแลกเปลี่ยนของแลกที่ปัจจุบันเหลืออยู่น้อยมาก เพราะใช้วิธีไปขายให้ได้เงินตรา แล้วจึงมาซื้อของกินใช้อีกทอดหนึ่ง คนจึงเชื่อว่า เงินไม่น่าเสียทำให้การสะสมทรัพย์และ ความมั่นคงเป็นไปด้วยความง่าย

ภาคปฏิบัติการรวมการแลกเปลี่ยน อยู่ภาคใต้กับการทำงานของความรู้ ด้วยเหตุที่ความรู้ในยุคสมัยเป็นความรู้ชนิดที่บุคคลสร้างขึ้น ภายในความคิด ก่อนจะมีประสบการณ์จริง พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ได้ปฏิบัติจริง เป็นประสบการณ์ชีวิต ได้ออกเดินทางไปแลกข้าว ความกระตือรือร้น ไปต่างถิ่นเป็นหนทางทำให้คนได้เปิดโลกทัศน์ แลกเปลี่ยนความรู้ สร้างบรรยกาศความอบอุ่นหมู่บ้านข้างเคียงกัน สร้างความเป็นกันเอง ความเข้าใจกันและกัน การแลกเปลี่ยนเป็นประจักษ์ให้เห็นถึงแนวคิดในการยอมรับความต่างในทางวัฒนธรรม จนนำมาแลกเปลี่ยนเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านชาวสวนโบราณรู้จักวัฒนธรรม พิธีกรรม แลกตักข้าวใหม่ ขณะที่หมู่บ้านชาวนารู้จักวัฒนธรรมการดำรงชีพของชาวสวนว่าต้องการข้าวอยู่กิน จึงต้องมีการแลกของกับของ การกระทำการแลกของกับของระหว่างคู่แลกเปลี่ยน ก่อให้เกิดความยั่งยืนของความรู้ที่แท้จริงสร้างขึ้น เพราะได้มีการใช้ความรู้ สร้างสรรค์ผลผลิต แลกเปลี่ยน และผสมผสานภูมิปัญญาชาวสวน เข้ากับเทคโนโลยีต่างสาขาวิชาผลิต หรือแม้แต่เทคโนโลยีใหม่

อัตราการแลกเปลี่ยนของแลกของ จำพวกสิ่งอุปโภคบริโภค แม้จะใช้การคาดคะเนใน การคำนวณปริมาณแลกต่อกัน ว่าควรอยู่ที่อัตราเท่าไหร่นั้น สิบคันเข้าไปเปย์ว่า มิได้คาดคะเน แต่เพียงสายตา แต่มีการใช้สติปัญญาคิดคาดคะเนว่าควรจะให้มีอัตราหรือคุณค่า การแลกเท่าใด โดยพิจารณาบวกทั้งสอง ตั้งแต่ ความเป็นญาติ ความเป็นพวงเดียวกัน เพื่อนรัก เพื่อนเกลอ ความเป็นกันเอง ภูมิปัญญา ความใกล้ชิดสัมพันธ์กัน เป็นตัวกำกับอัตราการแลกเปลี่ยน ซึ่งในเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ ทำเป็นภูมิปัญญา ภูมิปัญญาและพิธีกรรมควบคุมการแลกเปลี่ยน

เงิน สินค้า แต่ชุดความรู้ ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนที่สำคัญและเชิงมานะปัจจุบัน คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ วัฒนธรรม ระหว่างหมู่บ้านกับคนต่างสังคม ตรงนี้กองทุนหมู่บ้านได้รับพลังวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเป็นฐานในการทำงาน เวลาคนมาร่วมตัวกันบริหารกองทุนหมู่บ้าน จะคิดออกเบี้ยเท่าไร คนจะปรึกษา คิดคำนวณด้วยสติปัญญา จนสองฝ่าย คือ ฝ่ายกรรมการ และฝ่ายกู้เงินพอกใจ จะถือเป็นมิติในการคำนวณดูก่อนเบี้ยเงินกู้ของทุนหมู่บ้าน และการสร้างกองทุนหมู่บ้านเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล อาชีพ ชีวิตร่วมกัน ชีวิปัจจุบันการแลกเปลี่ยนไปไก่มา ก มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารการเกษตร การแลกเปลี่ยนรายการในโทรศัพท์ การที่กองทุนหมู่บ้านจะยังยืน นอกจากบริหารจัดการเหมาะสมแล้ว ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูลกันภายใน เช่น ความรู้ การจัดทำบัญชี การเขียนคำขอ กู้เงิน เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมแบบหลากหลาย การมีส่วนร่วมระดับคณะกรรมการ การมีส่วนร่วมระดับปฏิบัติการ คือ การทำอยู่ทั่วไปของชาวสวนได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน ชีวิจนา ไปสู่การคิดแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิต อาทิ พันธุ์ไม้ พื้นที่ดินการผลิต แหล่งน้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ เครื่องจักร อุปกรณ์ การทำสวนที่นา เป็นต้น

การที่มีคู่แลกเปลี่ยนของกับของทำให้เกิดระบบตัดพ่อค้าคนกลาง ที่มีการเอาด้วยการเปลี่ยนไปได้ระดับหนึ่ง เพราะถ้าความรู้และการแลกเปลี่ยนของเกษตรลงไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นประวัติศาสตร์แล้ว ผลผลิตจากหมู่บ้านชาวสวน ชาวนา ย่อมนำส่วนเหลือกินเหลือใช้ไปขาย สู่ระบบตลาด ชุดวิถีกรรมการแลกเปลี่ยนกำลังอ่อนพลั้งลงมาก และชุดวิถีกรรมการค้าแบบทุนนิยมทรงพลังมาก หากมีการเชื่อมโยงปรับถ่ายความรู้การแลกเปลี่ยนมาใช้อีกครั้งหนึ่ง จะทำให้ช่วยปรับสมดุลการแพร่กระจายผลผลิตได้ โอกาสตรงนี้เป็นโอกาสของกองทุนหมู่บ้านที่ควรคิดทำต่อไป หรืออย่างน้อยได้สร้างชุดความรู้ในเรื่องการตลาด ผลผลิตจากสวนให้ชาวสวนรู้เท่าทันเทคนิค กลไก การตลาดแบบทุนนิยม สร้างอำนาจการต่อรอง เพราะระบบการแลกเปลี่ยนแบบโบราณของแลกของยืนอยู่บนระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เท่าเทียมกันระหว่างชาวสวนกับชาวนา เมื่อใช้ผลไม้ ผัก แลกข้าว และแอบอิงอยู่ด้วยหลักศาสนาที่แลกเปลี่ยนของกันเพื่อช่วยเหลือกัน ให้ออกหมู่บ้านหนึ่งด้วยอยู่ได้ในของอยู่ของกันแต่ถ้าวิถีกรรมการแลกเปลี่ยนของแลกของหมุดความสำคัญลงในสังคม ชาวนา ชาวสวน คนจะพึงการขยายผลผลิต การสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (construction of power-relations) ชุดใหม่ ค่อนข้างปราภูมิขึ้นกว่าอยู่บนหลักความไม่เท่าเทียมกัน ส่วนเกินของชาวสวน จึงถูกดูไปด้วยพลังอำนาจการค้า ที่ผู้ซื้อมีอำนาจเหนือกว่ากองทุนหมู่บ้านจึงควรมีรูปแบบกิจกรรมให้คนรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนกันให้มากขึ้น หรือส่งเสริมให้มีคู่แลกเปลี่ยนของกันให้มาก จะเป็นการปรับแกนอำนาจแบบแนวตั้ง จากชาวสวนถึงพ่อค้า มาสู่ระบบอำนาจหลากหลาย รัฐก็จะมี

เวลาไปทำงานอื่นที่สำคัญๆ แทนที่จะมาตั้งกฎกติกา ควบคุมราคานิ่งค้าง จัดระเบียบการค้า หรือแม้แต่การแก้ปัญหาการประท้วงราคายังคงต้องมีทุกๆ กลุ่มเก็บเกี่ยว

สายนำ้กับความรู้การประรูปผลไม้

ชาวสวนใบราณคดองกระหงต้องทนอยู่กับสภาพผลไม้หลักมีราคากลุ่มนาน ละมุน ราคารับซื้อที่ปากสวนเพียงกิโลกรัมละ 3.50-5 บาท ส่วนน้ำในลำน้ำยมจากอดีตที่เคยอุดมสมบูรณ์ป่าสักว้อยที่เคยจับทำน้ำปลาในครัวเรือนได้ บัดนี้ได้สูญพันธุ์ไปแล้วที่เพียงท่ำหาก พาปุ่ยมาให้สวนใบราณ ในปี พ.ศ.2538 กับปี พ.ศ.2545 กลับเป็นสายนำ้ท่วมทัน ทำความเสียหายให้แก่ชาวสวนใบราณ คนทำกล้วยตานี และต้นเพกา สายนำ้เดิม ที่เคยเป็นที่สะสมความรู้ วัฒนธรรมการค้าทางน้ำ ค่อยๆ หายไป คงเหลือเฉพาะสวนใบราณ แต่ราคากดต่ำตลอดมา และผลไม้ในสวนมีหลักหอยชนิด แต่ได้มีปัญหาในการผลิต ถ้ามองในสายตาระบบหุนนิยมขาดความรู้เทคโนโลยีในการผลิต ขาดเงินทุน ขาดแคลนน้ำ ดินเสื่อม ค่าแรงงานไม่เหมาะสม และขาดการรวมกลุ่มของเกษตรกร รวมทั้งภัยธรรมชาติ โรค แมลง ปัญหาด้านตลาดสำหรับคดองกระหง คุณภาพของผลไม้ยังตรงใจตามความต้องการของตลาด ยกเว้นละมุน มะปราง ขาดข้อมูลการตลาด ไร้การประชาสัมพันธ์ชาวสวนอยู่ในปัญหามอดะ คือ ขาดอำนาจการต่อรอง ส่วนตลาดผลไม้ส่งออกหัวงพึงพาได้ยาก เพราะต้องไปผ่านด่านการกีดกันทางการค้า มาตรฐานอาหาร การขนส่ง บรรจุภัณฑ์ และเครื่องข่ายการค้าต่างประเทศ

ในที่สุดการปรับตัวได้เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของแม่บ้านคดองกระหง มีแม่เขมจิรา เจ้มแข็ง อายุ 53 ปี เป็นผู้นำ คณะผู้ริเริ่มแรกฯ มี นางพอใจ ฉัตรพร รองประธาน นางปวารภ วิเศษ เลขานุการ นางสาวสกุล กลมทับ เหรัญญิก และ นางสาวอุสรา ผ้าทอง เป็นประชาสัมพันธ์ หวังจะประรูปผลไม้ในท้องถิ่น หารายได้ให้กับครอบครัว โดยคำนึงถึงคุณค่าทางโภชนาการ และคุณค่าในทางยาสมุนไพร จึงได้ทำการประรูป น้ำผลไม้ น้ำเพกา น้ำกระเจี่ยบ การทำขันนุน อบกรอบ และการทำไวน์ผลไม้ ไวน์ละมุน

ความรู้การทำไวน์ เริ่มจากประเพณีการดื่มกิน ในการเลี้ยงของงานบุญในหมู่บ้าน ชายจะดื่มเครื่องดื่มสาโท เหล้าขาว หญิงไม่มีเครื่องดื่ม จึงทดลองทำกรวยแล้ว แต่ดื่มไม่ได้แรง แอลกอฮอล์สูงเกินไป รสขม

กรวยแล้ว ตอนแรกเรียกว่า “กรวยผสมผลไม้” เมื่อ 3 ปีที่แล้วพอดีทางเจ้าหน้าที่เกษตรฯ อำเภอสวารคโลกเข้ามาในหมู่บ้าน พบร่วมกับกรวยแล้ว ประกอบกับที่สวนใบราณมีผลไม้มาก จึงส่งเสริมทำต่อ

เดิมการทำกรวยแล้ว ทำคล้ายเหล้าขาวแต่ต้องใช้ถุงเป็นห่วงผสม ทำเป็นเหล้าขาวจะใส่ถุงขม ใส่น้ำปูน หมัก 15 วัน เมื่อขาวเหนียวลดอยก็เติมน้ำ ข้าวเหนียววนิล่งสูก

แล้วใช้ข้าวเหนียวรวมไม่เจาะจงสายพันธุ์ ภาชนะหมักใช้ถ้วยหมัก ช่องน้ำปลาโบราณ แล้วนำไปปลับเจ้าน้ำที่ผังดิน จนน้ำไว้ สมัยลูกแบ่งลูกละ 1 บาท หาซื้อจากนอกรามบ้าน หลังเติมน้ำเขามาบ่มต่ออีก 5 วัน แล้วนำมาผสานผลไม้ที่บ่นไว้แล้ว มาผสมกันแล้วกรอง แล้วเอาไปอุ่น ทิ้งให้น้ำเย็นก่อนเป็นอันพร้อมดีม กระแซ่ผลไม้มีเชือเสียงในงานกฐิน งานผ้าป่า งานสงกรานต์ หลายวันกว่า 20 ปี ภูมิปัญญาตรงนี้มีได้สูญหาย แพ้พ่ายทุนนิยม อย่างน้อยได้ช่วยชีวิตชาวยาวบ้านคลองกระวง มิให้ดีเมืองแล้ว ซึ่งอาจมีสารเคมีผสมดีมแล้วบวม ชาวบ้านเข้าใจว่า เข้าไปปั่ยลงไป และประหดเงินอกราบ้านเพราะผลไม้เป็นของส่วน สินีกระแซ่ผลไม้สายงาน ถ้าผสานมุดออกสีเหลือง ถ้าชมพู่ ออกสีชมพู หมายกับงานมงคล แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ กลิ่นหอม รสชาติดี และที่สำคัญในตำบลลื่นไม่มีใครทำเพราะขาดผลไม้

จากกระแซ่ผลไม้สายขوبสุ่วเน่ผลไม้ แม่เขมจิราได้เคยเรียนวิธีทำเหล้ามาตั้งแต่ งานแม่ตาย 10 กว่าปีมาแล้ว เห็นเข้าต้มกัน ทางเกษตรมาแนะนำว่าอาจลองทำให้เปลี่ยนจากลูกแบง มาเป็นใช้ตัววิสต์ ยีสต์สตดชื่อจากกรุงเทพฯ ขาดละ 25 บาท มาเพาะเชือ แบบหนึ่งได้ 3 ถัง น้ำ 20 ลิตรต่อถังเริ่มจากมุด ได้ไวน์แล้วใส่ขวดน้ำปลา เป็นที่酵มาก แต่ยังเชย เพราะเป็นขวดน้ำปลา แม่เขมจิราไม่ยอมแพ้ได้พยายามนำกลุ่มแม่บ้านหาความรู้เพิ่มเติมในที่สุดได้พบกับอาจารย์จากทางเกษตร ได้ความรู้สัมยใหม่ในการทำไวน์ ผสมผสานกับภูมิปัญญา ดังเดิม และลงมือผลิตไวน์ ดังนี้

1. การเตรียมผลไม้ ทางวิชาการแนะนำให้ใช้เครื่องบีบ แม่เขมจิราเล่าว่า

“ทุกวันนี้เครื่องมือยังไม่ได้ใช้เลย ใช้ครกตำนี่ไง
ครั้งแรกนะ อาจารย์เข้าสอนก่อน ใช้เครื่องบีบบีบไม้เขานี่
มันจะชุ่น แบบมันจะเอียดเกิน มันชุ่นไม่ค่อยใส
สูตรไม่ได้ อาจารย์สอนบางทีก็ต้องดัดแปลงบ้างไม่ตาม”

ผลไม้ที่ใช้ทำไวน์มาแล้วของกลุ่มแม่บ้าน ประมาณ 13 ชนิด มีการเตรียมผลไม้ดังนี้

- 1) ละมุด ใช้ครกตำ
- 2) ชมพู่ ใช้ครกตำ
- 3) กระเจี๊ยบ ต้มขยำน้ำ
- 4) มะปีวง ปอกเปลือก
- 5) กระท้อน ใช้ครกตำ
- 6) มะกอกน้ำ ใช้ครกตำ

- 7) มะขามป้อม ใช้ครกตำ
- 8) กระชายดำ ใช้ครกตำ
- 9) ดอกอัญชัญ ต้มขยำน้ำ
- 10) ลูกยอ ใช้ครกตำ
- 11) หว้า ต้มขยำน้ำ
- 12) มะยม ใช้ครกตำ
- 13) น้ำมะพร้าวหอม ต้ม (อยู่ระหว่างทดลองทำ)

ครกที่ใช้ทำเป็นคราสสะօด คือ ครกโบราณ ตำได้รวดเร็ว ละเอียด กลุ่มแม่บ้านจึงนิยมมากในอนาคตอาจมีเครื่องบีบ เครื่องคั้นน้ำ

2. การทำความสะอาดภาชนะ ใช้การต้มน้ำร้อนลวก เผาไฟ และน้ำยาล้างทำความสะอาด ทั้ง ภาชนะหมัก ครก ท่องากลันน้ำ ขาด

3. ยีสต์ ใช้ยีสต์สดบราจุขวด ระยะหลังๆ ใช้ยีสต์ผง

4. การเตรียมน้ำเชื้อ หรือ สถาทเตอร์ ใช้หมักแทนเลสต้ม ระยะแรกไม่มีเครื่องวัดใช้การชั่ง น้ำผลไม้และเชื้อ 4 กิโลกรัม ต่อน้ำ 20 ลิตร และน้ำตาลทรายแดง 3.5 กิโลกรัม ถ้าเป็นกระเจีบเพิ่มน้ำตาลเป็น 4 กิโลกรัม ต้มเดือดเวลาให้พอคุ่น ๆ เคماไส้ถัง 20 ลิตร ที่ผ่านการฆ่าเชื้อด้วยการลวกน้ำร้อนแล้ว (ถังใบนี้จะใช้เพียง 3 ครั้ง) ปล่อยค้างคืนวันรุ่งขึ้นใส่ยีสต์จำนวน 1 แบน แม่เขมจิราไม่นิยมนำยีสต์หมักโดยตรงด้วยการเขี่ย เพราะจะไม่เสมอ กันทางด้านรสชาติ จึงใช้การเตรียมน้ำเชื้อ ระหว่างเพาะน้ำเชื้อไว้ประมาณ 15 วัน จากนั้นชั่งน้ำเชื้อ 2 กิโลกรัม เทลงไปในน้ำผลไม้ที่เตรียมเมื่อตอนเตรียมน้ำเชื้อ ใส่ได้ 4 ถัง ขนาด 20 ลิตร หมักไว้ 15 วัน

5. การวัดความหวาน การเติมน้ำตาล เมื่อหมักได้ 15 วัน วัดความหวานด้วยริแฟค เติมเตอร์ มีหน่วยวัดเป็นองศาบริกส์ ($^{\circ}$ BRIX) ถ้าสมมัยไม่มีเครื่องมือใช้เติมน้ำตาล 1 กิโลกรัม ต่อ 5 ลิตร ปอกติกลุ่มแม่บ้านต้องให้ความหวาน บริกส์ ระหว่าง 18 บริกส์ ส่วนแรงแอลกอฮอล์ ถ้าเป็น 4 ดีกรี ต้องเติมน้ำขับให้เป็น 7 ดีกรี รวมนี้แม่เขมจิราชำนาญมากขนาดซึมได้ และตรงกับเครื่องมือวัดบ่อยๆ

6. การปรับความเป็นกรดต่าง อาจให้เปรี้ยวโดยใส่กรดมะนาวตรงนี้ใช้กระดาษลิสมัล วัดดูสี

7. การหยุดการหมัก ใส่สารตกต柙อน 1 ช้อนแกง ต่อ 20 ลิตร คือ 1 ถัง กรองด้วยผ้าดิบ แล้วต้มน้ำ 60 องศาเซลเซียส

8. การบ่ม ใช้ถังสแตนเลสขนาด 350 ลิตร ตอนน้ำกลุ่มแม่บ้านมีจำนวน 11 ถัง นำไวน์ที่หยุดการหมักมาบ่มต่อในถังอีก 3-4 เดือน ถ้าบ่มได้ 1 ปี 2 ปี ยิ่งดี

9. การบรรจุขวด นำขวดล้างแล้ววางในภาชนะใส่น้ำร้อนภายนอก ใช้ผ้าขาวกรองน้ำในน้ำที่ปั่นแล้วถ่ายลงในขวดขนาดเล็ก 630 ซีซี หรือขนาดขนาดใหญ่ 750 ซีซี แล้วน้ำออกเชือกคั่งด้วยการนำขวดลงแข่น้ำเย็น ตั้งเลี้ยงไว้ในลังเป็นอันเสร็จกระบวนการ

แม่กัล้มแม่บ้านจะสามารถผลิตไวน์ได้ในระยะปี 2545 ก็มิอาจนำออกจำหน่ายได้ เพราะยังรอขั้นตอนของแสตมป์สุราเช่น จากทางสรรพสามิต และต้องมีการขออนุญาตทำสุรา เช่นและผลิตภัณฑ์ตามประกาศกระทรวงการคลัง เรื่อง วิธีการบริหารงานสุรา พ.ศ.2544 (ฉบับที่ 3) คิดโครงสร้างต้นทุน กลุ่มแม่บ้านจึงต้องแปรสภาพมาเป็น สนกรณ์การเกษตรแม่บ้านคลองกระหง จำกัด จัดสร้างสถานที่ผลิต บ่อบำบัดน้ำเสีย เครื่องมือ อุปกรณ์ ให้ครบ และให้ทางสรรพสามิต มาตรวจเสียก่อน รวมทั้งจะต้องนำสุราเช่น คือไวน์ผลไม้ไปตรวจคุณภาพไวน์ที่นำตรวจสอบคุณภาพมี 7 ชนิด ตอนแรกนำไปที่เชียงใหม่ เข้าคิดค่าตรวจตัวอย่างละ 7000 บาท 7 ชนิด คุณดูแล้วเป็นเงินมากเกินไป จึงนำไปขอนแก่น ทางนี้คิดตัวอย่างละ 4000 บาท ก็จะรอไว้ก่อน สุดท้ายนำมารตรวจที่กรมสรรพสามิต กรุงเทพ นำมานินิลละ 4 ขวด เมื่อตรวจผ่านทางกรมสรรพสามิต มีหนังสือแจ้งมาจังหวัดสุโขทัย ทางสรรพสามิตได้ติดต่อให้ไปเบิกแสตมป์ จึงได้เบิกแสตมป์สุราเช่น ไวน์ขวดเล็ก ต กดงละ 8 บาท เบิกมา 100 ดวง ขวดใหญ่ต้องติดแสตมป์สุราเช่นดวงละ 14 บาท เบิกมา 500 ดวง แม้สหกรณ์ฯ จะยังไม่นำไวน์ไปจำหน่ายแต่รู้สึกได้เงินแสตมป์เข้ารัฐไปก่อนแล้ว จำนวน 7800 บาท นี่คือประโยชน์ของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือไม่

สำหรับต้นทุนการผลิตไวน์ผลไม้ “ศรียมนา” สนับสนุนการเกษตรรวมบ้านคลองกระหง ได้ปรึกษาทางผู้อ้าวโส และปราชญ์ชาวบ้านตกลงจะใช้ชื่อไวน์ว่า “ศรียมนา” คือ ใช้แม่น้ำยม ตามชื่อในศิลาจารึก ในคลอก และใช้ “นกจูก” บินอยู่เหนือแม่น้ำยม เพราะแต่เดิมสมัยก่อนในสวนโบราณจะมีนกหัวจุกมากมายเป็นสัญลักษณ์ของสวนโบราณ เหล่านี้เป็นทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม ที่ชุมชนให้มาด้วยความรักกับชาวคลองกระหง ส่วนทุนเงินตรา การผลิตไวน์ แรงแอลกอฮอล์ 8 ดีกรี ขนาดบรรจุภาชนะ 630 ซีซี ตกล 29.3 และขนาด 750 ซีซี ตกล 52 บท โดยมีรายละเอียดดังนี้

รายการ	ราคา (ขนาด 630 ซีซี)	ราคา (ขนาด 750 ซีซี)
1. ต้นทุนวัตถุอิบ		
- ผลไม้	.75	.93
- น้ำตาล	2.6	3.25
- ยีสต์	1.75	2.13
- กรรมมะนาว, เบนโทไนท์	.5	.62
- น้ำ	.25	.25
2. ค่าแรงงาน, เชื้อเพลิง	4	5
3. ค่าภาษีนำเข้า	5	16.5
4. ค่าน้ำ, ค่าไฟ ฯลฯ	1.45	2
5. กำไร	21.3	7
6. ภาษี		
- สุรารตามมูลค่า	7.34	13.02
- ภาษีท่องถิน	1.73	1.30
7. รวมทั้งหมด	29.3 (ประมาณ)	52.0

ทุนเงินตราได้จากการสมัครเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ และทุนจากการระดมทุนของกลุ่มแม่บ้านเดิม และสมัยแรกๆ ทำมะม่วงเชื่อมเป็นเส้นยาว ๆ ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ เริ่มจาก 200 หุ้น ในวงเงิน 32,000 บาท เคยปันผลไปแล้ว 57,000 บาท มีสมาชิก 129 คน ขณะนี้มีเงินทุน 190,000 บาท ลงอยู่ในอุปกรณ์หลายชนิด

การรวมกลุ่มทำกิจกรรมของแม่บ้านหลายแห่งไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขาดทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมที่คลองกระทงมีทุนชุมชนเดิมเป็นสวน และระบบความรู้ของสวนโบราณในวิถีชีวิต เมื่อรวมกลุ่มจึงไปได้พอกสมควร เนื่องจากการมีทุนชุมชน ทำให้การต่อยอดกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเป็นไปได้อย่างเข้มแข็ง เพราะระบบความรู้สวนโบราณที่ให้คนเมืองต่อ กัน เอื้อเพื่อกัน ราคายอดไม่ทิ่กลุ่มแม่บ้านรับซื้อมาแพงรูปจะสูงกว่าราคคลาด 1 บาท เสมอ เพื่อเป็นการซ่วยเหลือชาวสวน การรวมกลุ่มของแม่บ้านจะมีภูมิฐานที่ร่วมกัน มีกระบวนการในรูปสหกรณ์ จำนวน 7 คน วาระ 4 ปี และเลือกตั้งกรรมการใหม่

การสร้างความรู้จากการนิ่งลุ่มแม่บ้านชาวสวน ได้สร้างความรู้สองชุด ชุดแรก ความรู้ว่าด้วยการแปรรูปผลไม้ และการผลิตไวน์ผลไม้ไทยพื้นบ้าน ซึ่งเริ่มจากภูมิปัญญากราชเช่น มาจนถึงไวน์

ชุดสอง ความรู้ว่าด้วยการรวมกลุ่มต่อรองกับทางรัฐ ในรูปกลุ่มแม่บ้านและสหกรณ์ การเกษตรและบ้าน ตั้งแต่ระบบการผลิต การตลาด ซึ่งอาศัยอุปกรณ์นิทรรศการ งานหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ งานของ รถส. ตามต่างจังหวัด รู้จักติดต่อกับภาครัฐ หน่วยงานของรัฐซึ่งทำให้เป็นพื้นฐานในการทำงานกองทุนหมู่บ้านในภาคหน้าต่อไปได้

ความรู้ที่ทางกลุ่มจะสร้างต่ออีกได้แก่การร่วมกับ หมู่ 8 ทำการจักรสาน ทำที่ทิวทั่ว ขาดไวน์ โดยใช้ปลอกกลั่วยที่ได้จากการตากลำต้นกลั่วยแห้งแล้วไปสานกระเช้าไวน์ ราคาทดลองขณะนี้อยู่ในละ 50 บาท แต่การสานยากที่การขึ้นรูป จากกันกระเช้า แต่ทาง หมู่ 8 ขึ้นรูปกันกระเช้าไม่ได้ กำลังติดต่อหาครุมาสตอน

ภายในชุมชนระบบโรงเรียน อาทิ โรงเรียนมัธยมสวรรค์อนันต์ โรงเรียนมัธยมศรีสำโรง อยู่ระหว่างส่งนักเรียนมาเรียนรู้การผลิตน้ำผลไม้จากทางกลุ่มแม่บ้าน ที่เป็นการปรับตัวทางความรู้ การแปรรูปในชุมชน ทั้งชุมชนไม่ว่าจะเป็นบ้าน โรงเรียน และหน่วยราชการที่หน่วยงานเข้ามาสนับสนุนทุนเงิน และความรู้ ประกอบกันขึ้นเป็นเครือข่ายและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ ออกไป ทำให้คนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ตลอดเวลา

การค้าทางน้ำ ทุนทางเศรษฐกิจการเริ่มกระบวนการสหกรณ์

ชุมชนคลองกรุงดังเดิม คนค้าขายอยู่กับตลาดสวรรค์โภคและตลาดสุโขทัย การค้าทางน้ำเกี่ยวข้องกับบริษัท สมปทานไม่ ในเขตเมืองแพร่ ไม่ซุกจะถูกขักกลงลำน้ำยม มัดเป็นแพไม่ซุก แล้วถือล่องมาตั้งแต่เมืองแพร่ ถึงแก่หลวงจะต้องมัดแบบซุกใหม่อีกครั้ง เพราะแพใหญ่ผ่านแก่งหลวงไม่ได้ เป็นที่มาของอาชีพ คนถือแพซุก รับจ้างกับทางผู้ทำไม้การค้าขายทางน้ำระหว่างหัวเมืองสุโขทัยกับบ้านคลองกรุง และอำเภอสวรรค์โภค มีความสำคัญมากในอดีต โดยเฉพาะเด็นทางน้ำ ตามลำน้ำยมที่ล่องลงมาสุโขทัย ถึงปากน้ำโพมุงสูหัวเมืองทางภาคกลาง สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา มุ่งสู่กรุงเทพฯ ในขั้ล่อง และเด็นทางเดิมware ลพบุรีในขั้น ในความรับรู้ของชาวเรือคลองกรุงที่เด็นทางค้ากลั่ยตากคลองกรุง ขันลือซือ โดยสมัยนั้นยังไม่มีกลั่ยตากบางกะทุ่มพิชณ์โภค

ชนิดเรือที่ชาวคลองกรุงใช้เป็นเรือมูล เรือไฟมา ขนาดปากเรือปานกลาง ถึงขนาดเล็ก ถือ 3-4 วา เป็นขนาดเหมาะสมที่จะตั้งเรือบนรากกลั่ยตากขนาดใหญ่ในท้องเรือได้ประมาณ 2 เสวี่ยน การค้าลีค้ายาว่าทำไม้การค้าทางน้ำจึงยังอยู่ได้ช่วงที่สวรรค์โภคไม่เด็นทางรถไฟแล้ว ได้แก่ ตัวสินค้าที่เป็นกลั่ยตาก เป็นอาหารหวานสำหรับชาวนาช่วงฤดูทำนา และ

เกี่ยวข้าวในเขตหัวเมืองภาคกลาง ล่องกล้วยตาก คลองกระหง ลงมาเท่าไร ก็จะขายได้หมด ทุกครั้งไม่มีเหลือกลับไป ซึ่งความตื่นของจำนวนเรือ 10 ลำ ที่มีอยู่ทั้งหมู่บ้านโดยประมาณจะ ล่องเฉพาะดูน้ำหลาก มีข้อสังเกตว่า ดูน้ำหลาก ชาวสวนมีได้มีภาระทำนา เหมือนชาวนา นอกจากการทางสวนรับน้ำแล้ว จะเป็นการบำรุงรักษาสวนตามปกติ คนจึงล่องเรือได้ และล่อง ได้เฉพาะบ้านที่มีทุนต่อ/ซื้อเรือเท่านั้น กระแสน้ำนิยมที่เหลบบ่าเข้าสวรรค์โลก กับทางรถไฟช่วง ต้น ๆ จึงไม่ส่งผลต่อการค้ากล้วยตากคลองกระหง ดูน้ำหลาก ได้แก่ ต้นเดือน 6 ล่องไป ถึงหน้าแล้ง เดือน 1 เดือน 2 ปีละ 3-4 เที่ยวต่อลำ แม่จำป้า เล่าว่า หนึ่งปีจึงมีเงินเข้าหมู่บ้าน คลองกระหงจากกล้วยตากเป็นจำนวนมาก ไม่นับรวมการนำเงินขายกล้วยตาก ซึ่งสินค้าขึ้น มาขายที่ได้กำไรมากนัก มากล่อยขายตามตลาดสุโขทัย ปากแตร กำไรนีพ่อเป็นค่าจ้างเรือ อย่าง และค่าอาหารระหว่างเดินทางกลับ จุดนี้นับเป็นกระบวนการสะสมทุนริมต้น ในอดีต สำหรับกลุ่มคนค้าทางน้ำ คิดการค้าทางน้ำที่ผู้จัดสงสัยว่าทำไม่ไม่เกิดความมั่งคั่ง เมื่อคน การค้าทางเรือของอังกฤษ หรือชาติตะวันตก เช่น บริษัท อีสเออเรีย เนื่องจากว่าตัวสินค้ามีได้มี หลากหลาย และไม่มีการรวมสินค้าเป็นโกลดังใหญ่ หรือมีบริษัทใหญ่ แต่ชาวเรือคลองกระหง สมัยนั้นต่างคนต่างค้าภายในครอบครัว ที่มีเรือเพียงลำเดียว หรือสองลำอีกทั้งสินค้าก็บวิกัด อยู่แต่เพียงหัวเมืองภาคกลาง มิได้เป็นสินค้าที่ตะวันตกต้องการ คือไม่เป็นสินค้าส่งออก เช่น ไม้สัก ดีบุก ตรวน เอ่องคือกุญแจ ที่เป็นรหัสทางวัฒนธรรมการค้าของคลองกระหง และเป็นที่มา ของเศรษฐกิจแบบพ่อเพียง ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า การทำมาหากิน แต่เพียงพ่อ หมุดกล้วยก็หยุด ทำ หมุดน้ำในลำน้ำยมก็หยุดล่องสินค้า

การค้าทางน้ำของชาวคลองกระหงถือว่าอยู่ในขั้นพ่ออยู่พอกิน ประสบการณ์การค้า ทางน้ำ ได้สร้างความรู้อย่างน้อยสองชุด

ประการแรกการสร้างความรู้เกี่ยวกับการล่องเรือ คนที่จะล่องได้ ต้องผ่านการ เรียนรู้ การว่ายน้ำ ใช้ร่างกายสัมผัสถกบกระแสน้ำ ทำให้ได้เรียนรู้ กระแสน้ำโดยตรงผ่านการต่อ แพตั้งแต่ครั้งถือชุ่ง ช่วงถือแพ ชุ่ง มีเรื่องสนุกเล่ากันว่า เวลาแพไม่ชุ่งมาก ๆ บางครั้งคนก็ อาจลงไปเก็บไม่ทันอยมาเกย์ติงมาเลือยใช้ได้เพราะพวนดแพไม่เข้าไปไม่หมด โดยที่ใน ความรับรู้ชาวบ้านไม่ถือเป็นการลากไม่เป็นการนำไม่ไปใช้ประโยชน์ ช่วงการล่องเรือ ต้องรู้กฎ ธรรมชาติ คือเรื่องน้ำ กระแสน้ำ เวลาเมื่อแพไม่ชุ่งขนาดใหญ่ ชาวเรือคลองกระหงที่มีเรือมอญ เรือไฟฟ้า ต้องคัดเรือให้ห่างออกไปมิฉะนั้นแบบอาจเสยให้เรือขึ้นเกย์ติงได้ เพราะมอแพไม่มี มาก ขัดให้เรือเล็ก ๆ กระเด็นได้ แต่มีถือเป็นเรื่องยากที่จะเรียนรู้ ปัญหาจริง ๆ เกิดจากมนุษย์ มากกว่า กล่าวคือ เมื่อมีการสร้างเขื่อนชัยนาท มีประตูน้ำ ทำให้การสัญจรทางน้ำลำบาก หลายคนเริ่มเลิกกิจการเดินเรือค้าทางน้ำ ช่วงมีเขื่อนชัยนาท ประกอบกับถนนเส้นทาง คมนาคมทางบก เริ่มดีขึ้น มีการสร้างเส้นทางติดต่อกับตัวจังหวัดรวดเร็วกว่าทางเรือการค้า

ทางเรือจึงเริ่มลดน้อยลง เรื่อยๆ จนปัจจุบันไม่มีเรือมา หรือไม่ นำกลับยังตาก ในลำน้ำยม สำหรับชาวคลองกระทงอีกเลย จากนั้นวิถีการดำรงชีวิตจากคนเดยค้าขายทางเรือจึงเปลี่ยนไป สู่การทำสวนและค้าขายทางบก

ประการที่สอง การสร้างความรู้การค้า จากการค้าทางเรือ ทำให้เกิดประสบการณ์ การค้าขายเกิดขึ้นกับคนบ้านคลองกระทง มีผลไปถึงกระบวนการสะสมทุน ซึ่งทางการหาทุน ทำการค้า ทำสวน และซื้อที่ดินทำสวน สินค้าที่เป็นกลัวยตากคลองกระทง เป็นสินค้าของชาวบ้านคลองกระทง ที่เจ้าของเรือรวมไป พร้อมๆ กับกลัวของสวนตัวเอง ซึ่งราคาก้อนแม่ จำปา สมุนไพร อยู่ไม่ถึง 20 ปี คือ ราษฎร 2490 กลัวยตากรับซื้อกิโลกรัมละ 3-4 บาท ล่องไปสองเสวี่ยน ก็ทำให้มีประสบการณ์การทำ คือ รู้หลักการรับรวมและการใช้เงินทุนเพื่อ การค้า กลัวยตากคลองกระทงที่ล่องลงไปมักระหว่างที่เมือง สิงห์บุรี อ่างทอง หรือ พระนครศรีอยุธยา จากนั้นจะยอมตีเรือเปล่าลงกรุงเทพ เพื่อซื้อสินค้าขึ้นมาขาย อันได้แก่ มะพร้าวแห้ง เกลือ ปูเค็ม ห้อมแห้ง น้ำตาลมะพร้าว เรียกว่าได้เงินจากการขายกลัวยตากจะไม่ด่วนกลับบ้านไปกรุงเทพก่อนไปซื้อสินค้าขึ้นมาขายเอากำไรอีกทodor ในชาเรือขึ้นสูบทัย ความรู้ในการใช้เงินเพื่อทำทุน หรือลงทุนการค้า จึงเกิดขึ้น คนคลองกระทงเรียนรู้ คุณค่าของทุน และนำกำไรไปซื้อข้าวของที่ดิน หรือพันธุ์ไม้ลงสวนที่คลองกระทง กระบวนการสะสมทุนจึงเกิดขึ้น เพราะมีกำไร พอที่จะสะสมได้ สองผลให้ก่อรุ่มค้าทางเรือมีฐานะดี และกลายเป็นชาวสวนฐานะดีในเวลาต่อมา คนกลุ่มนี้จึงเข้าใจมีมุ่งมองต่อกรุงทุนหมู่บ้านในฐานะเงินทุน เพื่อทำมาหากินมีได้มองเป็นเงินหากค่าน้ำเงินเสียงอย่างที่คนเมืองมองว่า รัฐบาล/พระรัชต์ ได้โปรดเงินหากค่าน้ำเงินเสียงแต่เพียงมิติเดียว

กระบวนการสะสมทุนของชุมชน

กระบวนการสะสมทุนของชุมชนในยุคปัจจุบัน ยุคที่สังคมและวิถีชีวิตชาวไทยเลือกเริ่ม gly เป็นสังคมในแบบทุนนิยม มีการบริโภคและระบบตลาดชัดเจน ในสมการทางเศรษฐกิจศาสตร์ปัจจุบันนิยม เงินออมเท่ากับรายได้หักลบด้วยรายจ่าย และเมื่อมีเงินออม คนจึงนำไปลงทุน การที่คนมีรายได้ เหลือจากการหักรายจ่ายเท่านั้นจึงจะสะสมทุนได้ หมายความว่า ถ้าทำสวนโปรดอย่างเดียวจะต้องมีรายได้จากการขายในสวนหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือมากกว่ารายจ่าย คือทำสวนมีกำไร หรือถ้าทำงานรับจ้างค่าแรงงานใน 1 วัน หักค่าใช้จ่ายประจำวันแล้ว มีเงินเหลือจึงจะสะสมทุนได้ ทราบได้ที่ค่าแรงยังน้อยกว่าค่าใช้จ่ายของตัวเองใน 1 วัน คนก็จะจุดดักด้านต่อไป เว้นแต่จะมีสวัสดิการหรือลดรายจ่ายลงมา หรือสร้างงานใหม่เพิ่มขึ้น คือ ถ้าทำสวนก็ต้องรับจ้างด้วย หรือรวมผลไม้ไปขายตลาดต่างท้องถิ่นด้วย เพื่อให้รายได้เข้าครัวเรือนหลายทาง หรือเพิ่มผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ และราคาน้ำขายได้ให้สูงขึ้น ซึ่งทำ

ได้ค่อนข้างลำบาก เพราะมือที่มองไม่เห็นไม่ค่อยสามารถช่วยเกษตรกร เว้นแต่จะรวมกลุ่มเป็นกลุ่ม แม่บ้านแปรรูปผลไม้ หรือรวมตัวจัดตั้งสหกรณ์การเกษตร เพื่อเพิ่มช่องทางหาทุนดอกรสีต่ำ มากใช้ผลิต

ทุนเงินตราและแหล่งเงินกู้ของชาวสวน

ในรอบปี พ.ศ.2544 เท่าที่รวบรวมข้อมูลในบ้านคลองกระทง คนจะมีทุนเงินได้จาก การกู้ ส่องประภาก คือ เงินกู้นอกรอบบบ เป็นการพึงพาณิชย์พื้นท้อง เวลาขาดเหลือ มูลค่าการ พึงพาตั้งแต่ 100 – 100,000 บาท โดยมากถ้าขั้นหลักหมื่นและแสน คือการนำเงินพ่อแม่มาซื้อ รถยนต์ หรือปลูกสร้างบ้านหรือซื้อที่ดินหรือส่งลูกเรียน ส่วนเงินจากเลี้ยงตัวไม่ปรากฏ เพราะ ปัจจุบันซื้อขายกันเป็นเงินสด รถปิกอัพคันไหนจ่ายเงินเร็ว ราคادي ชาวสวนจะขายให้คันนั้น โดยขายเป็นรายครั้ง หรือขายเหมา ตามแต่จะตกลงกัน เงินกู้ในระบบ เป็นการกู้จากสถาบัน การเงินมากที่สุด คือ ธนาคารเพื่อการเกษตร บางคนกู้สะสมติดต่อกันมานานจนโคนดที่ดินไว้ ใน บกส. ตลอด ใกล้จะหมดก็จะทำสัญญาต่อ ๆ มา สหกรณ์การเกษตรประจำอำเภอ สวรรคโลกที่มีกำนันช่วย รายรับ เป็นประธานชาวสวนนิยมกู้ ธนาคารพาณิชย์ มีบ้างเล็กน้อย เช่นชาวสวนที่ค้าขายผลไม้และไม่เปิดเผยข้อมูลการกู้เงินช่วยเหลือตามโครงการฟื้นฟูอาชีพ เกษตรกรหลังพักชำระหนี้รายละ 3,000 บาท บ้านคลองกระทงได้มามากมาน 12 ราย ใช้เป็น ทุนซื้อต้นมะกอกน้ำ 92 ต้น ต้นมะปราง 174 ต้น และซื้อปุ๋ย สูตร 15-15-15 จำนวน 750 กิโลกรัม และซื้อปุ๋ยสูตร 46-0-0 อีกเล็กน้อย รวมทั้งทุนจากการกู้นี้ บ้าน ส่วนกองทุนของวัด คลองกระทงยังไม่มีการกู้มาทำสวนในหมู่ 6

ส่วนการเช่าที่ดินทำสวนไม่พบในหมู่บ้านคลองกระทงแต่ ๆ ตำบลใกล้เคียงมีการให้ เช่าสวนในอัตรา 800 – 1,000 บาทต่อไร่ ทั้งนี้ เพราะในหมู่บ้านคลองกระทงชาวสวนอยู่หนาแน่น ไม่ออกอพยพไปหางินที่อื่นจนหมดบ้าน แต่อาจมีคนรุ่นหล่นชาวอูก้าไปเรียนหนังสือ หรือไปทำงานทำในเขตเมืองใหญ่ ก็จะเป็นโอกาสในการสะสมทุนของครอบครัว พ่อค้าชาวสวนที่บ้านคลองกระทงเป็นคนไทยเลื่อง ไม่มีพ่อค้าชาวจีนอยู่ในหมู่บ้านเลย เพราะสวนใหญ่จะเลยไปตั้งรกรากอยู่ที่ตลาดสวรรคโลก คลองกระทงเป็นแหล่งที่ชาวสวนพ่อค้าชาวต่างด้าวจากค่าใช้จ่ายสูง ๆ ได้ระดับหนึ่ง เพราะมีผัก ผลไม้เมือง ในครัวน้ำท่วมปี พ.ศ.2545 ถึงกับทำให้ผักสด ผลไม้สูญเสียขาดแคลน เพราะของออกจากราชภัณฑ์ได้อยู่ร้อยละหนึ่ง

โอกาสการสะสมทุน

ชาวสวนโบราณ

ถ้าชาวสวนโบราณทำประมาณ 4 ไร่ ภายใน 4 ไร่ ประกอบด้วยมะกอก เพกา มะม่วง ส้มโอ ละมุด อย่างละ 25 ตัน รวม 125 ตัน และปลูกกล้วยตานีตัดยอดขายอีก 1 ไร่ ประมาณ 178 ตัน ในรอบปี ชาวสวนโบราณ มีต้นทุนดูแลสวนโบราณ (สวนเก่า) ประมาณ 15,500 บาท ประกอบด้วยค่าปุ๋ย 1,000 บาท ค่าสูบน้ำคัดลงดอย 2,000 บาท ยำบำรุงต้นไม้ 5,000 บาท ค่าแรงงานตัดหญ้าและน้ำมันเชื้อเพลิง 1,000 บาท ค่าต้นพันธุ์ 3,500 บาท ค่าต้นเสริม 3,000 บาท และมีรายได้ในรอบปี พ.ศ.2545 ดังนี้

มะกอก เก็บได้ 1,250 กิโลกรัม ๆ ละ 2.50 บาท	เป็นเงิน	3,125 บาท
เพกา เก็บได้ 322.5 กิโลกรัม ๆ ละ 20 บาท	เป็นเงิน	6,450 บาท
มะม่วง เก็บขายเหมา	เป็นเงิน	5,000 บาท
ส้มโอ เก็บได้ 3,000 ผล ๆ ละ 10 บาท	เป็นเงิน	2,500 บาท
ละมุด เก็บได้ 3,000 กิโลกรัม ๆ ละ 5 บาท	เป็นเงิน	15,000 บาท
ใบตองกล้วยตานี ขายได้ 6,120 กก.	ขายยอดละ 1 บาท	
	เป็นเงิน	6,120 บาท

รายได้ของชาวสวนโบราณจะประมาณ 38,195 บาท หักต้นทุนจำนวน 15,500 บาท จะเหลือเงิน 22,695 บาท เข้าครัวเรือน ทั้งนี้ยังไม่คำนวณต้นทุนค่าแรงงานเก็บผลไม้และซักใบตองแต่เมื่อคำนวณจาก 2 คน สามี-ภริยา ช่วยกันทำสวน จะเหลือรายได้เพียงคนละ 11,347.50 บาท เท่านั้น เมื่อรายได้ต่อปีต่อคนอยู่ในระดับนี้ และยังคงต่อไปโดยน้ำ 4 เข้าไปหารเพรำทำ 4 ไร่ ก็จะยิ่งต่ำลงไปอีก โอกาสที่เงิน 11,347.50 บาท จะเหลือเป็นเงินออมจึงมีโอกาสสั้นอย แต่ชาวสวนโบราณก็อยู่ได้ เพราะมีรายจ่ายน้อยต่อวัน และบางคูอกทำงานรับจ้างในสวนคนอื่น หรือมีลูกส่งเงินมาให้ส่วนหนึ่งหรือหารถปีคอพไปส่งขายที่ตลาดด้วยตนเอง เงื่อนไขที่ต้องของตลาดที่อยู่ไม่ใกล้สวนมากทำให้ชาวสวนโบราณนำผลไม้ออกขายได้ตลอดฤดูกาลเก็บเกี่ยว แม้การใช้การhabกระเชือเดินไปจะสิ้นสุดคล แต่ได้ทดแทนด้วยการบวบ ruth ก่อสร้างทางหรือรยนต์ส่วนบุคคลไปส่งตลาด รวมทั้งมีการขยายขยายต่างจังหวัดด้วย

ชาวสวนรับจ้าง

ชาวสวนรับจ้าง คือ คนรับจ้าง เข้าให้ความหมายตัวเองว่าเป็นชาวสวน แต่ไม่มีที่ดิน ทำกินเป็นกรรมสิทธิ์ของตัวเอง ในรุ่นพ่อแม่อาเจมีแต่กรรมสิทธิ์นั้นหมดไป เพราะอาจออกโอนดไม่ได้ เพราะอยู่ติดตั้งแม่น้ำยม เช่น แม่บลาก จึงต้องมีอาชีพรับจ้างทำงานสวน ตั้งแต่เก็บผล

ไม่ สอยใบตอง ถางสวน หรือบางคนในวัยหนุ่มสาว ออกไปทำงานในกรุงเทพ แล้วกลับมารับ จ้างทำสวนอยู่ที่บ้านคลองกรุง อยู่ที่ไหน ก็สุขสบายไม่เท่าอยู่บ้านเกิดจึงกลับมาทำงานสวน ในหมู่บ้านที่คลองกรุง จึงมีคนรับจ้างอยู่ไม่มาก เพราะเป็นคนในหมู่บ้านไม่เคยมีงานต่างๆ หมู่บ้าน เพราะไม่ชำนาญในการสอยละมุด ซึ่งใบตอง ซึ่งต้องใช้ความรู้ ความชำนาญ เนพะ ตัวสูง รายได้จากการสอยใบตอง วันหนึ่งสอยเต็มที่คนเดียวจะได้ประมาณ 500 ยอดก็เต็มที่แล้ว โดยออกสอยตั้งแต่เช้า แม่เปี๊ง เล่าว่า

“สองimoto ก็ออกได้แล้ว ไม่เข้าถ้าไม่มีน้ำค้างก็ออก เช้าไหนมีน้ำค้าง บางครั้งก็ออกสายสองโมง”

บางครั้งมีการทำงานสอยใบตองเป็นทีม 4 คน ประกอบด้วยคนสอย คนเก็บ คนเลือย คนเรียง ไม่ว่าจะสอย 1 คน หรือ 4 คน จะทำงานเสร็จรวดเร็วมาก ไม่เกินบ่ายสองโมง ถ้า 4 คน จะสอยได้ประมาณ 2,000 ยอด ค่าสอยพันยอดละ 200 บาท จึงแบ่งกันได้คนละ 100 บาทต่อวัน

การรับจ้างสอยละมุด คนที่สายตาดี สายตาดี สูมดเก่งจะสอยได้มาก สมัยก่อนนำข้าวม้าไปประยุกต์ ไล่เมดแดง บนต้น ปัจจุบันทันสมัยใช้ยาสเปรย์ฉีดไล่เมด คนรับจ้างต้องหาซื้อเอง คนละ 1 กระป๋อง สอยละมุดต้องมีความรู้ในการดูผลละมุด ดังนี้

- 1) “โค” ผลละมุดดูว่าจะเหลือ่่งไหม การไก่คือการใช้หัวแม่มืออุดผิวสีน้ำตาลของ ละมุดออกดูเนื้อยื่นชันใน ถ้าผลสุกจะมีสีเหลือง ถ้าดิบจะมีสีเขียว
- 2) สำเกตข้าวละมุด ถ้าข้าวผลละมุดเต่งโตแสดงว่าเป็นผลละมุดอ่อน ถ้าข้าวเล็ก แสดง ว่าละมุดแก่จัด
- 3) ลูกสังเกตผล ถ้าผลละมุดอ่อน ทรงกันผลจะป้านมน ถ้าเป็นผลละมุดสุกทรงกัน ผลจะแหลมยาว มองไก่ๆ ลูกแก่ผลจะยาว ลูกอ่อนผลจะกลม

การเลือกเก็บจะเก็บผลที่ยังไม่สุก เพื่อนำมาบ่มและส่งขาย วิธีเก็บมี 2 แบบ คือ ยืน สอย ด้วยไม้สอย กับขึ้นไปปีลิดบนต้น ค่าแรงสอยละมุด คนสอยได้กิโลรัมละ 1 บาท แต่จะ สอยได้มากที่สุดไม่เกิน 200 กิโลรัมต่อวัน จะได้ค่าจ้าง วันละ 200 บาท งานสอยละมุดนับว่า ได้เงินดีที่สุดในการรับจ้างในสวน แม้เพก้าสอยได้เพียงกิโลรัมละ 3 บาท แต่มีไม่มาก ใน รอบปี คนรับจ้างที่คลองกรุงจึงมีรายได้ ประมาณวันละ 100 บาทขึ้น ในช่วงละมุดออก ช่วง ว่างงานคือเดือนเมษายนถึงตุลาคม จำนวน 7 เดือนจะมีงานจ้าง “จ้างชัวพัก ชัวครู่” คือทำ เพียงครึ่งวันมักจะเป็นงานสอยใบตอง และถางสวน ได้เงินครึ่งวันละ 30-50 บาท ช่วงนี้นับว่า คนรับจ้างลำบาก จึงยังชี้พด้วยอาหารหลักได้แก่ ไข่และปลากระป่อง ผักเที่ยวหาเก็บตามสวน เมื่อเงินรายได้เพียงวันละ 100 บาท จึงทำให้มีเหลือสะสม บางคนต้องรอเงินลูกไปทำงานต่าง

จังหวัดมาเสริมอีกเดือน 1,000 บาท หรืออาจเพิ่งพาพื่นองทางด้านข่าวสาร ค่าใช้จ่ายลูกไปโรงเรียนซ่อมกันยืมกันก่อน รับจ้างได้จะคืนให้ ค่าจ้างที่เหลืออยู่บ้านที่รับจ้างมิได้ เข้าใจว่า เป็นการสะสมทุนแต่ความหมายยิ่งใหญ่ไปกว่านั้น หมายถึงเงินเพื่ออนาคตลูก แม่เบง เห็นว่า

“ถ้าหากได้เราเก็บรอมไว้...รวมไว้เลี้ยงลูก ตอนไม่มีงานรับจ้างเรา ก็เข้าตรงนั้นออกมานี้กัน”

และในใจจริง คนรับจ้างล้วนต้องการมีที่ดินทำกิน มีบ้าน และมีท้องคำเครื่องประดับ แต่เมื่อจะกลัวเป็นหนี้ โดยเห็นว่าถ้าเป็นหนี้เขา ก็ไม่ค่อยมีปัญญาจะหาใช้ เมื่อการสะสมค่อนข้างเกิดขึ้นยาก รวมทั้งช่องทางหาทุนมาสร้างงาน สร้างอาชีพก็ยาก คนรับจ้างจึงมีชีวิตอยู่ต่อไป ด้วยการรับจ้างตลอดชีวิตตั้งแต่วัยสาว จนแก่เฒ่าชาวภาพ และแม้พยาบาลรวมเงินไว้ จะได้เพียง 500-600 บาท เท่านั้น สภาพการเลี้ยงลูกจึงเลี้ยงอด ๆ อยาก ๆ และเส้นทางคนรับจ้างปีที่ 61 ถ้าบางคนโชคดี ฝ่ายปกครองโดยกำหนด ผู้ใหญ่บ้านอาจเสนอขอเงินสงเคราะห์ทางการมาให้เดือนละ 300 บาท แต่แม่เฒ่ายังคงรับจ้างต่อไป บางคนเกือบ 80 ปี ยังเก่งเข้าส่วนได้ และจะเข้าส่วนไปตลอดจนจะปลดเกษยณ์ตัวเอง เพราะส่วนคือวิถีชีวิต แต่สิ่งที่น่าสนใจได้แก่ ความรู้ในการเก็บผลไม้ การฉีกใบตองแห้งที่ติดตัวอยู่กับคนจะหายไปด้วย การฉีกใบตองแห้ง เป็นภูมิปัญญาอีกไม่มีสีียงดังมากและได้ไว

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน ในระบบการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

ตำแหน่งแห่งที่ของกองทุนหมู่บ้าน

ชุมชนชาวสวนบ้านคลองกระทง มีทุนชุมชนหลากหลายในสมัยก่อนการพัฒนาสู่ความทันสมัยผู้คนจะมีความต้องการค้าขายผลไม้ ที่ชาวสวนโบราณ พื้นที่ลุ่มน้ำยมมีสภาพอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้ การก่อตั้งชุมชน วัด มักก่อตั้งตามลำน้ำยม บ้านคลองกระทงก่อตั้งกระจายไปตามลำน้ำ คนทำอยู่ทำกินแบบพอเพียง ทำสวนแลกข้าว อาหาร เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนกับชาวนาในต่างหมู่บ้าน เมื่อเริ่มมีความเจริญคนต้องการข้าวของ ทำให้เร่งจับจอง และขยายพื้นที่ทำไร่ให้มากขึ้น จากป่าพงจึงเริ่มกลายเป็นไร่ ผู้ใหญ่ถูกษ์เห็นว่า ป่าคลองกระทงลดลงมากในช่วง พ.ศ.2491 เป็นต้นมา ทำให้ของป่าเดิม อาทิ เห็ดปากนกแก้ว เห็ดยาง เห็ดหอบ หายไป ยิ่งความเจริญมีมากขึ้นการใช้จ่ายของคนได้ทวีความต้องการข้าวของมากเป็น倍ตามตัว จวบจนไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านคลองกระทง พ.ศ.2517 จึงเป็นปีที่เข้าสู่ยุคความเจริญอย่างแท้จริง การใช้จ่ายเงินในช่วงแรกเป็นการซื้ออุปกรณ์ ข้าวของราคาแพง ประเททเครื่องมือ เครื่องใช้ก่อน นำสังเกตว่า ตัวปัจจัยการผลิตประเททปุ่ย ยา สารเคมีวิทยาศาสตร์ เพื่อการทำสวน มาเริ่มใช้กันมากในช่วง พ.ศ.2534 ตรงนี้นำสินใจมาก เพราะเมื่อคลี่ลายเข้าไปจะเห็นความยั่งยืนของทุนเดิมที่เป็นสวนโบราณ คนใช้วิถีชีวิตและการเรียนรู้ในชีวิตอย่างต่อเนื่อง เป็นจุดแข็งที่วิถีการผลิตแบบสวนการค้ามิอาจใจมติเข้ามาสู่บ้านคลองกระทงได้รวดเร็ว ด้วยการมีฐานเดิมด้านแหล่งอาหารมั่นคง การบริโภคจึงมีอาหารที่หาได้จากสวนโบราณ มีพืชผลถึง 3 ระดับ ระดับเรือนยอดสูงมากได้แก่ มะพร้าว หมาก ไฝ ระดับกลางๆ ได้แก่มะปราง เพกา ละมุด ขันนุน น้อยหน่า ขันล่างถึงพื้นดินได้แก่ กัลวย พืชผัก ขิง ข่า มะนาว พริก มีการเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร เช่น ไก่ หมู ออกหากินตามธรรมชาติ มีการเก็บหาของป่า หน่อไม้ เห็ดต่างๆ มีการทำปลาในลำน้ำยม รวมทั้งการแปรรูปปลาสร้อยเป็นน้ำปลา

เมื่อไฟฟ้าเข้ามาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคเกิดขึ้น คนเริ่มหดหายของป่า เพราะป่าหมด แต่ใช้วิถีออกไปซื้ออาหารแห่ง ข้าว เกลือ น้ำตาล ปลาทู ปลากระป่อง จากตลาดสุขาทัย หรือตลาดค้าเงือกสารคิลอก ตลาดค้าเงือกศรีสำโรง บางบ้านเริ่มแปลงบ้านเป็นเพิงขายของหน้าบ้าน ขายจำพวกของใช้ ของกินง่าย ๆ รวมทั้งเส้นหมี่สำเร็จรูปมาเริ่ม ไก่ ไข่ เป็ด รวมทั้งปัจจุบัน มีระบบขายกับข้าวเรือมาขายในหมู่บ้าน ติดเครื่องขยายเสียงประกาศขายตลอดทางที่เร่ผ่านไป เท่าที่พบบริเวณซื้อขายมีบริเวณเชิงสะพานหน้าวัด มีขายของ 2-3 บ้าน นอกนั้นเป็นบ้านพักอาศัยในสวน ตลาดประจำหมู่บ้านยังไม่เต็ม ต้องออกไปริมน้ำใหญ่ ๆ ถนนกรุงทอง หนองปลาหมก การกระตุ้นการบริโภคอีกปัจจัยที่ได้แก่การมีตลาดนัดที่ปากทางเข้าหมู่บ้านแยกตรงข้าม

กับทางเข้าสนามบินเอกชน คึกคักในช่วงปลายถึงเย็น เนพะวันอาทิตย์และวันอังคาร และหน้าวัดคลองกระทงในวันศุกร์ น่าสังเกตว่าตลาดนัดบ้านคลองกระทงมีการขายกิ่งพันธุ์ไม้ด้วย ทั้งนี้ เพราะพ่อค้า แม่ค้า และคนทำกิ่งพันธุ์ขายทราบว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนส่วนบุราณ

ในครัวของชาวบ้านคลองกระทง นอกจากมีข้าว มะพร้าว น้ำปลา เกลือ เป็นหลักแล้ว อย่างอื่นคนไม่ค่อยนิยมรับประทานไม่ว่าจะเป็นเนื้อหมู เนื้อไก่ ร้านค้ามีเนื้อหมู เนื้อไก่ ขาย แต่คนจะนิยมปูรุ่งอาหารด้วยผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ อย่างหลากหลาย เพราะผักหาได้ง่ายในสวน เงื่อนไขที่ทำให้การบริโภคเปลี่ยนไป ได้แก่ ความเจริญทางด้านไฟฟ้า ถนนทำให้คนมาเร่ขายของได้ และคนไปติดต่อซื้อของที่ตลาดชำนาญได้

เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามาได้เห็นเด็กๆ ของชาวบ้านช่วยกันบริโภคและการแลกเปลี่ยนเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งจะต้องมีการปูรุ่งระบบการผลิตขึ้นมาใหม่ ด้วยการสร้างงานใหม่ หรือเพิ่มเทคนิค วิทยาการใหม่เข้าสู่การผลิต เดิมรูปแบบการพัฒนารากสูตรักษาตัวเป็นอย่างเดียว ให้ก่อนว่า “น้ำให้แล้ว ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” คือรากสูตรากสูตรักษาตัวในตัวโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ชุมชน เร่งสร้างถนนหนทางไฟฟ้า ประปา สร้างเขื่อน สร้างการชลประทาน โดยคิดว่า พอก่อสร้างพื้นฐานดีแล้ว ชาวบ้านจะสร้างระบบการผลิต ระบบอุตสาหกรรมชั้นบท ทดแทนระบบการเกษตร แต่ก้าวมีน้ำชลประทาน มีถนน มีไฟฟ้า เกษตรกร ก็ยังจนอยู่เหมือนเดิม ทำไม่เป็นเช่นนี้ ชาวกะรังวัติศาสตร์เศรษฐกิจ โดยเฉพาะการล้มในวาระวิกฤตเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมาคงชายคำตอบให้ชัดเจน ทรัพยากรไทยมีมาก แต่วัฒนธรรมความคิดสู่พื้นฐานของอุตสาหกรรมเราแทบไม่เคลื่อนไหว การปล่อยกู้ของระบบธนาคารชุมชนการที่ไม่เหมาะสม หรือโครงสร้างทางด้วยมีมากมาย คือกู้แล้วไม่ทำอย่างเต็มที่ตามโครงการที่เสนอขอ กู้เงิน ตรงนี้โครงสร้างของทุนหมู่บ้านจะต่างออกไป เพราะประธานกองทุนหมู่บ้านพร้อมคณะกรรมการ น้ำจากคนในหมู่บ้าน ทราบดีว่าใครเป็นญาติใคร ทำมาหากินอะไร ขี่รถยนต์อะไร หรือที่พูดกันเล่นๆ ว่า ตื่นเช้าใครยืนทำกิจส่วนตัวหันหน้าไปทางทิศไหนยังรู้กัน จึงสามารถตรวจสอบได้ว่า โครงสร้างไปทำจริง หรือไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ เวลาสัมภาษณ์ถ้าถามว่ามีการเชื่อมโครงการของกู้เงินใหม่ ตอบที่ว่ามีก็นับเป็นหลักประกันความเสี่ยง แต่ถ้าไม่มีกรรมการยังสามารถตรวจสอบได้ เพราะรู้จักกันในหมู่บ้าน นี่คือข้อต่างของกองทุนหมู่บ้านกับระบบการกู้เงินทุนจากธนาคาร กรรมการจึงรู้เก่งทางด้านการบริหารคนในชุมชนด้วยกันเอง

ตำแหน่งแห่งที่ของเงินทุน จากกองทุนหมู่บ้าน จัดวางลงไปส่วนใดของระบบการผลิต จึงสำคัญมาก การนำทุนไปลงทุนผิดตำแหน่งในโลกสมัยใหม่ย่อมซึ่งเป้าไปสู่ความขาดทุน อีกทั้งมิใช่การยอมขาดทุนในวันนี้ แต่เปลี่ยนกำไรในวันหน้า การนำทุนไปสร้างงานใหม่ หรือปรับปรุงการผลิต ชาวสวนบุราณมีปัญญาสร้างสรรค์ได้พอกว่า ส่วนใหญ่เป็นการไปปรับปรุงสวน ทำทุนการค้าย่อย การค้าผลไม้ไปต่อง พูดให้กัวงเข้าได้แก่ การวางแผน “ทุน” ลงไว้ในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และในวิถีชีวิต คนจะมีการสร้างความรู้ในยุคดั้งเดิม คนสร้างความรู้ในเรื่องการทำมาหากิน

ในยุคพัฒนาคนในชุมชนสร้างความรู้ในเรื่องระบบเศรษฐกิจแบบการค้า ซึ่งมีผลต่อท่าทีของคนต่อธรรมชาติ เพราะความเป็นมิตรของคนต่อธรรมชาติค่อยๆ หายใจลง และยุคนี้คนยังต้องการธรรมชาติที่บริสุทธิ์มากขึ้น ยุคของทุนหมุนบ้านเข้าสู่หมุนบ้าน คนจึงต้องการสร้างความรู้ สร้างอาชีพส่วนตัวพยายามปรับปรุงความรู้ดังเดิมกับความรู้ใหม่ไปสู่การเป็นผู้ประกอบการก่อนขนาดเล็ก (ยังไม่อาจเรียกว่าผู้ประกอบการขนาดเล็ก) ลีลา ฝึกมือการค้าการส่วน คนจึงอยู่ระหว่างปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า ระบบการตลาด และบริษัท หรือหุ้นส่วน หรือกลุ่ม ไม่ว่าจะเรียกว่า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ห้องเรียนการเกษตร การกำลังปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องระบบการตลาด การรวมกลุ่มทางธุรกิจ ขันแทกต่างๆ จากการรวมกลุ่มลงแข่งทางส่วนรับหน้าในอดีต การเพิ่มความรู้ด้านเทคนิคการทำการค้า การเงิน การตลาด การบริหารจัดการ ช่องทางการหาแหล่งทุนรวมทั้งระเบียบกฎหมายทั้งของสังคมหมุนบ้าน และของรัฐ หรือแม้แต่การปลดเปลื้องผ่อนคลายภาระหนี้สิน ล้วนใช้ทุน ดังนั้นถ้าคนจะมีกำลังใจผลิตด้วยการนำเงินทุนจากการหุ้นหมุนบ้านไปใช้ในกระบวนการดำเนินอยู่ของวิถีชีวิตชาวสวนในชนบท จึงไม่มีคนนอกให้ “ความหมาย” ได้ว่า เขาใช้เงินถูกหรือผิดวัตถุประสงค์ เว้นแต่คนในหมุนบ้านเอง วัตถุประสงค์จะต้องระบุให้ชัดว่าวัตถุประสงค์ของใคร ในเรื่องอะไร และเพื่อใครด้วย เพราะยังมิอาจแน่ใจว่าบ้านคลองกระทงทั้งสามยุคนี้มีความเป็นทุนนิยมแค่ไหน นักเศรษฐศาสตร์ทราบดีว่าสูตรคำนวนที่ใช้นั้น ได้จากการสังคมที่มีความเป็นทุนนิยมมากกว่าชนบทไทยอย่างแน่นอน นี่คือความลักษณะของการใช้ค่านิยมบางอย่างมาประเมิน “วิถีชีวิต” ผู้คน สุดท้ายจะกลายเป็นเพียง “ความนิยม” ทุนนิยม มิใช่การเป็นทุนนิยม

การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน

การประชุมร่วมประชากม “กองทุนหมู่บ้าน” ของบ้านคลองกระหง หมู่ที่ 6 ตำบลคลองกระหง อำเภอสวารค์โลก จังหวัดสุโขทัย เว็บประชุม ในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2544 นับเป็นประวัติศาสตร์การทำงานโดยการมีส่วนร่วม และรวมกลุ่มทำงานในยุคสมัยใหม่ เพราะนับแต่นี้ชาวบ้านจะได้จัดการบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านด้วยตัวเอง การประชุมวันนั้นมีผู้มาประชุม 82 คน ครอบครัว จากทั้งหมด 90 คน ครอบครัว ได้ทำการเลือกคณะกรรมการบริหารเงินกองทุนหมู่บ้าน 10 คน โดยมีอัตราส่วน ชายต่อหญิง 5 ต่อ 5 พร้อมมีการแบ่งงานกันทำในคณะกรรมการดังนี้ ประธานกรรมการ กำนันสพล เข็มแข็ง รองประธานกรรมการ นายจรัส สุขวงศ์ เลขาธุการ นายยงยศ หวานสกุล เหรัญญา น.ส.อุสรา ผ้าทอง ผู้ตราจสอบภายใน นายจรัส สุขวงศ์ ประชาสัมพันธ์ นายคนึง บัวแก้ว ลงนามในสัญญา น.ส.รัชนี สุขลั่น และนางพอใจ ฉัตรพร เปิดบัญชีธนาคาร กำนันสพล เข็มแข็ง นายจรัส สุขวงศ์ นายสมชาย พลสัมยิ่ง นางสุมาลี ติ่มเย้ม และ น.ส.สกุลกุลท์

การทำงานค่อนข้างทำเป็นทีม และมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในคณะกรรมการฯ หรัญญิก มีคุณวุฒิ ปวส. สาขาวิชารังษี เดย์ทำงานในแผนกบัญชีของโรงงานผลิตรองเท้าที่กรุงเทพฯ จึงมีประสบการณ์ทางด้านบัญชี ได้ถ่ายทอดให้คนในคณะ กรรมการตลอดเวลา บรรยายกาศ การทำงาน ประธานมีความเป็นกันเองกับคณะกรรมการ มีลักษณะ “ติดติด” คุยกันได้กับทุกคน ไม่แปลกด้วยถ้าวันไหนขณะเก็บข้อมูลจะเห็นประธานเดินทำงานอยู่กับชาวบ้าน บ้านโน่นบ้านนี่ พื้นฐานเดิม ทุนชุมชนเดิมเป็นส่วนทำให้คนไม่มีอาชีพต่างกันมาก ส่วนใหญ่กู้เงิน กองทุนไป ทำสวน ทำไร่ ค้าขาย รับราชการ และรับจ้าง ขณะเปิดประชาคมหมู่บ้าน มีประชากรในหมู่บ้าน 407 คน โดยเป็นผู้สูงอายุเกิน 60 ปี จำนวน 65 คน เป็นกลุ่มคนที่เก็บความรู้ส่วน個人資訊 ไว้ในตัวและวิถีชีวิต จำนวนครัวเรือน 90 ครัวเรือน

การบริหารใช้วิธีการแบบวิถีชีวิตชาวสวน บริหาร คือเลือกคนทำอยู่ทำกินมาเป็นกรรมการ ใช้ความจำเป็นและเป้าหมายชีวิตเป็นตัวตัดสินในการทำงาน กรณีมีข้อขัดข้อง จะมีผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษา ได้แก่ อาจารย์มนต์ พร้อมพงศ์ อาจารย์นุ่ม พาณิชยา ปลัดวิระ ขอบสงบ และ น.ส.จิราพร รุ่งเรือง พัฒนากร รวมทั้งปรึกษากับทางผู้จัดการธนาคารออมสิน สาขา สวรรค์โตก โดยคณะกรรมการกองทุนได้เขียนโครงการจัดทำหีบเงิน ณ ธนาคารออมสินเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2544 จากนั้นประธานกองทุนและกรรมการไปติดต่อพัฒนาชุมชนอำเภอเพื่อจัดทำแบบ กทบ.7 แล้วไปธนาคารออมสินนำสมุดเงินฝากพร้อมแบบกทบ.7 ขอปรับสมุดรับเงิน 1 ล้านบาท เข้าบัญชี คณะกรรมการจัดประชุมสมาชิกให้สมาชิกเสนอโครงการขอกู้เงิน พร้อมรายชื่อผู้ค้า ประกัน 3 คน แล้วกรรมการพิจารณาวงเงินกู้เป็นรายบุคคล ด้วยการดูยอดเงินไม่เกินเป้าที่กำหนด ส่วนคนเกิน เป้าหมายกรรมการได้พิจารณาตัดยอดเงินลง แล้วแจ้งยอดอนุมัติพร้อมเชิญผู้ได้ อนุมัติมาทำสัญญาเงินกู้ แล้วแจ้งธนาคารออมสินไปเปิดบัญชีเงินฝากประเภทเพื่อเรียกให้แก่ สมาชิกผู้ได้รับอนุมัติ ส่วนคนที่มีสมุดบัญชีเงินฝากเพื่อเรียกอยู่กับธนาคารแล้วไม่ต้องเปิดบัญชี ใหม่ แล้วกรรมการกองทุนทำแบบขอเบิกเงิน พร้อมหนังสือแนสลงนามโดยประธานกองทุน 1 ฉบับ บัญชีรายชื่อผู้ได้รับอนุมัติ ระบุยอดเงินและเลขที่บัญชีเงินฝาก เขียนแบบใบเบิกกรรมการ 3 คน ลงนามเบิก แบบสัญญาเงินกู้คุณละ 1 ฉบับ ธนาคารออมสินโอนเงินจากบัญชีกองทุนหมู่บ้าน คลองกระหงหมู่ที่ 6 เข้าบัญชีสมาชิก ซึ่งในปีแรกมีสมาชิก 89 ราย ขอกู้เงินจำนวน 51 ราย ครบปี วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2545 และกู้เพิ่มเติมอีก 2 ราย ครบรอบปีวันที่ 28 กันยายน พ.ศ.2545 ดอกเบี้ยร้อยละ 6 ต่อปี

การติดตามผลและการเตือนสมาชิกเมื่อใกล้กำหนดชำระเงินคืน คณะกรรมการใช้วิธีการ ประชุมและบอกกล่าวเป็นรายบุคคลด้วยความเป็นชาวสวนเหมือนกันการพูดคุยบอกกล่าวจึงเป็นไปโดยง่าย การใช้เงินกู้ส่วนใหญ่ลงไว้ในกิจกรรมพัฒนาอาชีพด้วยการปรับปรุงสวนผลไม้และ รายได้จึงมีความระบบสวน個人資訊ที่สามารถเก็บสอยใบตองขายได้ตลอดปีรวมทั้งผักเพกาที่ออก

ช่วงนี้คืนจึงพอนีเงินเก็บไว้ใช้คืนกองทุน แต่ชาวสวนช่วงเดือนสิงหาคม กันยายน ยังไม่มีผลไม้หลัก ๆ สุกออก ละมุนจะอกราบปลายเดือนตุลาคมถึงธันวาคม มะปรางออกกลางเดือนมกราคม ถึงกลางเดือนมีนาคม การติดตามที่ต่อเนื่องและคนพอมีเงินคนหมุนบ้านนี้จึงสามารถส่งให้เงินกู้ได้ครบทุกคน ในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2545 โดยประธานกองทุนได้มีหนังสือแจ้งความประสงค์ ชำระคืนเงินกู้กองทุนหมุนบ้าน ถึงธนาคารออมสิน สาขาสวรรค์โลก เป็นเงินรวมทั้งสิ้น 842,700 บาท แยกเป็นเงินต้น 795,000 บาท ดอกเบี้ย 40,700 บาท

เมื่อครบรอบปีบัญชี 1 ปี ซึ่งมี 6 ครบในวันที่ 31 ธันวาคม ของปี คณะกรรมการจัดทำงบดุลและแบบงบกำไรขาดทุน เพื่อนำยอดจัดสรรงินกำไรตามระเบียบ ซึ่งปีนี้คาดว่าเป็นเงินปั้นผล ร้อยละ 15 จะเป็นเงิน 7,318 บาท สมาชิก 89 หุ้นจะได้ผลตอบแทนคนละ 82 บาท (มาลงหุ้น 30 บาท) ประกันความเสี่ยง ร้อยละ 15 จะเป็นเงินของกองทุน เนลี่ยคืนเงินกู้ ร้อยละ 5 ให้กับสมาชิก ตอบแทนคณะกรรมการ ร้อยละ 20 มีคณะกรรมการ 10 คน ได้คนละ 900 บาท ทุนการศึกษา ร้อยละ 10 เป็นเงิน 4,878 สมบทุนจะเข้ากองทุนอีก ร้อยละ 15 เป็นเงิน 7,318 บาท สวัสดิการอีก ร้อยละ 10 สาธารณูปโภค ร้อยละ 5 ซ่อมแซมท่อท่อ ห้องน้ำท่อ ฯลฯ และค่าอื่นๆ ตามมติที่ประชุม

การเลือกกรรมการชุดใหม่โอกาสการเรียนรู้และถ่ายโอนอำนาจ

ประธานหมุนบ้านคอลองกระทรวงประชุมกันเมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2545 ทำการจับฉลากกรรมการออก 5 คน และเลือกกรรมการใหม่เข้ามาแทนจำนวนมาก ดังนี้

กรรมการกองทุน ปี พ.ศ.2544	กรรมการกองทุน ปี พ.ศ.2545
1) กำนันสพล ประธาน	1) กำนันสพล ประธาน
2)นายจรัส รองประธาน	2)น.ส.อุสรา รองประธาน
3)นายยงยศ เลขานุการ	3)นางสมมาลี เลขานุการ
4)น.ส.อุสรา เหรัญญาภิก	4)นายยงยศ เหรัญญาภิก
5)นายสมชาย กรรมการ	5)นางประทิน กรรมการ
6)นายคึ่ง กรรมการ	6)นายคึ่ง กรรมการ
7)น.ส.รัชนี กรรมการ	7)น.ส.รัชนี กรรมการ
8)นางสมมาลี กรรมการ	8)นางสมมาลี กรรมการ
9)น.ส.สกุล กรรมการ	9)น.ส.สกุล กรรมการ
10)นางพอใจ กรรมการ	10)นางพอใจ กรรมการ

จำนวนกรรมการชุดใหม่ปี พ.ศ.2545 มีกรรมการ 10 คน เป็นหญิง 7 คน ชาย 3 คน การให้กรรมการได้มีการถ่ายโอนอำนาจจากชายเป็นรองประธานมาเป็นหญิงซึ่งสามารถเป็นประธานการประชุมแทนประธานได้หากประธานมีภาระหรือมีราชการ ให้เลขานุการคนเดิมคือนายยงยศ ลงไปทำหน้าที่แทนภูมิเพื่อเรียนรู้งานการเงิน และให้กรรมการเก่าอีกคนคือนางสุมลีมาเป็นเลขานุการเพื่อเป็นแม่บ้านขององค์กร และมีกรรมการเดือดใหม่เข้ามาใหม่ปี พ.ศ.2545 คือ นางประทิน จากการสอบทานนายสมชายกรรมการเก่าที่ออกไปเพื่อต้องการเปิดโอกาสให้คนอื่นเข้ามาวิจัยงานกองทุนหมู่บ้านจะได้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันให้มากขึ้น การค่อยๆ หมุนเวียนอำนาจเช่นนี้เป็นวัฒนธรรมการเมืองการปกครองทั้งถิ่นที่คนในชุมชนอยากให้ค่อยเป็นไปมีชั้นชั้นคงได้เลือกคนใหม่เข้ามาทันที 5 คน แสดงให้เห็นโครงข่ายอำนาจที่เกรงใจกัน ให้โอกาสกันทำงานตามภาระถ้าผลงานดีจะอยู่ต่อไปได้ การดูแลให้สมาชิกได้สั่งคืนเงินกู้ได้ครบทุกคนตามระยะเวลากำหนดเป็นการสะท้อน “ความเข้มแข็งของชุมชน” และเงินกองทุนประสานเข้ากับระบบทุนของชุมชนได้

จำนวนเงินปล่อยกู้

กองทุนหมู่บ้าน โดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ในปี พ.ศ.2544 ปล่อยเงินกู้ไปจำนวน 795,000 บาท ในตอนแรกมีสมาชิก 89 ราย ขอรับเงินวงเดียว จำนวน 51 ราย ครบรอบปี วันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2545 และกู้วงเดสองอีก 2 ราย ครบรอบปี วันที่ 28 กันยายน พ.ศ.2545 แยกตามจำนวนเงิน ดังนี้

ผู้กู้จำนวน	5,000 บาท	จำนวน	3 ราย
ผู้กู้จำนวน	10,000 บาท	จำนวน	19 ราย
ผู้กู้จำนวน	15,000 บาท	จำนวน	8 ราย
ผู้กู้จำนวน	20,000 บาท	จำนวน	22 ราย
ผู้กู้จำนวน	3,000 บาท	จำนวน	1 ราย

ผู้กู้ทุกคนได้คืนเงินกู้ให้แก่กองทุนผลได้ คือ เงินปันผล เนลี่ยคืนให้แก่ผู้กู้ สมาชิกกู้ 5,000 บาท ได้เฉลี่ยคืน คนละ 415 คน ผู้กู้ 10,000 บาท ได้เฉลี่ยคืนคนละ 30 บาท ผู้กู้ 15,000 บาท ได้เฉลี่ยคืนคนละ 45 บาท ผู้กู้ 20,000 บาท ได้เฉลี่ยคืนคนละ 60 บาท และผู้กู้ 30,000 บาท ได้เฉลี่ยคืน 90 บาท

การกู้เงินใหม่ในรอบปีที่สอง ทำเรื่องกู้ไปเมื่อ 26 กันยายน พ.ศ. 2545 จำนวน 51 ราย เป็นเงิน 925,000 บาท กรรมการได้รับสมุดจากธนาคารแล้วกำลังแจกคืนให้สมาชิก ส่วนการรับสมาชิกใหม่ ในปี 2544 มีจำนวน 89 คน ปี 2545 มีจำนวน 92 คน เพิ่มใหม่ 3 คน และได้กู้ทั้ง 3

คุณ ได้แก่ นางไกลรุ่ง อารีพคำขาย นางภาวนี อารีพทำสวน และนางเจริญพร ผู้แทนขายผลิตภัณฑ์ได้กู้รายละ 20,000 บาท นอกนั้นเป็นคนเก่าได้กู้ ยอดกู้ ปี 2544 จำนวน 795,000 บาท ยอดกู้ ปี 2545 และให้กู้ ปีสอง จำนวน 925,000 บาท ขนาดเงินกู้ภาพรวมสูงสุด ทั้งอาชมีหลายปัจจัยรวมทั้งส่วนหนึ่งต้องนำเงินไปซื้อแม่ข่ายสวนใบราวนที่ถูกน้ำท่วม เช่น กล้วยจนน้ำตาล ราคาน้ำกล้วยหน่อละ 5 บาท ต้นเพกากจน้ำตาลมาก ต้องปลูกแม่ข่ายใหม่ ล้วนต้องใช้เงินมากขึ้น

คนบ้านคลองกระหงนำเงินกองทุนหมู่บ้านไปเพื่อการได้

ภาพการกู้โดยทัวไปในรอบปีที่สอง มีวัตถุประสงค์ของการกู้ ได้แก่ การปรับปรุงสวนประกอบด้วย การปรับปรุงสวนใบตอง สวนละมุด สวนส้ม สวนมะปราง และสวนผสม ได้แก่ สวนละมุด-ใบตอง สวนส้ม-ใบตอง รวม 38 -cn อีก 13 -cn กู้เพื่อวัตถุประสงค์ทำการค้าขาย ประกอบด้วยค้าขายใบตอง ค้าขายเพกา-ละมุด ค้าขายละมุด-ใบตอง ค้าขายผลไม้ ค้าขายขันม ค้าขายขันมหวาน ค้าขายอาหารคาว

ห้างนี้คิดถูกในปีที่สองทุกคนเป็นคนที่เคยในปีที่ 1 และคนเข้าใหม่ ภารกิจก็ปีที่หนึ่งกับปีที่สองแบบไม่ต่างกัน เพราะเป็นคนกลุ่มเดิมกับคนใหม่อีกเพียง 3 คน ภาพรวมของการกู้เงินไปเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ของชาวคลองกระทง คล้ายภาพรวมประเทศที่การประชุมคณะกรรมการกลางทุนหมุนบ้านและชุมชนเมืองรายงาน 25 ธันวาคม 2544 ได้มีมติรับทราบตามที่คณะกรรมการกลางทุนหมุนบ้านและชุมชนเมืองรายงาน ความก้าวหน้าของการดำเนินงานนโยบายกองทุนหมุนบ้านและชุมชนเมือง ว่า วัตถุประสงค์ของการปล่อยกู้สินเชื่อ สรุปได้ดังนี้ 1) ภาคการเกษตรร้อยละ 75.4 2) อุตสาหกรรมครัวเรือน ร้อยละ 3.7 3) ค้าขายร้อยละ 1.0 4) การบริการ (ซ่างซ้อม, ซ่างเสริมสวย เป็นต้น) ร้อยละ 3.7 5) บรรเทาเหตุฉุกเฉิน และจำเป็นร้อยละ 1.0 และ 6) กิจกรรมกลุ่ม ร้อยละ 1.7 (เสริมพงษ์ วัฒน์ 2545 : 84) ที่ต่างกันได้แก่ ค้าขาย ซึ่งผู้กู้ มีมากกว่าร้อยละ 1 แต่มีถึง 13 คนจากผู้กู้ 51 คน ดังนั้นการดูภาพรวมเป็นร้อยละ บวกกับไร่เพียงตื้นๆ เท่านั้น งานวิจัยนี้จึงลงไปคลี่คลายว่า ลีลาการใช้เงินกองทุนและผลของเงินกองทุนต่อคนในฐานะปัจจุบัน และต่อชุมชนในฐานะที่มีทุนชุมชนต่างๆ อยู่ดังเดิม ทุนชุมชนเป็นอย่างไร ด้วยการเลือกรณีศึกษา 2 กรณี มีความน่าสนใจมาก กรณีแรกคุณสมชาย กู้เพื่อการค้าละมุด ใบตอง กรณีสองแม่ขวัญกู้เพื่อการค้ารำ ปรับปรุงสวน

การใช้เงินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการค้าละมุน-ใบทอง กรณีศึกษาครอบครัวคุณสมชาย

บ้านคุณสมชายอยู่ในสวนผลไม้ даษดื่นไปด้วยต้นละมุด ต้นกล้วย บ้านอยู่ค่อนมาทางถนนใหญ่ ที่จะไปสวรรค์โลก และอยู่ห่างจากแม่น้ำยมเข้ามาในพื้นแผ่นดิน ปีนี้อายุ 41 ปี และได้ศึกษาถึง ม.ศ.5 ทันเดิมด้านความรู้ตั้งแต่สมัยคนพ่อเคยค้าทางเรือ พ่อทำกล้วยตากสังข์อยู่ยา ต่อ

มนาขายเรือมาซึ้อร่อยน์เป็นรถปิกอัพ แล้วซื้อกล้ามหัวสด จากภายในบ้านคลองกระหงไปขายตลาดอยุธยา ชัยนาท สมัยนั้นเก็บขายที่บ้านยังไม่รวมไปขายต่างจังหวัด เมื่อมีพี่เขยที่รับราชการครูอยู่โรงเรียนท่าทอง พี่เขยมาช่วยในกิจการค้า ประมาณปี พ.ศ.2535 คุณสมชายได้ทุนโดยการยืมพ่อ แม่ ซึ้อรอบปิกอัพ อีซูซุ คันแรก ใช้วิ่งค้าขายละมุน ไปต่อง และใช้รถยนต์ในระยะเวลา 15 ปี รวม 3 คัน คันปัจจุบัน คือ คันที่ 3 แล้ว

การรวมละมุน-ไปต่อง ใช้วิธีไปติดต่อที่สวนไปต่องจ้างคนสอง 100 ยอด ค่าจ้างสอง 20 บาท ตันหนึ่งได้ 2 ยอด เดือนหนึ่งสองได้ 2-3 ยอดต่อตัน คือ 15 วัน สองได้ 2 ยอด คนรับจ้างสองเก่งๆ วันหนึ่งสองได้ 3000 ยอด แล้วใช้รถไถโคบุต้าบุกเข้าไปขันจากสวนมารวมไว้ที่บ้านเป็นรถพ่วง 2 ตอน มีแท่นเครื่องวางข้างหน้า ข้างหลัง ทำเป็นคอกบรรทุกเตี้ยๆ แต่ละที่เรียกไม่เหมือนกัน เพชรบูรณ์เรียกรถสากยแลป หรือรถเต็ก ไม่ค่อยติดโล่ห์ ข้ามคันดินสูงๆ ได้ หมายแก่การบุกตะลุยขอนในสวน เมื่อได้ของละมุน 40-50 เส้น ประมาณ 2 ตัน จะบรรจุลงเข็นไม้ไผ่ ซึ่งผ่านกรรมวิธีการล้างเขายางออก การย้อมสี การบ่มแล้ว ตันทุนอยู่ที่ประมาณ 15,000 บาท ปีนี้ละมุนหันดีกิโลกรัมละ 5-10 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด การนัดหมายเจรจาการค้าละมุน-ไปต่อง ใช้โทรศัพท์มือถือและโทรศัพท์บ้านนัดหมายส่งของ

ตลาดส่งละมุน-ไปต่องของคุณสมชาย มีสามตลาด ทางอีสานได้แก่ตลาดขอนแก่น คล้ายตลาดไห เรียกว่าตลาดรถไฟ จากนั้นมีพ่อค้าจากจังหวัดต่างๆ ได้แก่ อุบลราชธานี อุดรธานี หนองคาย กาฬสินธุ์ และโคราช (เฉพาะช่วงของขาด) มารับอีกด้วย ประมาณ 2-3 ตัน ทางอีสานได้แก่ตลาดรถไฟชั่วโมง ประมาณ 8-9 ชั่วโมง การขายต้องเก็บเงินสด และจ่ายค่าตลาด 40 บาท ค่าคนงานที่ขอนแก่นช่วยยกเข่งละมุน 1 คน จำนวน 200 บาท บางโอกาสอาจมีสินค้าสวนอย่างอื่นไปด้วย เช่น เดือนตุลาคม มีฝักเพก้า หรือถั่วหนานมีส้มโโค ทั้งนี้ละมุน-ไปต่อง ยืนพื้นตลอดปี เวลาที่ออกเดินทางมักเป็นเวลาเย็น บ่ายสามโมง ถึงขอนแก่น 1 ทุ่ม ความถี่ช่วงของมาก ตี 3 วัน ครั้งหนึ่ง ถ้าของน้อยสับปด้าห์จะเที่ยวทางภาคเหนือได้แก่ตลาดเชียงใหม่ ใกล้ๆ เทศบาลริมปิง เชียงใหม่ส่งเฉพาะละมุนอย่างเดียว ใช้วิธีส่งเข้าแม่ “เจ้เกียง” ตลาดเชียงใหม่ 50 เส้นละมุน ที่ตลาดเชียงใหม่ไม่ต้องเสียค่าตลาดเพราเจ้เกียงเป็นเจ้าของแม่ละมุนแล้ว ออกจากการคลองกระหงบ่ายสามถึงเชียงใหม่ต่อนึง ตี 1 ตี 2 ส่งของได้เงินเสร็จตีรถยนต์กลับ ค่าละมุน 50 เส้นประมาณ 15,000 บาท ได้เป็นเงินสด ทางภาคกลางส่งเฉพาะมาก กอ ก็ตตลาดไห นานๆ ไปครั้ง มะกอกผลตกกิโลกรัมละ 5 บาท เข้ามาในไปต่อง

เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามา คุณสมชายได้กู้ 20,000 บาท มาทำทุนการค้าขายละมุน-ไปต่อง เพก้า ส้มโโค มะกอก สำหรับทุนซื้อของตกเที่ยวละประมาณ 15,000-30,000 บาท ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาของฤดูกาลหรือแพง วิธีคิดของคุณสมชาย และกู้เพียง 20,000 บาท เห็นว่า

“ปีละ 20,000 นิ๊กพอแล้ว ก็เห็นว่าดีดอยมันถูก
ดีกว่าไปกู้ชาวบ้านร้อยละ 3 ต่อเดือน ปีหนึ่งก็
30 กว่าบาท อันนี่ร้อยละ 6 บาทต่อปี”

การที่กองทุนหมู่บ้านดือกเบี้ยถูกเป็นช่องทางให้คนตัดสินใจง่ายว่าควรจะกู้หรือไม่ด้วย คนที่มีฐานเดิมทางด้านการค้าขายย่อมเห็นประโยชน์ของการได้กู้เงินมาลงทุนในอัตราดือกเบี้ยที่ถูกกว่า

การใช้เงินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการค้าเร่ ปรับปรุงสวนกรณีศึกษารอบครัวแม่ขวัญ

ในการวิเคราะห์เชื่อมโยงให้เห็นผลจากการมีการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านจะพบภาพการใช้จ่ายในกิจกรรม ด้านการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างและเพิ่มรายได้ และการลดรายจ่าย เกี่ยวกับกิจกรรมชุมชน รายแม่ขวัญเป็นกรณีการนี้ เช่น แม่ขวัญเป็นลูกสาวสวนคลองกระทงเกิดที่นี่ ปัจจุบันมีอายุ 50 ปี มีพี่น้อง 5 คน สมรสกับพ่อณัด เดิมอยู่บ้านเมืองเก่า ได้ปัจจุบัน อายุ 53 ปี ทั้งคู่พื้นความรู้ระบบโรงเรียน ป. 4 มีบุตรชาย 1 คน จบ ม.6 ไปทำงานสมุทรปราการ ทำงานเกี่ยวกับการทำรองเท้าเมื่อกลางเดือนกรกฎาคมกลับมาบัวชพระ บ้านหลังเก่าห้องปืนหยา มีที่ดิน 5 ไร่ ในอดีตตอนเป็นเด็กพ่อเคยทำนา ตอนนี้ไม่ทำแล้ว ทำสวนใบราณ เคยเห็นการแลกเปลี่ยน “เปลี่ยนกันกิน” คนมีข้าวจะมาแลก ผลไม้ จำพวก กล้วย ขันนุน และมะพร้าวของคลองกระทง เคยเลี้ยงไก่ ทำถั่ว

การเริ่มต้นค้าขาย ต่อมาเมื่อ 8 ปีที่แล้ว เริ่มต้นค้าขาย ละมุน ใบตอง และของในสวน เพราะมีเพื่อนบ้านชักชวนและว่าจะจากการทำสวน วิธีไปขายจะเก็บของในสวนรวมไว้ แล้วรวมกลุ่มกัน 7-8 คน ไปขาย เจ้าของรถบรรทุก จะหักค่ารถจากการซื้อน้ำหนักของ กิโลกรัมละ 1 บาท ไปขายที่ตลาด เชียงใหม่ ขอนแก่น กรุงเทพมหานครตลาดสีมุ่นเมือง และแม่สอด เนื่องจากไม่มีรถยกตัวและละมุนปีหนึ่งเก็บละมุน 5 ไร่จะไปขายได้ประมาณ 5 เที่ยว จึงหันมาขายเรื่องน้ำและไข่ไก่ ในหมู่บ้าน เมื่อกีบ 5 ที่แล้ว เริ่มแรกทำขนม บัวลอยไก่หวาน ลอดช่อง เมี่ยง ขนມเบี้อง ขนມหม้อ แกงทำด้วยเตาถ่านแบบโบราณกลินหอมจะไม่ใช้เตาแก๊ส เรียนรู้การทำแบบ “คิดเองทำเอง” ขายวิธีการใช้การหาบขายในหมู่บ้าน พ่อณัดเป็นคนเอาไปขาย ต่อมาได้ทำอาหารพากวยเตี๋ยว ทำแบบแห้งและน้ำ ราดหน้าใส่ถุง ขายถุงละ 6 บาท ถุงผนทำวันละ 60 ถุง ถุงแล้ววันละ 100 ถุงซึ่งขายดีมากและราคาถูก “ขายเอกสารถูกค้ามากๆ” การขายขนมในราคางวดละ 5 บาท เพราะหาซื้อมะพร้าวในสวนคลองกระทงมาทำในราคากล่องละ 1-5 บาท ต่อมาพ่อณัดได้ต่อรถเครื่องเป็นแบบสามล้อบรรทุกของออกไปขายได้มากขึ้นขายทุกวันและไปต่างหมู่บ้าน แบบหนองป่าตอ บ้านป่าตอ บ้านส้าน บ้านไร่ ห่างจากบ้านคลองกระทง 5-6 กิโลเมตร ต้องขายให้ทันก่อนเที่ยงและมี ลูกค้าขายประจำไปถึงบ้านหากไม่ค่อยสามารถแขวนถุงขนมไว้หน้าบ้านได้ วันรุ่งขึ้นเก็บสดังค์ ถ้าลูกค้า

คนนั้นไม่อยู่ใช้วิธีฝากเงินไว้ที่คนข้างบ้านพ่อถ่านด็อกจะภาระเขาเอง กำไรต่อกันละ 300 บาท จึงจะอยู่ได้

การใช้จ่ายเงิน มีภารภูมิ 3 ระบบ ระบบแรกภูมิ รถส. ปัจจุบันภูมิ 60000 บาท และได้พักหนี้ 3 ปี เพื่อมาปรับปรุงสวน ระบบสองภูมิอกรอบบ้านแต่เป็นเงินไม่มากประมาณ 2000-3000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือน ภูมิแบบนี้นาน ๆ ครั้งเท่าที่จำเป็น ต่อมาก็ขายได้นำที่ดินและบ้านหลังปัจจุบันไปขายฝากแล้วหมดสัญญา คุณแม่ของแม่ขวัญรู้ถึงกับทrud จึงตัดสินใจภูมิระบบสามคือธนาคารออมสิน 10000 บาท มาค้าขายของเร่ เพื่อนำเงินกำไรไปส่งบ้าน และเหตุที่ภูมิ เพราะไม่มีปัจจัยเกื้อหนุนเข่นในอดีตที่เป็นบทเรียนสำหรับความช่วยเหลือจากคนอื่น “บางปีเคยคิดว่าข้าจะได้แล้วมั้ง อ้าไม่ได้อีกแล้วนั่นร้องให้อีกแล้ว...ผลท้ายบอกรายปีขออภัยพันธุ์ ขอไก่ยังงี้เงินจะไม่ได้ เอกกิปีก็ไม่ได้” ครอบครัวแม่ขวัญต่อสู้ไม่นั่งรอความช่วยเหลือจากใครแต่ยังแก้ปัญหาน้ำบ้านติดขายฝากให้แม่ ที่พี่ชายสร้างหนี้ไว เมื่อมีเงินกองทุนหมู่บ้านมาปี 2544 แม่ขวัญ จึงภูมิ 10000 บาทและถือเป็นระบบที่สี่ของเงินภูมิที่ได้ภูมิ เงินกองทุนหมู่บ้านก้อนนี้ได้นำมาทำทุนทำขันมขาย และซ้อมร้านเครื่องที่ใช้เร่ขายขันม ปีแรกแม่ขวัญสูงใช้เงินกองทุนหมู่บ้านครบจำนวนพร้อมดอกเบี้ย ในปี 2545 นับเป็นโชคร้ายของชาวบ้านคลองกระทง ที่ถูกน้ำท่วมในเดือนกันยายน ถนนลีบแม่น้ำ ยอมเสียหายมากเพราตั้งพังยava เป็นกิโลเมตร น้ำล้นฝั่งไหลเข้าสวนมากกว่าปกติ กลัวยังเพกากาต่าย ไม่ผลบางตันล้มสวนแม่ขวัญต้องปลูกซ้อมใหม่อีกมาก ประกอบกับต้องการนำเงินมาซื้ออุปกรณ์ทำขันม ปีนี้พ่อถ่านดัดต้องการเปลี่ยนชนิดขันมที่ทำเพื่อให้ลูกค้าไม่เบื่อหวังว่าจะทำขันมสาลีขันมซั้น แต่ต้องซื้อของใหม่ ครอบครัวนี้จึงตัดสินใจภูมิกองทุนหมู่บ้านเป็น ปีที่สอง คือ พ.ศ.2545 จำนวน 20000 บาท เงินกองทุนหมู่บ้านจึงทั้งช่วยพัฒนาอาชีพ คือ สวนบอราณที่ปีนี้จะซื้อหน่อกล้วยมาปลูกแทนกล้วยน้ำจากน้ำท่วม และสร้างงานใหม่ ดือขายขันมชนิดใหม่เพิ่มขึ้น

การสร้างและเรียนรู้ตลาดผลไม้ใบตอง

ชาวสวนคลองกระทงพยายามดันวนหาตลาดผลไม้ด้วยตนเองมาโดยตลอด ได้รับนัดทิศทางได้กิ่งใบตามนั้น นับแต่เส้นทางบกสะดวก จะสามารถไปค้าได้ถึง 4 ทิศทาง โดยที่อัตราการขยายพื้นที่การทำสวนบอราณ หมู่ 6 บ้านคลองกระทง แบบไม่ได้ขยายไปมาก จึงใช้วิธีการปรับปรุงสวนบอราณ กอปรกับนิสัยการกินผลไม้ของคนไทยยังน้อย คนไทยบริโภคผลไม้ จำนวน 14.5 กิโลกรัม/คน/ปี เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นบริโภคผลไม้ จำนวน 40 กิโลกรัม/คน/ปี (สำนักงานเกษตรภาคเหนือ 2537:55) ตลาดภายในประเทศจึงยังน้อยตั้งแต่อดีต อาทิ ตลาดอตก. ตลาดจตุจักร ตลาดสี่มุ่นเมือง ตลาดมหานาก ตลาดปากคลองตลาด และตลาดท่าเตียน ตลาดเหล่านี้ บางครั้งจะด้วยการถือใบตองกล้วยตานี มาให้ทดลองใช้ก่อน เมื่อคนเห็นคุณสมบัติใบตองกล้วยตานี ว่าไม่เประแตกง่าย แต่พับง่ายไม่แตก ทนไม่เหลืองอยู่ได้ 4-7 วัน มีลักษณะ

เขียวสุด แม่ค้าจึงซื้อไปลองเช่นนี้มีอยู่หลายร้านไปต้องบังเอี้ยว ราวกับว่าขันมีน้ำพึ่งทำเสร็จใหม่ๆ คนซื้อชอบ รวมทั้งพวกรับประทานรับประทานด้วยศรีษะชอบใช้ไปต้องคลองกระทง ถูกุกามีความสำคัญช่วงคลองกระทง ไปต้องขายดีมาก ทั้งตลาดเชียงใหม่ ขอนแก่น กรุงเทพฯ สุดยอดประทานของคนคลองกระทง คือหัวใจจะส่งออกไปต้องกลัวยานี้ ความรู้ดีลัดนอกประเทศยังไม่เพียงพอ จึงพยายามบุกเบิกตลาดใหม่ๆ ภายใต้ “การตีนรน” (struggle) หาตลาดผลไม้ไปต้อง

ลอกทุนนิยมภายใต้กลไกตลาด ได้แก่การพยายามขายผลผลิตให้ได้รายได้มา คนสวนคลองกระทงพยายามเปิดตลาดใหม่ๆ อยู่เสมอ แต่เดิมคนรุ่นปู่ย่า หาบส้มโอ สำมัก กินเลี้ยบทางเดินโบราณไปขายผลไม้ที่ตลาดสวรรค์โลก จนมีระบบคมนาคมทางบกที่ดี จึงขยายตลาดผลไม้ออกไปทั้ง 4 ทิศ ตลาดแรกๆ ที่ขยายลงไปให้แต่กรุงเทพฯ ในยุคใหม่มองไปที่ตลาดไปที่ ตลาดส้มม่วง

ระยะเริ่มต้นชาวสวนค่อยๆ ติดต่อเข้าไปก่อน ไปกับหลายๆ เจ้าจนได้ตลาด จึงเอกสารของตัวเองไป การสะสมทุนกับความมั่งคั่งคือตัวเดียวกันถ้าไม่สะสมก็ยากที่จะมั่งมี การตีนรนหาตลาดจึงนับเป็นความพยายามเปิดตลาดการค้า คำว่าตลาดจึงต้องมีผู้รับซื้อ แต่จะซื้อใครเป็นข้าวของพ่อค้าคนกลาง ชาวคลองกระทงเป็นรองมาตลอด สำหรับสมัยดังเดิม

การมีโทรศัพท์ทำให้ชาวคลองกระทงมีความ “ทัน” เหตุการณ์มากขึ้น ช่วงได้ของราคากดขายได้มาก แม่ค้าผลไม้จะโทรบอกว่าขึ้นราคากลางๆ พร้อมค่าเช่าบ้านคลองกระทงก็จะหยุด/ชั่วลงการรับซื้อผลไม้ไว้ก่อนได้ การลดความเสี่ยงจึงมีได้เมื่อมีโทรศัพท์ พ่อค้าจึงเป็นคนในโครงสร้างสังคม คลองกระทงที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจได้

เมื่อมีกองทุนหมุนบ้านเข้ามาคนจึงปรับปรุงสวนผลไม้มากขึ้น แม้ในพื้นที่เท่าเดิม งานวิจัยจึงคลี่ให้เห็นแนวโน้มว่าในอีก 2-3 ปีข้างหน้า ผลไม้คลองกระทงจะออกสู่ตลาดมากขึ้นตรงนี้ยังไม่มีแผนรองรับ การเรียนรู้เรื่องตลาด จึงความมากกว่านี้

แบบแผนการค้าผลไม้ในคลองกระทง พบร้า มีสองแบบแผน แบบแผนแรก ผู้ค้าภายในหมู่บ้านทำการซื้อมาจากสวนชาวสวน แล้วจ้างคนงานลงไปเก็บ แล้วขนส่งผลไม้มาจำหน่ายยังตลาดต่างจังหวัดด้วยตนเอง แบบแผนที่สองชาวสวนพ่อเป็นค้าผลไม้เองด้วย รวบรวมของคนอื่นด้วย ทำหน้าที่รับรวมในชุมชน (คล้ายเป็นหงค์คนกลางของภาคกลาง) แล้วนำผลไม้ไปขายได้เงินแล้วนำมาให้ชาวสวน เพราะไว้ใจกันรู้จักกัน การจ่ายภัยใน 2-3 วันไม่มากกว่านี้

ด้วยความที่คลองกระทงค้าผลไม้ด้วยตลาดท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าชาวสวนกับชาวสวนที่ไม่ค้า จึงเป็นรูปแบบความสัมพันธ์แบบต้องพึ่งพาอาศัยกัน อุปถัมภ์ค้ำจุนกัน พ่อค้าชาวสวนก็ได้ประโยชน์จากการทำผลไม้ ชาวสวนใบวนก็จะลดความเสี่ยง เพราะมีตลาดผลไม้อยู่ภายนอกหมู่บ้าน และยังมีกองทุนหมุนบ้านเข้ามา การจ่ายเงินซื้อผลไม้ก็คล่องตัวขึ้น อาทิ คุณสมชาย